

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN
İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ
(1990-2012)

Mehmet Utkan ÇOBANOĞLU

1130225505

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Murşit IŞIK

ISPARTA - 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Mehmet Utkan Çobanoğlu	
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	
Tez Başlığı	Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İstihdam Üzerine Etkisi: Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2012)	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 19/01/2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p>☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Yrd. Doç. Dr. Murşit IŞIK (SDÜ)	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (SDÜ)	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Erhan SUMMAK (Selçuk Üni.)	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İstihdam Üzerine Etkisi: Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2012)” adlı çalışmamın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Mehmet Utkan ÇOBANOĞLU
19/01/2018

ÖZET
TÜRKİYE’ DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN İSTİHDAM
ÜZERİNE ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ(1990-2012)

Mehmet Utkan ÇOBANOĞLU

Süleyman Demirel Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler
Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 114 sayfa, Ocak 2018, Isparta

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murşit IŞIK

Çalışma hayatında iş ve işin niteliğine göre verilen emeğin sonucu olan ücret, insan hayatı için olmazsa olmaz bir unsurdur. İnsan aldığı ücret ile yaşamaktadır. Bazı dönemlerde ekonomik dengesizliklerin sonucu olarak meydana gelen krizler ise ekonomide daralmaya yol açtığından dolayı işsizlik ve istihdamda azalma ortaya çıkmaktadır. Ücretini alamayan işsiz insanların fazla olması krizlerin boyutunu derinleştirmektedir. Bu kriz ve daralmaların etkilediği sektörlerin başında Bankacılık sektörü gelmektedir.

Bu tezin amacı Türkiye’de 1990-2012 yılları arasında ekonomideki dengesizliklerin yol açtığı işsizliğe bağlı olarak Bankacılık sektörünün krizin neresinde olduğu ve çalışanlarının da bu krizden ne kadar etkilendiğini incelemektir. Çalışmanın temel çıkış noktası ekonomik krizlerin çoğu zaman ana sebebi olan finansal kuruluşların krizlerde istihdam yapısının nasıl etkilendiğini araştırmaktır. Bu konuyu analiz edebilmek için ekonomik kriz ve istihdamın karşılıklı etkileşiminin anlaşılması ve açıklanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, İstihdam, İşsizlik, Ekonomi, Ekonomik Kriz

ABSTRACT
TURKEY IN EFFECT ON EMPLOYMENT IN THE ECONOMIC CRISIS:
THE CASE OF THE BANKING SECTOR(1990-2012)

Mehmet Utkan ÇOBANOĞLU

Suleyman Demirel University, Department of Labour Economics and Industrial Relations, Master Thesis, 114 pages, January 2018, Isparta

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Murşit IŞIK

The wage, which is the result of labor given to the nature of work and work in working life, is a necessary element for human life. Man lives with the wages he receives. In some periods, crises, which are the result of economic imbalances, cause a decrease in the unemployment and employment due to the contraction in the economy. The fact that many unemployed people are unable to pay their fees deepens the size of the crises. The banking sector is at the forefront of the sectors affected by this crisis and contraction.

The aim of this thesis is to examine the extent to which the banking sector is in crisis and how its employees are affected by the unemployment caused by the imbalances in the economy between 1990 and 2012 in Turkey. The main outcome of the study is to investigate how financial institutions, which are often the main cause of economic crises, affect the employment structure in the crisis. In order to analyze this issue, it is necessary to understand and explain the economic crisis and the interaction of employment.

Key Words: Banking, Employment, Unemployment, Economy, Economic Crisis.

İçindekiler

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
TABLOLAR.....	xi
ŞEKİLLER.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
EKONOMİK KRİZ VE İSTİHDAM KAVRAMLARI.....	3
1.1.EKONOMİK KRİZ KAVRAMI.....	3
1.2.EKONOMİK KRİZ MODELLERİ.....	5
1.2.1.Kindleberger Modeli (Çılgınlık, Panik ve Çöküş Modeli).....	5
1.2.2. Birinci Nesil Modeller (Kanotik Kriz Modeli).....	6
1.2.3. İkinci Nesil Modeller.....	7
1.2.4. Üçüncü Nesil Modeller (Asya Krizini Açıklayan Model).....	9
1.3. EKONOMİK KRİZLERDE YAŞANAN SÜREÇLER.....	9
1.4. EKONOMİK KRİZ ÇEŞİTLERİ.....	11
1.4.1. Para Krizleri.....	11
1.4.2. Bankacılık Krizleri.....	12
1.4.3. Dış Borç Krizleri.....	15
1.4.4. Sistemik Finansal Krizler.....	15
1.5. İSTİHDAM KAVRAMI VE İSTİHDAMLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	16
1.5.1. Tam İstihdam.....	17
1.5.2. Eksik İstihdam.....	18
1.5.3. Aşırı İstihdam.....	19
1.5.4. Kayıt-Dışı İstihdam.....	20
1.6.İSTİHDAMLA İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR.....	22
1.6.1.İşgücü Ve İşgücüne Katılım Oranı.....	22
1.6.2.İşsizlik Oranı.....	22
1.6.3.Bağımlılık Oranı.....	23
1.6.4.İstihdam Oranı ve Kurumsal İşgücü Kavramları.....	23

1.6.5.İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus.....	23
1.7.TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI VE ANALİZİ	24
1.8.TÜRKİYE’DE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI	30
1.8.1.Uygulanan Aktif Politikalar.....	30
1.8.1.1.Kamunun Eşleştirme ve Danışmanlık Hizmetleri.....	30
1.8.1.2.Mesleki Eğitim	32
1.8.1.3.Sübvansiyon Edilmiş İstihdam.....	33
1.8.1.4.Gençler Ve Kadınlara Yönelik Politikalar	34
1.8.1.5.Dezavantajlılara Yönelik Politikalar	36
1.8.2.Uygulanan Pasif Politikalar	38
1.8.2.1.İşsizlik Sigortası	39
1.8.2.2.Erken Emeklilik	41
1.8.2.3.Kıdem Tazminatı.....	42
1.8.2.4.Kısa Çalışma Ödeneği.....	43
1.8.2.5.Ücret Garanti Fonu.....	46
1.8.2.6.Esnek Çalışma Modeli	48
İKİNCİ BÖLÜM.....	52
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ..	52
2.1. BANKA NEDİR?	52
2.2. BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	53
2.3. BANKA ÇEŞİTLERİ.....	55
2.3.1. Mevduat Bankaları.....	55
2.3.2.Yatırım Bankaları	55
2.3.3. Kalkınma Bankaları	56
2.3.4. Ziraat Bankaları	57
2.3.5. Halk Bankaları	58
2.3.6. Katılım Bankaları.....	58
2.3.7. Merkez Bankaları.....	59
2.3.8. Serbest Bankacılık	60
2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ÖNEMİ.....	61
2.5. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	63
2.6. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI GÖREV VE YETKİLERİ..	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	76
TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ(1990-2012)	76
3.1. 1991 TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ	76
3.2.1994 TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ	77
3.3.2000 KASIM TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ	79
3.4.2001 ŞUBAT TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ	82
3.5.2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE'YE EKONOMİK ETKİLERİ.....	84
3.6.TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ İSTİHDAM VERİLERİNİN İNCELENMESİ(1990-2012)	91
3.7.TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İSTİHDAM VERİLERİNİN İNCELENMESİ(1990-2012)	95
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
ÖZ GEÇMİŞ	114

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sürecinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sn. Yrd. Doç. Dr. Murşit IŞIK' a, Öğrenim dönemimden bu yana destek veren Sn. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK' e, Kendisine giyecek ikinci bir kıyafet almayıp eğitimimize para harcayarak bugünlere gelmemi sağlayan, üniversite son sınıfta iken vefat edip mezuniyetimi görmek nasip olmayan merhum babam Sn. Süleyman ÇOBANOĞLU' na, Evini açıp, iş verip üniversitemi bitirmemde maddi, manevi destek veren Sn. Prof. Dr. Hakan KAYA' ya, yüksek lisansa başladığımda izin taleplerimde anlayış göstererek süreçte bana destek veren müdürüm Sn. Murat KIRLIBOZ' a, kendimi geliştirmem için sürekli motive eden, her zaman bir alternatif plan gösteren sevgili ağabeyim Sn. Kaynak Remzi ORHAN' a, kaynak bulma konusunda desteklerini esirgemeyen Sn. Burak Kantoğlu' na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BDDK: Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu

ÇSGB: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DM: Mark(Almanya Para Birimi)

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

ETÜ: Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi

EURO: Avrupa Merkez Bankası Para Birimi

FED: Amerika Merkez Bankası

ICLS: Uluslararası İşgücü İstatistikçileri Konferansı

İİK: İcra İflas Kanunu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KADİM: Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi

KGF: Kredi Garanti Fonu

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

KOSGEB: Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

MB: Merkez Bankası

NUTS: AB Ülkelerinde Kullanılan İstatistikî Bölge Sınıflandırmasına Verilen Ad

OECD: İktisadi İşbirliği Ve Gelişme Teşkilatı

ÖFK: Özel Finans Kurumları

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TL: Türk Lirası (Türkiye Cumhuriyeti Para Birimi)

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TOBB: Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD: Türk Sanayicileri Ve İş Adamları Derneği

UMEM: Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi

USD: Amerikan Doları (Amerika Birleşik Devleti Para Birimi)

TABLÖLAR

Tablo 1.1:İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı, NACE Rev.2	25
Tablo 1.2:İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre işteki durumu, NACE Rev.1-2.	27
Tablo 1.3:Türkiye ' de Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Katılım Oranı	28
Tablo 1.4:Türkiye ' de Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilenler.....	29
Tablo 1.5:İşsizlik Sigortası Ödemeleri.....	40
Tablo 1.6:2003-2008 Yılları Arası Kısa Çalışma Ödemeleri.....	45
Tablo 1.7:Ücret Garanti Fonu Ödemeleri	47
Tablo 2.1:17.08.2015 Tarihi ile Üye Bankaların Bilgileri	68
Tablo 2.2:Merkez Bankası Başkanları	75
Tablo 3.1:Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları 2008 - 2009.....	87
Tablo 3.2:Açılan Kapanan İşyerleri Sayısı	89
Tablo 3.3:Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, 1999 - 2009 (Alıcı Fiyatlarıyla).....	90
Tablo 3.4:Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşsizlik Oranları.....	91
Tablo 3.5:Türkiye: İşgücü Piyasası Göstergeleri 1993-1995.....	92
Tablo 3.6:Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (İstihdam Oranı)	94
Tablo 3.7:TR ' de 1990-2012 Yılları Arası Bankacılık Sistemindeki Şube Sayısı	99
Tablo 3.8:TR ' de 1990-2012 Yılları arası Bankacılık Sistemindeki Personel Sayısı... 100	

ŞEKİLLER

Şekil 1.1:Basitleştirilmiş Kriz Süreci (Özerol, 2013:76)	10
Şekil 1.2:Bankacılık Krizi Süreci (Özerol, 2013:86)	14

GİRİŞ

Her geçen gün küreselleşen ülkemiz ve dünya ekonomisi sürekli olarak bir değişim içerisinde. Bu değişim içerisinde uygulanan yanlış para ve maliye politikalarından dolayı ekonomik krizler olabilmekte ve bu ekonomik krizler küçük çaplı ve ya küresel olarak istihdam, işsizlik gibi iş güvencesizliğinin oluşabileceği piyasalara sebep olmaktadır.

İşsizlik, çalışma yaşlarında olup, çalışmasına herhangi bir engeli olmayan fakat aramasına rağmen iş bulamama durumuna denir. Ekonomik kriz ortamında işyeri kapanma sayısı, üretim ve girişimcilikteki azalma sayısı doğrudan işsizliğin artmasına sebep olmaktadır.

İşsizlik arttıkça, hane halklarının yaşam kalitesi düşmeye başlar. Hanelerin gelirinin düşmesi alım gücü zayıfladığından dolayı toplam talepte azalmaya, talebin azalması ise üretimin arz yapıcılar tarafından azaltılması yoluna gider. Üretim azalınca işletmeler nakit döngüsünü sağlayamaz duruma gelir ve tekrar işten çıkarmalar başlar. Bu kısır ekonomik krizi derinleştirir ve devlet otoritesinin müdahalesi ile sonuçlanır.

Ekonomik kriz piyasadaki her sektörü etkilediği gibi bankacılık sektörünü de etkilemektedir. Bankalar temel çalışma prensibi olarak belli bir oranla mevduat veya katılım payı toplayarak, bunun üzerine koyduğu kar marjı ile kredi dağıtmaktadır. Ekonomik krizin olduğu bir ekonomi de doğal olarak bu verilen kredilerin ödenme oranı düşer fakat bankalar topladıkları mevduat sahiplerine karşı yükümlülükleri devam etmektedir. Kredilerin ödenmeme oranları bankanın faaliyetini devam ettiremeyeceği orana geldiğinde ve ya bu ekonomik kriz ortamından dolayı mevduat sahipleri panik ile mevduatlarını bankadan çekmek istediğinde bankacılık krizi oluşur. Bankaların kapanması, şube azaltması, nitelikli işsizliğe ve istihdam oranının düşmesine direkt sebep olur.

Bankacılık sektörü krize en çabuk tepki veren sektör olup, ekonomi dünyasının krize girmesi, bankaların hızlı bir şekilde azalmasına sebep olmaktadır. Türkiye' de durum diğer dünya ülkeleri ile aynıdır.

Çalışmak isteyip de iş bulamayan insan sayısı artar ise istihdam oranı düşer. Bu durum ekonomik krizin istihdama etkisini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma da genel olarak bu tanımlamalar üzerinden önce istihdam ve ekonomik kriz kavramları açıklanarak bu kavramların birbiriyle bağlantısından dolayı Türkiye'deki bankacılık sektöründeki istihdama etkisinin istatistiki verileri incelenecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik kriz kavramı, nedenleri, ekonomik kriz türleri ve modelleri, ekonomik kriz süresinde yaşanan süreçler üzerinde durulmuş, ekonomik kriz çeşitleri, istihdam ve istihdam ile ilgili kavramların tanımlamaları yapılmış, Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımı istatistik kurumunun verileri ile incelenmiş. Türkiye'de uygulanan aktif ve pasif istihdam politikaları detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Bankacılığın tanımı, doğuşunu, gelişimi açıklanmış, banka çeşitlerinin detaylı tanımları yapılmıştır. Bankacılık sektörünün ekonomi üzerindeki önemi başlık altında açıklanmış ve Türkiye'de Bankacılığın doğuşu, gelişimi, yaşan süreçler hakkında incelemeler yapılmıştır, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bugüne kadar görev yapan başkanlar listelenmiş, görev ve yetkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye'nin kırılğan ve sistematik bir düzende olmayan ekonomik yapısından dolayı 1990-2012 yılları arasında oluşan ekonomik krizler ve 2008 yılında ABD 'de ortaya çıkan ama küreselleşmeden dolayı domino etkisiyle diğer ülkeler gibi ülkemizi de etkileyen küresel krizin etkilerinden bahsedilmiş ve bu dönem rakamlarla detaylı bir şekilde incelenmiştir. Resmi kurumlardan alınan istatistiki bilgilerle Türkiye'de krizlerin istihdama etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın ana konusu olarak bu krizlerin bankacılık sektöründeki istihdama etkisi olup olmadığı detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmış ve verilerle desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

1.1.EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Kriz kelimesinin kökeni antik Yunanistan'a kadar uzanmaktadır. Antik Yunanca'da "krizis" olarak adlandırılan bu kelime; özellikle tıp dünyasında yaygın olarak kullanılmıştır. Tıp biliminde hayat bulan kriz kelimesi; "umulmadık bir zamanda kendini gösteren hastalık" veya "hastalığın iyice ilerleyip şiddetli hale gelmesi" olarak tanımlanabilir. Kriz "bunalım, büyük sıkıntı ve buhran" gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmıştır. Daha sonraları çeşitli alanlarda, özellikle sosyal bilimlerde "Aniden beliren ve kötüye giden durum" "önlenemeyecek şekilde kötüye giden gelişme" olarak ifade edilmiştir (Aktan ve Şen, 2001:1225-1230).

Kriz; bunalım, kötüye gidiş veya sıkıntılı günleri ifade etmektedir. Bu anlamlardan hareketle, ekonomide birdenbire ortaya çıkan olaylar makro yönden ülkeleri, mikro yönden ise firmaları ciddi anlamda etkiler. Bunun sonucunda ülke ekonomisinin zarar görmesine "Ekonomik Kriz" denir (Ekonomi Gazetesi El Kitabı, 2011:34).

17. yüzyılda 'kriz' sözcüğü daha genel bir anlamda siyaset ve ticaret açısından geçerli olacak şekilde kullanılmaya başladı, bir şeyin ilerlemesinde hayati bir önemde ve ya belirli bir aşamayı; bir dönüm noktasını; aynı zamanda olayların akışında daha iyi ye doğru daha kötüye doğru belirleyici bir değişimin yakın olması halini ifade ediyordu; şimdiyse özellikle siyaset ve ticarete zor, emniyetsiz zamanları ve askıya alınma halini ifade eder. Hem tıbbi hem daha genel kullanımda krizin devam eden ilerlemeyle, başta bir hastalığın ilerlemesi, 17. yüzyılda 'herhangi bir şeyin' ilerlemesiyle ilgili olarak tanımlanmış olması dikkat çekicidir. Başka bir deyişle ilerleme fikrinin, daha doğrusu ideolojisinin baskın tarih kavrayışı olarak yükseldiği tarihlerde, kriz kavramı temelde ilerlemenin yürüyüşünü kesintiye uğratan kötücül bir devre anlamıyla tarihe uygulanmaya başlamıştır. Bu diyalektik 19. yüzyılda daha belirgin bir hal alır, örneğin Benjamin Jowett 1875 ' te yayımlanan ve çok okunan Platon çevirisinde şöyle yazar: ' Sıradan devlet adamı olağanüstü krizlerde başarısız olmaya meyyleder.' 20. yüzyılda ise

olayların devam eden akışı anlamında, ilerlemenin yerine geçmeye başladı (Castells Vd, 2012:28)

Kriz kavramı genel itibariyle böyle bir anlam içermesine karşın mevcut ve geçmiş durum göz önüne alındığında ekonomik açıdan daha terimsel ifadeler ile tanımlanması gereklidir. Kriz ifadesi ekonomi literatüründe, “Ülkede ani bir şekilde ortaya çıkan ve ekonomik istikrarı bozan veya yanlış tercihler sonucu ülke ekonomisini makro anlamda zarara uğratan buhranlar bütünüdür” olarak tanımlanabilir. Bir diğer yandan “Ülke ekonomisinde söz sahibi olan aile bireyleri, devletin ve devletin içinde barındırdığı işletmelerin ani değişimlerinden ekonomik kriz sonucu etkilenmesidir” şeklinde de tanımlanabilir (Apak, 2009: 6).

Yaşanan ekonomik sebeplerin başlıca nedenleri, arzın fazla olması ya da talebin daralması sonucu olabilir. Bu sebepler hem reel hem finansal sektörlerde görülür. Arz ve talep krizlerinin ortaya çıkmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Dünya ülkelerindeki ekonomik krizler organizasyon içi ve dışı olarak ikiye ayrılabilir. Bu gibi konjektürel nedenlerden kaynaklanan ekonomik krizler her zaman “ekonomik nedenler” den dolayı yaşanmayabilir. Ekonomik krizlere neden olan türlü faktörler vardır. Doğal afetlerden kaynaklanan,” Deprem, sel, yangın vb.” olaylar ekonomik kriz yaratabilir. Saydığımız doğal afetlerin yanında devletleri ekonomik buhrana sürükleyen diğer bir sebep siyasal alanda gerçekleşmektedir. Siyasal alanda başarı sağlayamayan devletlerin kolayca ekonomik krize sürükleneceği tahmin edilebilir bir durumdur. Yapılan askeri darbeler, hükümetlerde yaşanan buhranlar ve bu buhranların getirdiği sorunlar siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik kriz görülür. Diğer yandan globalleşen dünyadaki hızlı gelişmeler ve değişimler ekonomik krize neden olacak bir ortam hazırlamaktadır (Aktan ve Şen, 2001:1225-1230).

Krize neden olan faktörlerin arasında küreselleşmenin doğurduğu sonuçlarda vardır; enflasyonun bir üst seviyesi olan hiper enflasyon ile gelen buhran, ülke genelinde önüne geçilmeyen gelir dengesizlikleri, döviz rezervinin yeterli miktarda olmaması ve bunun sonucunda borçlanamamak, kriz nedeniyle yaşanan ekonomik durgunluk ve ülke genelinde işsizliğin artması, küreselleşmenin getirdiği sorunlar olarak sıralanabilir (Duranlar, 2007:6).

1.2.EKONOMİK KRİZ MODELLERİ

1.2.1.Kindleberger Modeli (Çılgınlık, Panik ve Çöküş Modeli)

C. P. Kindleberger tarafından kriz süreci "cinnet, panik ve çöküş" olarak tanımlanmaktadır. Cinnet; paradan para kazanma hırsıyla sağduyunun tamamen unutulduğu, menkul ve gayrimenkul değerlerin spekülatif bir piramide dönüşecek olan borsaya yatırılması ve yine kısa zaman sonra çökecek olan bu piramitten pay kapmanın umulduğu kriz sürecinin ilk aşamasıdır. Panik aşaması ise; toplumsal bir psikoz olarak tarif edebileceğimiz cinnet aşamasını kırıldığı anda başlamaktadır. Spekülatif bir piramit ya da saadet zincirine dönüşen mali piyasa yapısal olarak her yatırımcıya her zaman para kazandıramaz. Piyasada oluşan sanal değerler piyasanın bir "balon" olduğuna işaretler. Bunun sonsuza dek böyle gitmeyeceği bilinmektedir. Sonunda kralın çıplak olduğu anlaşılır ve o anda krizin ikinci aşaması olan panik evresi başlamıştır. Herkes piyasadan "zamanında" çekilmenin hesabını yapmaya başlar. Oysa piyasada herkese yetecek kadar para yoktur. Balon patlar ve ardından iflaslar gelir. Cinnet ve paniğin ağır bedelini çöküş aşaması ve sonrasında toplum ödeyecektir (Turhan, 2007:240).

Bu yaklaşım, Minsky'nin Finansal 'Kırılganlık' modelinin bir yorumudur. Herhangi bir finansal kriz, bir konjonktür dalgasının içsel bir kısmını oluşturmaktadır. Finansal sistemde bir dışsal şokla konjonktürel dalgalanma başlamakta ve bu dışsal şokla ekonominin mevcut(veya yeni) bir sektöründe karlılık imkânları artıp diğerlerinde azalmaktadır. Yeni bir karlılığı başlatan bu dışsal şok çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir: Bir savaşın başlaması veya bitmesi, yeni bir teknoloji, sürpriz bir finansal olgu veya beklenmedik bir para politikası değişikliği olabilir (Yay, 2012:448-449).

Tasarruflar ve krediler yeni kar alanlarına kayar; karlı sektörler diğer sektörlerle egemen hale gelir. Ekonomide bir yükseliş başlar. Kredilerdeki artış bir genişleme yaratır; para arzı artar. Yatırımcı mutludur (Yay, 2012:448-449).

Bir kırılma gelinceye kadar, spekülatif büyüme devam etmektedir. Bazı olgular ve sinyallerin çıkmasıyla (örneğin bir büyük firmanın başarısızlığı, bir/birkaç bankanın çöküşü ve ya hükümet politikalarında beklenmedik bir değişiklik gibi), tüm ekonomi veya spekülatif faaliyetin merkezindeki sektörde/sektörlerde ciddi zararlar meydana

gelmektedir. Hane halkı ve firmaların aktiflerini likit hale getirmeye zorlandıkları durumda, tehlikenin satın alınması başlamaktadır. Piyasalarla ilgili bu negatif algılama, bazen yavaş bazen de çok hızlı bir şekilde likiditeye saldırı başlatmaktadır. Gittikçe daha fazla iktisadi aktörün durumu görmeye ve satıcı olmaya başlamasıyla, satıcılar alıcıları aşmakta; fiyatlar düşmeye başlamaktadır. Spekülatif faaliyetlerini finanse etmek için borçlanmış olanlar, kendilerini borçlarını ödeyemeyecek durumda bulmaktadırlar. Finansal sıkıntı ne kadar uzun sürerse ve likiditeye saldırı ne kadar şiddetli olursa, piyasaların çökmesinin gerçekleşme olasılığı o kadar fazla olmaktadır. Balon patlamakta, panik patlak vermekte ve fiyatlar çökmektedir. Kindleberger, bu tersine genişlemiş olan balonu çöküş/iflas olarak nitelendirmektedir (Yay, 2012:448,449).

1.2.2. Birinci Nesil Modeller (Kanotik Kriz Modeli)

1960 yılının sonlarında Robert Mundell, merkez bankasının sabit bir döviz kurunun sürdürülebilirliği ile mevcut uluslararası rezervlerin birbirinden bağımsız olduğunu söylemiştir. 1970'lerin başlarında meydana gelen Latin Amerika'daki olağanüstü ekonomik krizler ve bu krizlerin önlenemeyecek derecede hat safhaya ulaşması, krizi ve krize neden olan etmenleri inceleyen (Krugman 1979) ve ilerleyen zamanlarda bu sorunu tekrar ele alıp genişleten "Flodd ve Garber", birinci nesil kriz modelleri adını verdikleri teori ile geçmişteki düşünce sistemini yerinden sarsmışlardır (Erdoğan, 2006:36).

Birinci nesil kriz modeli üzerinde kapsamlı çalışmalar yapan Flood ve Garber, devletlerde krizlerin meydana gelmesi için; yurt genelinde para ve maliye politikalarının yurt dışına büyük ölçüde tutarsızlık göstermesiyle mümkün olur. Kısaca iç ekonomi (maliye, para) ve dış ekonomi (döviz kuru) arasındaki tutarsızlık ekonomik kriz doğurur. Bu sisteme verilecek en tutarlı örnek döviz kuru sabit tutulurken oluşan bütçe açığını kapatmak adına para mekanizmasına dayanılmasıdır. Sabit tutulan döviz kuru paritesiyle birlikte devlet; açıklarını kapatmaya çalışarak izlediği bütünleştirici ve genişletici para politikaları sonucu yaşanan dengesizlik, merkez bankasındaki para stoğunun erimesine sebep olacaktır. Var olan rezervler ödeme dengesini tahmini bir yıl koruyacağı için, döviz almayı sürdüren spekülatörler bu işlemi hızlandırır. Bu durum ise

döviz paritesinin erken terk edilmesine yol açar ve yaşanan bu olaylar devalüasyonu beraberinde getirir. Tutarsızlıklara dayanan birinci nesil kriz modelleri döviz kuru, para ve maliye politikalarının önemini vurgular ve bu ilkelerin çok önemli olduğunu belirtir (Yaman, 2010:16).

Ekonomik krizlerin çoğunun bu ilkeler arasındaki tutarsızlığa dayandığına yukarıda yer vermiştir. Vurgu yapılması gereken nokta, yurt içindeki ekonomi politikalarıyla döviz kuru arasındaki dengesizlik, yaşanan para krizlerinin en büyük sebebi olduğudur. Diğer yandan bu model, ekonomik kriz sonrası büyük para kayıplarını, piyasada sermaye sahibi olan ve büyük yatırımcıların tutarsızlığına bağlanmaz. Ekonomik kriz, ülkedeki fiyat politikası zedelendiğin de paranın istikrarsız oluşu ve bundan sonra o parayı elde tutmanın bir yararı olmayacağı düşüncesinden kaynaklanır. Fiyattaki istikrar izlencenin sonlanması sermayenin spekülasyon amaçlı kaçıışı ile kendiliğinden seyreder. (Duranlar, 2007:15).

Ekonomik anlamda birinci nesil kriz modeli mantıklı bir modeldir çünkü parasal büyüme ile finans edilen bütçe açığı MB'nin sabit döviz kurunu savunmasıyla cari işlem açığını büyüttüğü görülmüştür. Saydığımız temel ilkeler olan maliye, para ve döviz kuru politikaları, maliye politikalarının para politikasına baskı yapması sonucu tutarsızlaşır ve sonuç olarak büyük iktisadi sorunlara yol açar. Makro ekonomik politikalar etkisini kaybetmeye başlar ve sürdürülemez hale gelir. Bu sebeptendir ki MB'deki döviz rezervi ile döviz kurunu aynı parite de ilerletmeyeceği inancı yaygınlaşması sonucu spekülasyonlar, yerel paradan ellerini çekip döviz yöneltmektedir. Döviz talebi bu talep sonucu olarak devalüasyona yol açar ve ardından para krizi yaratır. (Yılmaz Vd, 2005:90-91).

1.2.3. İkinci Nesil Modeller

İkinci nesil modeller bulaşıcı krizler olarak açıklanabilir. Çoğunlukla kendiliğinden gerçekleşmektedir. Herhangi bir ülkede yaşanan devalüasyon bir şekilde komşu ülkesini etkisi altına alır. Komşu ülkedeki fiyat dengesi ve devamlı etkileşimde bulunan dış ticaret hacmi zarar görür. Bu olumsuz etkilenmeler sonucu komşu ülkede devalüasyon görülebilir. Bulaşıcı krizler olarak bilinen bu model de ülkede makro ekonomi boyutunda olumsuz bir değişiklik olmamasına rağmen, beklentilerdeki

olumsuz gelişmeler yaşanmasıyla ekonomik kriz olabileceği vurgulanır (Koldanca, 2009:17).

Bu model de beklentilerin önemi oldukça büyüktür. Ekonomideki gelişmeler ve ekonomik temellerin durumu inkar edilemez. Devletin ekonomik altyapısı yeterli ölçüde güçlüyse herhangi bir spekülâtiften saldırı görülme ihtimali yok denecek kadar azdır. Bu örnek Nash'ın oyun teorisi adı altında makroekonomik boyutta incelenebilir. Nash'ın bu oyunda iki tane piyasa aktörü bulunmaktadır, birinci aktör; sınırlı bir rezerv sahip olan merkez bankası kuru koruyabilmeye çalışacak, ikinci aktör ise; merkez bankasına karşı spekülasyon yapmak isteyen piyasa aktörü olarak yer alır. Oyun teorisi rezervlerin yüksekliği ile son bulur. “Yüksek rezerv” oyunu olan bu durum iki tane aktörün ülkedeki parayı kontrol ettiklerini simgeler. Aktörler ellerindeki tuttıkları kaynakları merkez bankası rezervleri ile değiştirseler dahi bu durum merkez bankasının rezervlerinin yükselmesine sebep olur ve kur sabit kalır. İkinci oyun olan “düşük rezerv” oyununda aktörler oldukça yüksek kaynaklara sahiptir ve iki oyuncu da merkez bankasının rezervlerini almaya muktedirdir. Aktörler para ve kaynak değişimi sırasında belirli bir miktar zarara uğramış olsalar da spekülasyon yapmak ellerinde olduğu için döviz kuru yükselmesiyle kâra geçebilirler. Her iki tarafta spekülasyon yaptığında kârı bölüşeceklerdir. Bu bir yerde merkez bankası kurunun yarısının elde edilmesi demektir. Bunun sonucunda ise merkez bankası kur seviyesindeki istikrarı sürdürülemez (Erdoğan, 2006:40-41).

Diğer bir durum olan üçüncü rezerv “orta rezerv” oyunudur. Bu oyundaki aktörler tek başlarına rezervleri tüketemez. Rezervlerin tükenmesi için birlikte hareket etmeleri zorunludur. Oyuncuların ikisi de aynı anda spekülâtif yapmaya kalkarlarsa bir aktör zarara uğrayacak diğer aktör ise ne zarar ne de kâr elde edecektir. Buradaki önemli olan nokta iki aktörün beraber hareket etmesi ve birbirlerine yapacakları spekülâtiften en iyi sonuçla çıkmaya çalışmalarıdır. Ancak bu şekilde sabit döviz kuru çökmektedir. Orta rezerv oyununda Nash dengesi birden fazladır. Bu ise ikinci nesil ekonomik krizlerin neden çoklu dengeye işaret ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, ekonomik kriz ortaya çıkabilir ama her zaman çıkacağı kesin olarak söylenemez (Erdoğan, 2006:40-41).

1.2.4. Üçüncü Nesil Modeller (Asya Krizini Açıklayan Model)

Bu model, ekonomik krizlerin boyutunu açıklamaya çalışmaktadır. Krizlerdeki sıçramanın nedenine odaklanıp çözüm üretir. Krugman 'ın "Hükümetin ahlaki risk yaklaşımı" ve Sach'ın "Finansal atak yaklaşımı" teorilerine dayanmaktadır. İkinci nesil kriz modelleri Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ekonomik krizlerinin açıklanmasına bir çare olamamış ve bu sebepten üçüncü nesil kriz modeli vücut bulmuştur. Bu model tetiklenme felsefesiyle hareket etmektedir ve devamlı bir döngü içindedir. Latin Amerika ve Güneydoğu Asya krizlerine odaklanan üçüncü nesil modeller, modern bankacılık ve para krizlerini birlikte ele alır ve herhangi birinde yaşanan kriz diğerini tetiklemektedir. Tetikleme felsefesinden hareket etmekle beraber, bir sektörde başlayan kriz diğer sektörlerde kriz başlangıcını tetiklemektedir denilebilir (Durmuş, 2010:8).

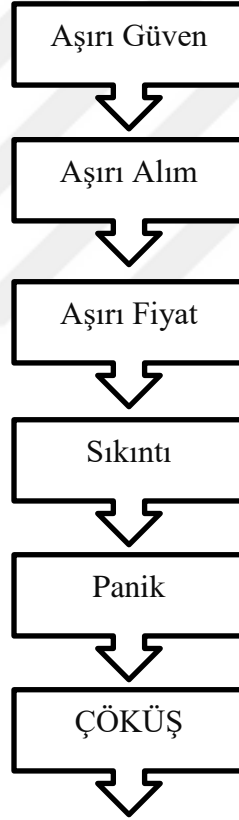
Asya Krizinin açıklanmasında ilk iki nesil model yetersiz kalmıştır. Bu ülkelerde yaşanan Bankacılık ve Döviz krizlerinin, ortak özelliklere sahip olgu ve etmenler tarafından çıkarıldığını belirten ve sorunların kaynağının finans-banka sektörü doğrultusunda olduğunu vurgulayan bir dizi modeller türemiştir. Çok sayıdan oluşan bu modellerin Kindleberger ana temasından yola çıkarak geliştirilen değişik sürümler olduğu düşünülmektedir. İlk sürüm, finansal değişimden sonra başarılı bir şekilde uyum sağlamamış bir bankacılık yapısının ve mikro ekonomik yapısal uyumsuzlukların gizli mevduat sigortası ve gizli kamu garantileri gibi ahlaki risk ve aşırı borçlanma yaratarak ekonomik ve yapısal krizlere sebep olan modellerdir. Buna benzer diğer modellerde de görüldüğü gibi, devlet eliyle gizlice desteklenen ve bağlı bulunan şirketlere kredi verilmesi hususunda bir sınırlandırma yapılmaması, ülkedeki bankaların ahlaki risk olgusuna dayalı tutarsız borçlanma ve fonlanmamış sorumlulukların ilerleyen zamanlarda devlet borcuna dönüşme ihtimalidir. Bu yüksek ihtimal sonucu devlet, makroekonomik boyutta zarara uğrayabileceği gibi bu dikkatsizliğin sonucuna tahammül etmek zorunda kalacaktır (Yay, 2012:452).

1.3. EKONOMİK KRİZLERDE YAŞANAN SÜREÇLER

Krizlerin yakın ve uzak olmak üzere nedenleri vardır. Uzak neden, spekülasyon ve kredi genişlemesi vb. nedenlerdir. Yakın neden ise sistemin güvenini kıran, insanların iflas tehlikesini düşünmelerine neden olan ve onları; emtiayı, hisseleri ve

gayrimenkulleri elden çıkararak nakde dönmeye yönelten bir olaydır. Yakın neden kendi içinde önemsiz olabilir: Bir iflas, intihar, kaçış, ifşaat, büyük bir oyuncunun kredi alamaması veya bir diğerinin mallarını elden çıkarması (Özerol, 2013:84).

Panik, aktif piyasalarında oluşan nedensiz, ani bir korkunun ortaya çıkmasıyla oluşur ya da nakde çevrilmesi daha güç olan aktiflerden daha kolay olan aktiflere hücumu içerir. Çöküş ise aktif fiyatlarının yerle bir oluşu ya da belki de önemli bir şirket ya da bankanın iflasıdır. Basitleştirilmiş olarak kriz sürecini şu şekilde gösterebiliriz (Özerol, 2013:76-85).

Şekil 1.1:Basitleştirilmiş Kriz Süreci (Özerol, 2013:76)

1.4. EKONOMİK KRİZ ÇEŞİTLERİ

1.4.1. Para Krizleri

Para krizi, ülkedeki yerel paraya itimadın kalmaması ve spekülâtif fonların devleti terk etmeye başlaması ile oluşmaktadır. Hükümet vermesi planlanan kararı geciktirdikçe bir takım problemler ile karşılaşılır. Bu durum, döviz krizinin daha çok artması, büyük çaplı bir devalüasyon, faizlerin yükselişi ve rezerve kayıplarına ortam hazırlayabilir. 1990 sonrası ortaya çıkan para krizlerinin başlamasına sebep olan ve krizi önceleyen önemli bir unsur da, yüksek sermaye hareketliliğinin nedeni olan sermaye hesabı krizlerdir (Sarpkaya, 2009:12).

Para krizi, çoğu zaman spekülâtif atak ile veya ülkedeki paranın değer kaybetmesi yada devalüe edilmesi ile sonuçlanan bir olgu olduğu söylenebilir. Yerel paranın ülkeden uzaklaşması ile para krizi meydana gelmektedir. Bir diğer yandan da, hükümetin faiz oranlarını yüksek tutması ile başlayan ve döviz piyasasını denetleyerek döviz kurunun baskı altına alınması sonucu da vücut bulabilir (Ergenç, 2009:13-14).

Ödemeler dengesi göstergelerinde, ulusal para biriminin değerinin kaybedebileceğine ve spekülâtif ataklara sebep olabileceğine değinilmelidir. Bankacılık krizlerinde, çekilen mevduatların yurtdışındaki diğer bankalar gitmesi, döviz kurunun düşmesine ve para krizinin doğmasına sebep teşkil edecektir. Banka krizlerinde, banka sistemine güvensizliğin artması ve yeterli sayıda fon sahiplerinin, merkez bankasının krizi engelleme hususunda pasif kalacağını düşünebilirler. Bu düşünce ise, dış yatırımcı fonlarının çok olması halinde çekilen mevduatların dövizde dönüştürülerek ülkeden kaçışına neden olabilmektedir. Büyüyen bankacılık krizi, ilerleyen zamanlarda paranın ülkeden kaçmasına sebep olabileceği gibi merkez bankasının zorunlu müdahalesi sonucu ülkenin döviz rezervinin bitmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda ise kur çökebilir ve bu hal döviz kuru rejimi olarak kendisini gösterebilir (Ergenç, 2009:13-14).

Para krizleri genellikle, sabit ve esnek kur uygulayan devletlerde görülmektedir. Sabit döviz kuru ilkesini benimseyen devletlerde oluşan ödemeler dengesi açığı sebebi, rezervlerdeki düşme ile sonuçlanan devalüasyon ile görülürken, esnek döviz kuru ilkesini benimseyen devletlerde, reel döviz kurunda yerel paranın gereğinden fazla değerlenmesi ile yaşanan ve ödemeler dengesi açığından kaynaklanan kur

değerlenmelerinin para krizine ön ayak olduğu belirtilebilir. Diğer taraftan para krizleri, sabit döviz kuru ve esnek döviz kuru uygulayan ülkelerde çeşitli şekillerde belirse de, çoğu zaman aynı sonuca sebep olan krizler şeklinde ifade edilebilir (Duman, 2001:39).

1.4.2. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizlerinin çıkış sebepleri arasında, iflas, döngü sağlayamama ve sorumlu olduğu görevlerini yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkabilir. Mevduat bankacılığının kısa vadede yaptıkları işlemleri ve finansal araçlarda dönüşüm yapma stratejilerini yitirmeleri ya da ansızın fon geri çekilmeleriyle karşı karşıya kalmaları sonucu nakit para problemi yaşanabilir. Yaşanan problemler karşısında, nakit bulamama veya geri ödeyememe gibi sorunlara maruz kalma sonucu yaşanan kriz, bankacılık krizi olarak ifade edilebilir (Varlık, 2002:163).

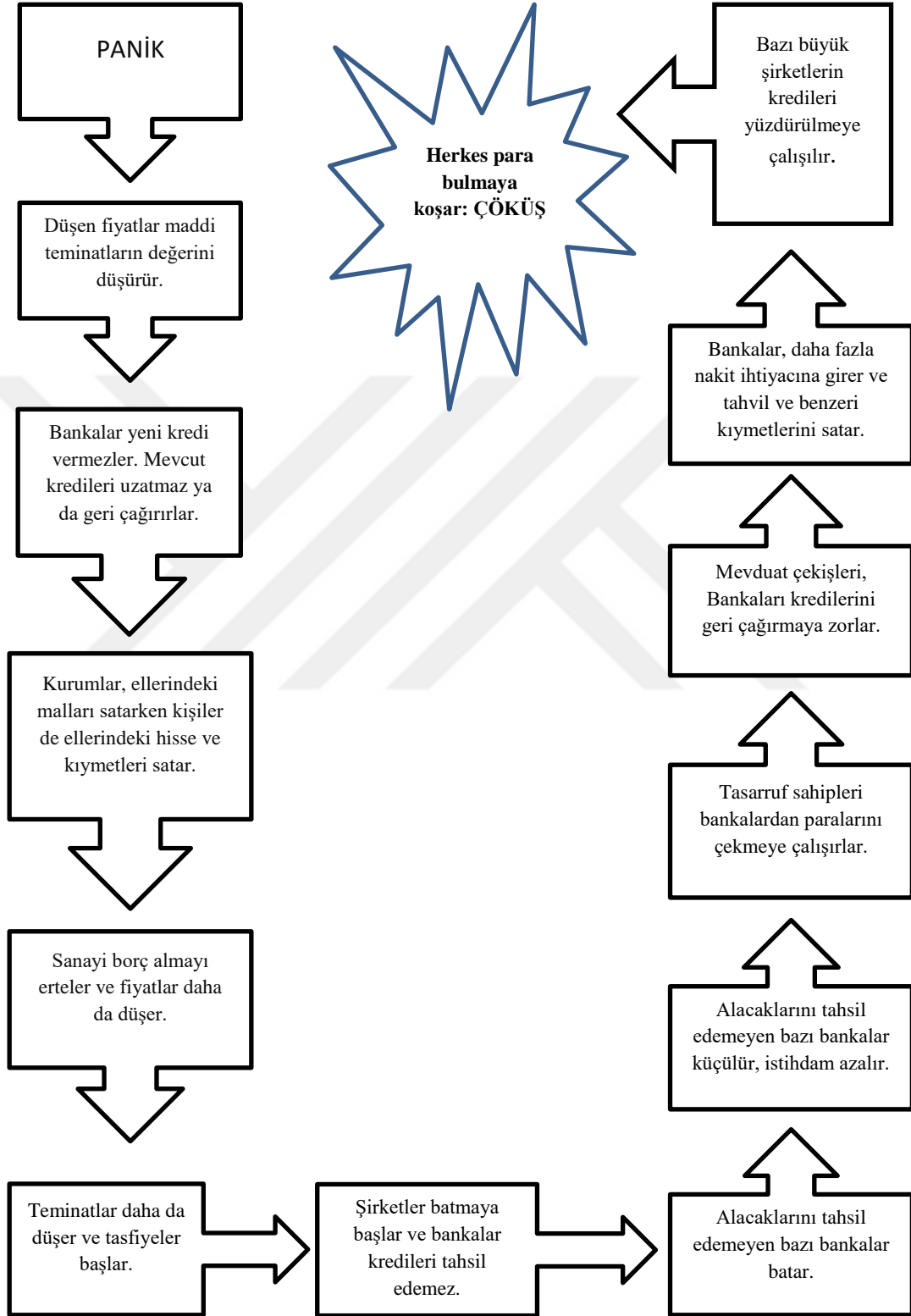
Bankacılık sektöründeki kriz etkileri, farklı şekillerde ve problemlerin birbirini tetiklemesi sonucu vuku bulmaktadır. Krizin en kayda değer etkisi, bankaya karşı mevduat çekmek için yapılan girişimdir. Bankalar, bu girişimi savuşturmak için kaynaklarını satışa çıkarmak zorunda kalır. Eğer sistemde ortaya çıkan bu gelişmeler münferit olarak ortaya çıkıyorsa son kredi mercii işlevi devreye girerse kriz yaygınlaşmadan sonuçlanabilir. Bununla birlikte mevduatın sigortalanmış olması krizi baştan önleyebilir. Sonuç olarak krizin yaygınlaşması durumunda, bankadan çekilen mevduat, itimat edilen bir başka bankaya yatırılabilir. Sisteme olan güven topyekûn zedelenmiş ise finanse etmek için ayrılan fonlar önce kalite olgusu ardından nakit paraya yönelebilir. Bütün bu gelişmelerin ardından çok sayıda bankanın kapısı kapanır ve ya iflas eder. Diğer yandan ayakta kalan bankalar ise olumsuz etkilere maruz kalırlar. Kredi portföyün de olumsuzlar olacağı gibi, yüksek faiz oranlarının daha da artması sebebiyle gelir gider dengesinin bozulmasına neden olacaktır (Karacan, 2000:55-56).

Bankacılık kurumlarında gelişen krizlerin belli başlı sebepleri, iflas, kaynakların yetersizliği ve kamu müdahalesin olarak sıralanabilir. Devlet eliyle bankaya yapılan müdahaleler, kamu bankaları dâhilinde haksız rekabetlere neden olmaktadır. Finans sektörlerinde beliren rekabetler krize alt yapı oluşturmakta ve diğer yandan reel ekonomiyi de etkisi altına alarak, krizin bankacılık sektöründen finans sektörüne sıçramasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, bankacılıkta ve piyasalarda yaşanan

döviz krizi bankacılık krizini beraberinde getirmektedir. Bankalardaki yaşanan krizlerin makroekonomiye etkileri, banka faaliyetlerinin durması veya yavaşlaması ile gerçekleşmektedir. Ayrı bir durum olarak bankaların toplum bireylerine verdikleri kredileri geri alamaması, kredileri azaltma veya geri çekme ile sonuçlanabilir. Bankaların bu her iki uygulaması, reel sektörlerdeki üretim ve yatırım faaliyetlerini olumsuz etkilemekle birlikte piyasalarda daralma yaşanır (Çinko ve Ak, 2009:61).

Bankacılık sektöründeki oluşan krizler, makroekonomik boyutta yaşanan istikrarsızlıklar ve bankacılık kurumunun kaliteli yapılanması, döviz kuru, finansal liberalizasyon, dışsal etkenler, açık mevduat sigorta uygulamaları bir bakıma etkili olabilmektedir. Gelişen bankacılık krizleri finansal maliyetlerle birlikte üretimin durmasına veya yavaşlamasına neden olmaktadır. Finansal maliyetler, devlet yoluyla bankalara verilen sermaye desteği, mevduat sahiplerine için ayrılan ödemeler, sektörde yaşanan olumsuzlar nedeni ile iyileşme sürecine gidilmesini kapsayan harcamaları içerir (Altıntaş, 2004:39)

Bankacılık krizini şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 1.2:Bankacılık Krizi Süreci (Özerol, 2013:86)

1.4.3. Dış Borç Krizleri

Bankacılık ve para krizlerine oranla, daha somut verilere ve bilgilere sahip dış borç krizleri, devletin kamu ve özel kesimi ilgilendiren dış borçlarını zamanında veya hiç ödeyememe durumu şeklinde tanımlanmıştır. Geçmiş zamanda veya gereğinden fazla harcamaların sonucu, devletlerin dış borçlanmaya yönelmesi ve takibinde dış borç ve kredi bulamaması halinde dış borcun yeniden gözden geçirilip ödeme planları oluşturulması veya sorumlulukların tehir edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bilge, 2009:44).

Dış borç krizinin, bir devletin dış borcu geri ödeyememe ve vadelerdeki yaşanan aksaklıkları bundan sonra düzeltmeyeceği veya ödeyemeyeceğini bildirmesi ile başladığı kabul edilmektedir. Alacaklı olan devletler veya finans kurumları, yeni yeni gelişmeye başlamış ülkelerin bu gibi sorunlarla karşılaşabileceğini daha önce yaşanan olumsuzlukların tecrübesine dayanarak öngörmektedir. Bu sebeple, buna benzer sorunlar çözülürken gizlilik ön planda tutulmuş, vade planları tekrar yapılandırılıp ufak bir cezai yaptırım ile geçiştirilmiştir (Çalışkan, 2003:1).

Borç altına girmiş bir ülke, ödeme konusunda sıkıntı yaşamaya başladığında alacaklı taraf, borçlunun borcunu ödeyememe olasılığını düşünerek yeni krediler açmayıp, daha önceki verilen kredileri geri almaya çalışırlar. Borçlu olan ülkeye yaptırımlar başladığında ülke ekonomisi zarara uğramaktadır. Dış borç faktörü ile iç ekonomik istikrarsızlığın birlikte baş göstermesi dış borç krizlerini önemli ölçüde tetiklemektedir. Kamu veya özel borçlardan kaynaklanan dış borç krizleri, kamu borçların meblağı zamanında ödeyememesi ve buna mukabil ödeme hususunda risk altına girmesi, özel sermayede olağanüstü bir düşüşe ve iç ekonomide dengesizlik oluşturacak bir düzeyde para krizine yol açabilmektedir (Bilge, 2009:44).

1.4.4. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik kriz kavramı, finansal sistemlerde beliren ve sistemin varlığını, kredi tahsisini ve ödemeleri gibi çeşitli fonksiyonlarını sekteye uğratan bir şok şeklinde tanımlanabilir (Ural, 2003:12). Bu kavram kısaca, finansal piyasalarının istikrarının bozulması şeklinde de ifade edilebilir. Finansal krizler; (bankacılık, para, dış borç ve

sistem içi finansal krizler gibi) birbirleri ile bağlantılı olup, herhangi bir alanda başlayan kriz, diğer alanlardaki krizleri tetiklemektedir (Turgut, 2006:38-39).

Sistematik finansal krizler, finans sektörlerinin aktif olarak varlığını sürdürmesine engel olarak, reel ekonomide olumsuz gelişmelere ve finansal anlamda ciddi bozulmalara yol açmak şeklinde tanımlanmaktadır (Işık Vd, 2004:3).

Sistematik finansal krizlerin, doğma, gelişme ve yayılma dönemleri bulunmaktadır. Firma veya kurumlardaki sorunlar, ülke bazında problemlere yol açmaktadır. Asya krizini örnek alacak olursak, kriz Kore ve Tayland'da görülürken, bu olgu ilerleyen zamanlarda komşu ülkelerin finans piyasalarına da sıçramıştır. Sistematik kriz süreçlerinde, ülke genelinde üretim sorunları yaşanmakta, milli gelir düşmekte ve ekonomik zararların da büyümesiyle ekonomik anlamda ciddi kayıplar yaşanmaktadır (Turgut, 2006:38-39).

1.5. İSTİHDAM KAVRAMI VE İSTİHDAMLA İLGİLİ KAVRAMLAR

İstihdam kavramı genel olarak, "Üretim faktörlerinden sermaye, emek, girişimcilik ve hali hazırdaki doğal kaynakların en iyi biçimde kullanılarak üretime katılmasını" ifade eder. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere istihdam kavramının kapsam alanı oldukça geniş sayılabilir (Bekiroğlu, 2010:5).

İstihdam kavramı, dar anlam ve geniş anlam olmak üzere iki farkı şekilde ifade edilebilir. Dar anlam ve geniş anlamdan kasıt, üretime dâhil olan faktörlerin ayrılmasıdır. Dar anlam da istihdam tanımı, üretim faktörlerinden yalnızca emek faktörünün üretime dâhil olmasını ifade eder. Geniş anlamda istihdam tanımı, emek ile diğer üretim faktörlerinin birlikte kullanılarak üretime dâhil olmasını ifade eder (Altuntepe, 2009:132).

Toplum içindeki aktif nüfus, bir işte çalışabilecek etkin nüfus sayılmaktadır. Bu durumda istihdam kavramı, aktif nüfusun belirli bir meblağ karşılığında çalıştırılmasıdır. Bu tanım doğrultusunda aktif nüfus yerine çalışan nüfus kavramı kullanılabilir. Aktif nüfus arasına girmeyen kesim; emekli, çocuk, ev hanımları, öğrenciler ve çalışmaya müsait olmayanlar şeklinde sıralanabilir. Bunun yanında, ücret

almayan ama aile içinde üretime katkıda bulunan bireylerde aktif nüfus içinde sayılırlar (Tatar, 2006:3).

Bir ülkede çalışan insan sayısının, çalışabilir yaştaki insan sayısına, yani aktif nüfusa (genellikle 15-64 yaş arasındaki nüfus) bölünmesiyle bulunan orana istihdam oranı denir. Bir ülke nüfusunun 100 milyon olduğunu, bunun 70 milyonunun aktif nüfus olduğunu ve aktif nüfusun 60 milyonunun çalıştığını, 10 milyonunun ise çalışmadığını varsayarsak bu ülkede aktif nüfus oranı %70 (70/100) ve istihdam oranı %86 (60/70) demektir (Eğilmez ve Kumcu, 2006:313).

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), istihdam edilen grubu iş üstünde olanlar ve olmayalar şeklinde sınıflandırmaktadır. İş üstünde olan gruplar: en az bir saat ticari faaliyet şartı ile referans dönemi içinde; yevmiyeli veya maaşla çalışanlar ve kendi işletmesinde çalışan işverenlerdir. Bu gruba, aile içinde ücret talep etmeksizin çalışan kişilerde dahil edilebilir. İş üstünde olmayan grup; iş ile ilgili bağlantıları olduğu halde referans haftasında bir takım sebeplerden dolayı iş üstünde olamayan, kendi hesabına yada işveren olarak ticari faaliyet gösterenler istihdama kabul edilmektedir (<http://www.tuik.gov.tr>, erişim) (E.T. 09.10.2017).

1.5.1. Tam İstihdam

Keynes öncesi klasik yaklaşımda tam istihdam kavramına değinilerek, aktif çalışma faaliyetinde bulunmak isteyenlerin, emek piyasalarında değerlere göre belirlenmiş reel ücret karşılığında, iş bulduğu ve işsizliğin kişisel bir eylem ve gönüllülük olduğu belirtilmiştir. İstihdam düzeyi, emek piyasası dâhilinde şekillenmektedir. Bir ülkede yaşanan işsizlik oranındaki değişimler, yetersiz bilgi ve çalışmak ile çalışmamak arasındaki tercihlerin oluşma sürecinde yaşanan arz ile ilişkili faktörlerle açıklanabilir. Keynesyen kuramın da tam istihdam, iş bulmak için çabalayan insanlar kadar iş potansiyelinin olması durumu olarak ifade edilmekte ve emek piyasasındaki az istihdamın olması da göz önüne alınarak gönülsüz işsizlik olgusuna da yer verilmiştir. İşsizlik bu kuramda, kaynakların israf edilmesi ve ülke gelirinin azalması şeklinde değerlendirildiği için kaliteli yaşam standartlarını olumsuz etkileyen bir etmen olarak açıklanabilir. Bundan dolayı maliye politikalarının nihai hedefi, tam

istihdamın sağlanması ve devam ettirilmesi yönünde olmalıdır (Dane ve Göker, 2013:3).

Geniş anlamda tam istihdam kavramı, ekonomik alanda yer alan bütün faktörlerin değerlendirilmesi ve atıl üretim kapasitesinin olmaması şeklinde tanımlanabilir. Emek faktörünün tam olarak kullanması ise dar anlamı ifade eder. Fakat tam istihdam kavramı çoğu zaman dar anlamda kullanıla gelmiştir.

Tam istihdam kavramı, soyut bir deyişle piyasadaki işverenlerin açmış olduğu kadro ile işsiz insanların eşitliği veya fiyat politikasındaki istikrarı bozmadan işsizliği yeterince azaltma durumu olarak ifade edilebilir. Ülkedeki işsizliğin özellikleri ile açık olan iş kadrolarının özellikleri birbirlerine uyuşmayabilir. Bu uyuşmazlıktan söz edilse dahi yüksek işsizlik durumları da bile tam istihdamdan bahsedilebilir. Yeterli düzeyde gelişmiş devletlerin genelinde, tam istihdam çok önemli bir ekonomik politika aracı olmakla birlikte çoğu zaman bu devletler hedef olarak işsizlik oranı belirlemezler. Tam istihdam düzeyine ulaşmış olan bir ekonomi, üretebileceği mal ve hizmetlerin en üst seviyede üretmeye çalışır. Ülkenin iktidarını elinde tutan hükümetin en asli görevi ülkede tam istihdamı sağlama politikaları üreterek, toplum refah düzeyini en üst seviyeye çıkarmaktır (Hamamcı, 2014:2).

1.5.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam kavramı, bir devletin ekonomik alanda üretim faktörlerinden, teknolojik gelişmişlik düzeyi de göz önünde bulundurulursa; tam ve etkin bir şekilde fayda sağlayamama veya kullanamama durumudur. Aktif çalışmaya sahip nüfus, geçici veya sürekli çalışmak kaydı ile ücret alarak çalışma alanlarında iş sahibi olamamaktadır. Diğer taraftan, sermaye kaynakları işlev yönünden pasif ve boşta kalmakta, topraktan ise teknolojik gelişmelere göre yeterli fayda sağlanamamaktadır. Sonuç olarak, üretilmesi planlanan mal ve hizmetlerin miktarlarında düşüş yaşanmakta, kaynaklar ziyan edilmekte ve bu da devlet ekonomisine zarar olarak geri dönmektedir (Güner, 2010:8).

ILO tarafından organize edilen 16. ICLS' de ise eksik istihdamın tespitindeki zorluklar yeniden değerlendirmeye alınarak sadece görülebilir eksik istihdamın değil görülemez eksik istihdamın da tanımlanıp ölçülmesi yönünde tavsiye kararları

alınmıştır. Bu toplantıda sorunları daha tespit edebilir bir şekilde tespit edebilmek için eksik istihdam kavramı “zamana bağlı eksik istihdam” ve “yetersiz istihdam” olarak iki başlık da değerlendirilmiştir:

ILO zamana bağlı eksik istihdamı, "kişinin referans süresinde çalışmakta olduğu iş yada iş saatlerini arttırmak yönelik olumlu tepki vermesi ve çalışma saatini yükseltmek için iş aramaya yönelmesi" şeklinde tanımlanmıştır. Diğer bir benzer ifade ise TÜİK tarafından: "Referans sürecinde istihdamda bulunan, gerçek işinde veya diğer işlerde haftada en az 40 saatten az çalışma halinde olan ve çalışma süresini yükseltmek için girişim yapan ve olumlu sonuç alabilecek bireyler" şeklinde ifade edilmiştir (Acun ve Güneş, 2014:51).

Yetersiz istihdam kavramı, çalışma saatlerinin az olması yada gelir seviyesindeki istikrarsızlıkların dışında, bağlı bulunan iş ile bireyin yeteneklerinin, eğitim düzeyinin ve beklenti seviyesinin uyuşmaması halinde oluşan bir olgudur. Eğitim düzeyi ile bağlı bulunan iş arasındaki uçurumun seviyesi bireyi yetersiz eksik istihdama katılmaya teşvik etmektedir. Ülkedeki eğitim seviyesi, oranı ve piyasalardaki yaşanan gelir farklılıkları, bireyin yetenekleri ile yapılan iş arasındaki bağlantıyı çözmede zorluklara neden olmaktadır. TÜİK, yetersiz istihdamı daha açık bir şekilde "zamana bağlı eksik istihdamın içinde yer almak şartıyla, referans sürecinde istihdam da yer alan, son 1 ay içerisinde bağlı bulunduğu işini değiştirmek adına veya bağlı bulunduğu işine yeni bir ek iş dahil ederek 15 gün içinde işe başlayacak durumda olan bireylerdir" şeklinde ifade etmiştir (Acun ve Güneş, 2014:51).

1.5.3. Aşırı İstihdam

Aşırı istihdam, ekonomide tüm üretim faktörleri emek, doğal kaynaklar, sermaye ve girişimcinin faal olmasına rağmen arz edilen mal ve hizmet toplamının, toplam talep miktarına yetmemesidir. Bu durum ortaya çıktığında toplam istihdam olumlu yönde değişmediği için kısa vadede gerçekleşen reel hasılanın yükselmesi mümkün değildir. Üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmasıyla üretim geçici olarak olumlu yönde artma trendine girer. Fakat sürdürülebilirliği kalıcı olmadığı için bir müddet geçtikten sonra üretim ilk seviyesinin de gerisine gelecektir (Bayhan, 2007:5).

Geniş anlamda aşırı istihdam, bir ülkede faaliyet gösteren üretim faktörlerinin eş zamanlı ve tam kapasiteli bir biçimde üretime dâhil olduğu var sayılsa bile, üretim faktörlerine olan ihtiyaçların daha da çok olması durumunu ifade eden ekonomik bir durumdur. Bir başka ifadeyle, ülkede bulunan üretim faktörlerinin tam istihdam halinde olmasına rağmen, arz edilen üretim faktörlerinden çok daha fazla faktöre ihtiyaç duyuluyorsa bu durum, ekonominin aşırı istihdam seviyesine yaklaştığının göstergesi sayılmaktadır (Bekiroğlu, 2010:12).

Dar anlamda aşırı istihdam, üretim etkenlerinden biri sayılan emek faktörünün, ekonomik alanda veya bir ülkede, sınırlı olmaksızın tam kapasiteli bir biçimde üretim sürecine dahil olduğu zamanlarda bile, miktar bakımından çok daha fazla emek faktörüne duyulan ihtiyacı belirten ekonomik bir durumdur. Sonuç olarak, açığın kapatılması için başka bir bölgeden emek faktörü istenmekte ya da var olan işgücünün çalışma saatleri uzatılıp, düzenli bir biçimde çalıştırılmaktadır denebilir. Bu tanımdan, emek faktörünün gerekliliği ve değerliliği sonucu çıkarılabilir (Bekiroğlu, 2010: 12).

Aşırı istihdam ise, ülkede üretilen hizmet ve malların genel talebi karşılayamaması doğrultusunda yaşanan bir durumdur. Bu sebeple, aşırı istihdam halinde olan devletler, komşu veya bir başka devletten emek (işgücü) talebinde bulunması normal karşılanabilir (Ayan, 2014:13).

1.5.4. Kayıt-Dışı İstihdam

"Kayıt-dışı ekonomi" ile bağlantılı olan "kayıt-dışı istihdam" kavramı, kayıt-dışı ekonominin iş hayatındaki karşılığı olarak kabul edilir. Kayıt-dışı ekonomi, bir işin çalışma hayatında gerçekleşmesine rağmen, bu işin kayıt altına alınmaması durumudur. Kayıt dışı istihdam ise, bu işin resmi kurumlara eksik ve ya hiç bildirilmemesi durumudur. Yani, bu kavramların benzeş yönü, var olan ekonomik faaliyetin, eksik ve ya hiç tutulmamasıdır (Mahiroğulları, 2017:548).

Kayıt dışı istihdam; ilk defa 1970 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) düzenlendiği Dünya İstihdam Programı (World Employment Program) kapsamındaki Kenya Raporu'nda "enformel sektör" olarak ifade edilmiştir. ILO enformel (resmi olmayan) sektörü; "süreklilik unsuru taşımadan bir kişinin veya birkaç kişinin oluşturdukları, başlıca amaçları kişilere istihdam ve gelir sağlamak olan,

mal ve hizmet üretiminde bulunan, örgütsel kimliği gelişmemiş küçük ölçekli birimler” olarak tanımlamıştır (Güloğlu, 2005:2).

Kayıt dışı istihdamın tanımını “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi’nde (KADİM) Şu cümlelerle yapmıŐtır: “Kayıt dışı istihdam; “Kendi Őirketini kurarak ya da başka bir Őirkette ücretli çalışarak, sağlanan ticari ve maaş kazançlarının Maliye Bakanlığı ‘nın ücret ve ticari kazanç ile ilgili beyanname verilmesi gereken kurumlarına hiç beyanname verilmemesi ya da çalışılan gün ve ya ücretin olarak kısmi beyan edilmesidir. (KADİM, 2006:6).

Kayıt dışı istihdamı farklı bir Şekilde tanımlanacak olursak da, mevzuatlara uygun olarak istihdama dâhil olmayan iş gücü ile yabancı işçi ve çocuk işçiler gibi mevzuatlara göre iş hayatında çalıŐamayacak kişilerin çalıŐtırılmasını kapsamaktadır. (Metin, 2011:38).

Son yıllarda gelişmiş ve ölkemiz gibi gelişmekte olan ölkelerin gündeminde sıkça yer alan konuların başında kayıt-dışı ekonominin nasıl kayıt altına alınabileceği gelmektedir. Kayıt-dışı ekonomi Uluslararası kabul edilen ölçüm teknikleriyle ölçülemeyen, bir çalışanın çalışmaya başladığı resmi kurumlara bildirilmemiŐ ve ya belli bir çıkar karşılığında mal ya da hizmet olarak sunulan faaliyetleri kapsar (Azaklı, 2009:3-4).

Kayıt dışı istihdamın başka bir yönünü oluşturan olgu ise çocuk istihdamıdır. Çocukların işgücüne dâhil edilmesinin sebeplerini oluşturan faktörler; Türkiye’de aşırı nüfus artışı yaşanması, yaşanan ekonomik krizler, eğitimdeki düzensizlik ve sağlığa yapılması gereken yatırımın az olması Şeklinde sıralanabilir. Ölkemizde istihdamın büyük bir bölümü tarım alanındadır ve bu bölgelerdeki çocukların ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, çocuk istihdamı ile iş gücü maliyeti düşmekte, yasalara aykırı bir Şekilde sigortasız çalışma sağlanabilir olmakta ve sonuç olarak toplam iş gücü maliyeti belirli bir düzeyde düŐürölmektedir (Karabulut, 2007:28).

1.6.İSTİHDAMLA İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

1.6.1.İşgücü Ve İşgücüne Katılım Oranı

Çalışma yaşına gelmiş (15 yaş üzeri), istihdam edilen ve işsiz bireylerin toplamı, bir ekonominin "işgücü" faktörü olarak tanımlanmaktadır. İstihdamda aktif olarak bulunan işçilerin yanı sıra, istihdama dâhil olmak isteğinde bulunan işsizlerde bu guruba girmektedir. İşgücüne katılım oranı, çalışma çağına gelmiş 15 yaş ve üzeri (çalışan veya iş arayan) bireylerin genel nüfus üzerindeki oranı olarak ifade edilebilir. Bireyin, yaş ırk, cinsiyet gibi işgücünde olma olasılığını ve istihdama katılma arzusunu gösteren bu oran, ülkenin ekonomi politikalarını değerlendirmesinde, uygulamasında ve karar aşamasında faydalandığı göstergelerden bir tanesidir (Korkmaz ve Korkut, 2012:42).

Bir başka tanımla ise çalışma çağına olup çalışma arzu ve gücünde bulunup da piyasalardaki cari ücret düzeyinde çalışan ve çalışmak isteyenlerden yani, çalışanlarla işsizlerden oluşan işgücünün toplam çalışabilir yaştaki nüfusa oranına denir (Murat, 2007:177).

1.6.2.İşsizlik Oranı

İşsizlik kavramı, çalışma yönünde isteği ve düşüncesi olduğu halde cari ücret karşılığında iş bulamama durumu olarak ifade edilebilir. İşsiz kavramı ise, bir iş yapabilme becerisine ve gücüne sahip olan, cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen ama kendine uygun bir iş alanı bulamayan birey olarak ifade edilebilir. Burada değinilmesi gereken konu, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bireyin çalışmaya olan isteği, inancı ve gücüdür. Bireyin fiziksel bütünlüğünde, çalışmaya engel olacak bir bozukluk varsa veya yaşlılıktan dolayı çalışamıyorsa yada kendi özgür iradesiyle çalışmama kararı aldıysa, birey işsiz olarak sınıflandıramayız. Diğer yandan ILO' nın ifadesine göre, birey gerçekten çalışmak için iş arıyor olması gerekmektedir. Çalışmak arzusu, inancı ve gücü yerindeyken iş aramayan bir kimse kesinlikle işsiz olarak tanımlanamaz (Güney, 2009:137). Bütün bunlara bağlı olarak da işsiz nüfusun işgücü içindeki oranına işsizlik oranı denir.

1.6.3.Bağımlılık Oranı

"Bağımlı Nüfus", toplumun üretimle ilgili etkinliklerine dâhil olmadıkları farz edilen 0-14 yaş aralığındaki nüfus ile 65 yaşında ve daha yaşlı olan nüfusa verilen isimdir. Yaş bağımlılık oranı, üretim faaliyetlerine katılan 15-64 yaş aralığındaki her 100 bireyin kuramsal olarak bakmakla yükümlü olduğu çocuk ve ihtiyar nüfusu ifade ettiği için dikkate değerdir. 1990 yılında Türkiye'de yapılan analizlere göre 64,68 olan bu oran, 1970 yılından beri bariz bir düşüş temayülü göstermektedir. Bu düşme temayülü, şüphe yok ki pozitif bir gelişmedir. Çünkü bir ülkenin bağımlılık oranı ile kalkınma çizgisi doğru orantılıdır; yüksek bağımlılık oranı, gelişmişlik seviyesini negatif etkileyerek bunun düşük seviyede kalmasına sebep olmaktadır. Gerçekten de ekonomik gelişmesini tamamlamış devletlerin bağımlılık oranlarını incelediğimizde bunun aşağı yukarı %50'lerde seyrettiğini tespit ederiz. Hâlbuki komşu ülkelerimiz Suriye'de bu oran %100 seviyesinde, Irak ve İran'daysa %80'lere yakındır (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 19.05.2017).

1.6.4.İstihdam Oranı ve Kurumsal İşgücü Kavramları

Kurumsal olmayan nüfus, üniversite yurtları, yerleştirme yurtları, huzurevi, özel nitelikteki hasta hane, hapisane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfustur. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus ise, 15 ve daha yukarıdaki nüfustur. İstihdam oranı ise istihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 11.03.2017).

1.6.5.İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus

Çalışma çağında olmasına karşın 15-64 yaş grubundaki nüfusun tamamı değişik nedenlerle çalışmaz. Dolayısıyla çalışmayanları ve çalışmak istemeyenleri işgücüne dâhil etmek mümkün değildir. Çalışma yaşına gelmiş kişilerin çoğunluğu işgücüne katılmadığı halde çalışma yaşına gelmemiş bir takım bireylerin istihdama katıldığı görülmektedir. Çalışma yaşına gelip de işgücüne katılmayanların çoğunu, öğrenciler ve ev hanımları oluşturmaktadır (Murat, 2007:117).

Tuik ise İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfusu detaylandırmıştır,

İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar (Çeşitli nedenlerle iş aramayan fakat iş bulduğunda 2 haftaya çalışmaya başlayabilecek)

- Mevsimlik çalışanlar
- Ev işleriyle meşgul olanlar
- Öğrenciler
- Emekli (Özel veya devlet bir sosyal emeklilik kuruluşundan emekli olanlar)
- Çalışamaz halde olanlar (Bedensel özür, hastalık vb.)
- Diğer (Ailevi, kişisel ve özel sebeplerden dolayı iş başı yapmaya hazır olmayan) (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 11.03.2017).

1.7.TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI VE ANALİZİ

Türkiye’nin emek piyasası, öteki devletlerdeki diğer ülkelerde var olan emek piyasalarından birtakım farklı özellikler taşımaktadır. Tarımsal faaliyetlerde çalışan sayısının fazlalığı ve verimlilik oranının beklenen seviyenin altında gerçekleşmesi, işgücüne katılanların ve kadın nüfusunun işe yerleştirme seviyesinin alt seviyede gerçekleşmesi, emeğiyle geçinen kitlenin eğitim düzeyi ortalamasının düşüklüğü bunun nedenlerindedir (TÜSİAD, 2004: 29).

Sektörler içinde istihdamın dağılımı, devletin makroekonomik boyutta gelişmişlik düzeyini belirleyen temel göstergelerden birisidir. İstihdamın, ekonomik gelişme doğrultusunda değişkenlik göstermesini açıklayan üç sektör kanunu gereğince, ekonomik gelişme sürecine girilmesiyle birlikte, kırsal kesimde faaliyet gösteren tarım sektörünün payında azalma görülürken, sanayi sektörünün de artış gözlenmektedir. Diğer yandan, hizmet sektörlerindeki pay ise devamlı artış halindedir. Gelişmiş ülkelerde ve özellikle AB’de üç sektör kanunu tam olarak işlemektedir. Bununla birlikte, toplam istihdam dâhilinde tarım sektörünün payı %5-6, sanayi sektörünün %26-32 ve hizmet sektörünün payı ise %70-75 seviyelerinde olduğu bilinmektedir. (İŞKUR, 2005:10)

Türkiye’de işe yerleştirilenlerin sektörlere göre sınıflandırılması, yıllara göre değişiklik göstermekle beraber tarımsal faaliyetlerde çalışanların oranı önemli yerini korumaya devam ederken hizmet sektöründe çalışanların oranı, genel istihdam içinde en

yüksek işgücü payına sahiptir. Sanayi sektöründeki istihdamda ise ne yazık ki bir artış görülmemektedir. Son yıllarda kentleşme oranındaki büyük yükseliş görülen Türkiye’de, bütün gayret ve özendirici çalışmalara rağmen sanayi sektörünün istihdamdaki oranının bir türlü istenilen seviyelere gelememesi, kentlerde yerleşmiş işgücü potansiyelinin nitelik istemeyen, özellikle de hizmetler sektöründe işe yerleştirilmesine sebep olmaktadır. Çalışanların sektörlere göre dağılım oranları, kayıtlara girmemiş ve vasıfsız işgücü potansiyelinin şehirlerde birikmesi, hem iktisadi faaliyet olarak hem de toplumsal problemlere sebep olmasından dolayı önemli sıkıntılara yol açmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014:58).

Tablo 1.1:İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı, NACE Rev.2

[15+ yaş - age]		Yüzde-Percentage (%)				
Yıllar - Years		Toplam Total	Tarım Agriculture	Sanayi Industry	İnşaat Construction	Hizmetler Services
2005	Yıllık	100,0	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	Yıllık	100,0	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	Yıllık	100,0	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	Yıllık	100,0	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	Yıllık	100,0	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	Yıllık	100,0	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	Yıllık	100,0	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	Yıllık	100,0	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	Yıllık	100,0	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	Yıllık	100,0	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	Yıllık	100,0	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	Ocak	100,0	18,3	20,2	6,7	54,8

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 25.04.2016)

İstihdamın sektör bazında dağılımı Tablo 1.1'de verilmiştir. Kırsal kesimden, kent doğru göç ile, GSMH'de ve istihdam da tarım sektörünün payında azalma görülmektedir. Ama Türkiye'deki ekonomik alanda tarım, orta gelire sahip diğer

ülkelere oranla istihdamda büyük bir paya sahiptir. Buna ek olarak, 2008 yılından bu yana tarım sektöründeki payın, yüksek seviyede arttığı görülmektedir. İstihdam' da bulunan işgücünün aşağı yukarı %27,3'si tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Sonuç olarak, hükümetin siyasi ve politik konjonktürel durumdan uzak durup tarımsal sektörlere destek uygulamalarını hızlandıracağı düşünülmektedir (Ay, 2012:3)

Türkiye'nin küreselleşen dünya ile paralel olarak sanayileşme ve gelişme sürecine girmesi ekonomik sistemin entegresinin getirdiği sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en öne çıkanı, tarım sektörünün istihdam oranının diğer sektörlere özellikle hizmet sektörüne oranının yüksekliğidir. Şuan yaşadığımız dönemde bile ülkemizde ortalama dört kişiden biri tarım sektöründe emek göstermektedir. Uzun yılları kıyaslar ise teknoloji geliştikçe Kalkınmanın sürekli atak göstermesi sonucu tarım sektörünün toplam istihdamda ki payı azalma trendindedir, istihdamda sanayi sektörü ve en çok da hizmet sektörünün payı giderek artmaktadır. Türkiye'nin toplam istihdam yapısında tarım sektörünün payı her geçen gün azalıyor olsa bile mevcut durumda gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir. Sanayi sektöründeki ve hizmet sektöründeki istihdamın payı artıyor olmakla birlikte, gelişmiş ekonomilerdeki yüzde 70 üzerindeki paylara ülkemizde hala yaklaşılamamaktadır. Türkiye'de hala emek işgücünün sanayi sektörüne istihdamına doğru geçişi devam ederken, gelişmiş ekonomilerde sanayi sektöründen hizmetler sektörüne doğru bir geçiş yaşanmaktadır (Dinçer ve Ergün, 2011:7-8).

Genel olarak Türkiye'de istihdamın alt yapısını ve kaynağını, tarım ve hizmet sektörü sağlamaktadır. Ekonomide yaşanan gelişmeler, istihdamın altyapısında değişikliklere sebep olmakla birlikte tarım ile ilgili iktisadi faaliyetlerin değerini kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu süreç sonunda, tarım alanındaki işgücü, hizmet ve sanayi sektörlerine yönelmektedir. İstihdamın sektör dağılımları irdelendiğinde, sanayi, hizmet ve inşaat sektörlerinde devamlı artışın gözlenirken buna karşılık tarım sektöründe ise sürekli azalma görüldüğü gözlemlenmiştir. Türkiye'de İnşaat sektörünün hızla gelişmesi, bu sektörün hizmet sektöründen farklı olarak değerlendirmeye alınmasını sağlamıştır. TÜİK, inşaat sektörü ve hizmet sektörünü birbirinden ayırarak hesaplamalarını ayrı ayrı yapmaktadır (Bekiroğlu, 2010:90).

Tablo 1.2:İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre işteki durumu, NACE Rev.1-2

[15+ yaş - age]		Yüzde-Percentage (%)			
Yıllar - Years		Toplam Total	Erkek-Male	Kadın-Female	Kadının Oranı
2004	Yıllık	19631	14585	5047	25,71%
2005	Yıllık	20066	14958	5108	25,46%
2006	Yıllık	20423	15165	5258	25,75%
2007	Yıllık	20738	15382	5356	25,83%
2008	Yıllık	21194	15598	5595	26,40%
2009	Yıllık	21277	15406	5871	27,59%
2010	Yıllık	22594	16170	6425	28,44%
2011	Yıllık	24110	17137	6973	28,92%
2012	Yıllık	24821	17512	7309	29,45%
2013	Yıllık	25524	17883	7641	29,94%
2014	Ocak	25194	17751	7443	29,54%

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 27.03.2017)

Devletlerin kalkınmışlık seviyelerinin tespit edilmesinde istihdam edilen işgücünün sektörlere göre tasnifi, dikkate değer göstergelerden biridir. Ekonomik gelişimini tamamlamış ülkelerde faaliyet alanlarının gelişme çizgisi, tarım sektöründen sanayiye ve ardından hizmet sektöründeki faaliyetlere doğru istikamet alır. Bu konuda yapılan istatistiksel çalışmalar, sanayi sektöründe istenen gelişmeyi yakalayamayan Türkiye’de sektörel gelişmenin tarım sektöründen hizmet sektörü yönüne olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’deki ekonomik yapıdaki dönüşüm, son yıllarda tarımsal faaliyetlerin payının gerilemesine ve yükseliş çizgisinin düşük seyretmesine sebep olmaktadır. Tarım sektöründeki gelişim hızının azalmasına karşın, kadınların en yüksek düzeyde, erkeklerin en düşük düzeyde tarım alanında istihdam edildiğini göstermektedir. Tablo 1.1 ve Tablo 1.2 ‘ göre ülkemiz de hizmet sektörünün payı artarken kadının istihdamdaki oranı artmaktadır (Parlaktuna, 2010:382).

Tablo 1.3:Türkiye ' de Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Katılım Oranı

[15+ yaş - age]	1990		2000		2010	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma-Yazma Bilmeyen	31,6	62,3	25,2	56,7	16,3	36,8
Okuma-Yazma Bilip Okul Bitirmeyen	34,8	72,2	22,2	55,8	20,4	55,2
İlkokul Mezunu	34,2	87,5	24,5	81,1	25,7	75,1
Ortaokul ve ya Dengi Okul Mezunu	19,1	61,8	22,8	62,8	24,6	82,3
Genel Lise Mezunu	43,7	77,8	30,4	67	30,4	68,1
Lise Dengi Meslek Okulu Mezunu	51,1	81	42,4	79	39,8	81,2
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	80,5	90,5	70,8	83,2	71	84,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 27.03.2017)

Türkiye’de kadın nüfusun işgücü havuzuna dâhil olmasını etkileyen çok farklı etmenler vardır. İktisadi, kültürel, politik ve toplumsal zeminden kaynaklanan etmenler kadın nüfusun işgücü pazarına girmesiyle ilgili belirleyici hususlar içermektedir. Bu konularda yapılan çalışmaların çoğunda göre kayıt dışı istihdamın yüksek olması, ücretlerin düşüklüğü, çalışma saatlerinin uzun olması, çocukların bakımıyla ilgili sorunlar, iktisadi krizler, ev işlerinin yapılr olması, eğitim, medeni durum ve şehirleşmeyle ilgili sorunların kadın nüfusun işgücü pazarına girmesine engel olduğu saptanmıştır (Günsoy ve Özsoy, 2012:25).

Cinsiyet ve eğitim durumlarına göre, Türkiye'deki işgücüne katılımın oranları Tablo 1.3' de verilmiştir. Tetkik edilen dönemlerin hepsinde, kadınların eğitim durumları göze alındığında, işgücüne katılım oranları, erkeklere nispeten daha düşük düzeydedir. Fakat buna karşın, eğitim düzeyi yükseldikçe, kadınların işgücüne dâhil olma oranlarında artış gözlemlenmiştir. Başka bir açıdan, diğer eğitim düzeylerinde beliren yüksek oranda cinsiyet eşitsizliği, yüksekokul derecesinde büyük ölçüde azalma göstermiştir (Günsoy ve Özsoy, 2012:29).

Tablo 1.4:Türkiye ‘ de Yaş Grubuna Göre İstihdam Edilenler

	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65+	Toplam
2013	1,364	2,363	3,614	7698	6,007	3,096	716	664	25,52
2012	1,338	2,309	3,591	7476	5,769	2,983	707	648	24,82
2011	1,378	2,319	3,573	7194	5,513	2,826	657	650	24,11
2010	1,351	2,114	3,454	6793	5,149	989,56	595	590	22,59
2005	1,348	2,207	3,188	5879	4,395	766,23	459	599	20,07
2000	2,061	2,635	3,539	5815	4,168	853,16	607	745	21,58
1995	2,368	2,697	3,075	5449	3,666	919,15	631	632	20,59
1990	2,502	2,143	2,572	4700	3,183	2,24	689	508	18,54

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, (<http://www.tuik.gov.tr>) (E.T. 28.03.2017)

15-19 ve 20-24 arasında bulunan kitlenin yaş gruplarıyla ilgili işsizlik ölçeklerinde işsizlik oranı en yüksek olan grup olduğu saptanmıştır. En düşük işsizlik ölçeklerinin minimum düzeyde olduğu yaş kesiti ise 65 yaş ve üzerinde olan kitledir. Bu tablo, beklenen bir istatistik olarak ülken nüfusunun yaş gruplarına göre dağılım tablosuna uyum göstermektedir. Öte yandan, bu tablo işgücü pazarıyla ilgili politik adımların ne istikamete doğru atılması gerektiğini göstermesi bakımından değerlidir; genç nüfusun emek pazarına katılmasının kolay hâle getirilmesine dair politik bir tavrın ortaya konulması gibi birtakım zorunluluklar olduğunu göstermektedir (Aydemir, 2013:122).

2000’li yıllarda 15-19 yaş aralığında işgücüne katılım oranı %35,5 iken, 2010 yılında %26,6’ya gerilemiştir. TÜİK verilerine göre son 4 yıl incelendiğinde, genç nüfusun işgücüne katılma oranı % 50 civarında seyretmektedir (Özen, 2011:16).

1.8.TÜRKİYE'DE UYGULANAN İSTİHDAM POLİTİKALARI

1.8.1.Uygulanan Aktif Politikalar

Türkiye'de, aktif istihdam politikaları adı altında yapılmış olan çalışmalar, 1988 yılının da başlarında, işgücü eğitimi faaliyet alanları hakkında yürürlüğe girmiş ve yönetmelikte doğrudan emek piyasası hakkında olan bölümde İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) faal bir şekilde yer almıştır. İŞKUR, yapmış olduğu, garantili istihdam kursları sayesinde toplum da vasıfsız olan bireylere mesleki eğitim ve yeni yetenekler kazandırıp, onları istihdama dâhil etmeyi hedeflemiştir. Düzenlediği kursları, şehirlerin ve bölgelerin istekleri doğrultusunda geliştirmektedir (Erol, 2013:34).

Yürürlükte olan aktif istihdam politikaları, genel anlamda işsiz nüfusa iş bulma, kaliteli ve yeni iş sahaları sunma ya da iş bulmayı kolaylaştırma gibi faktörler üzerine yoğunlaşmıştır. Arz, talep ve emeği kurumsallaştırma doğrultusunda bir araya getirerek, işgücünün emek piyasasına dâhil olmasını olağan hale getirmeyi amaçlamıştır (Güner, 2010:31).

Aktif istihdam politikalarının asıl gayesi, işsiz bireylere sadece gelir desteği sağlamak değil bireylerin aktif iş hayatına dönüşlerine yardımcı olmaktır. Aktif istihdam politikalarının faaliyet alanı, işsiz nüfusun en çok olduğu bölgeler ve şehirlerdir. Uzun süredir işsiz olanlar, göçmenler, engelli bireyler, gençler, kadınlar ve emek sektöründe iş bulma sıkıntısı yaşayan gruplar, öncelikli gruplar olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu politikalar ile birlikte, vasıfsız işçilere eğitim verilmesi, emek değerinin yükseltilmesi adına açılan programlar, üniversite'den iş hayatına geçiş sürecinde bireylerin karşılaştıkları zorluklar dolayısıyla onlara gerekli olan iş tecrübesini sağlayacak kurslar, istihdam yaratma kursları, işsizliğin hat safhada olduğu bölgelerde işverenlerin desteklenmesi ve bireylerin girişimciliğe özendirilmesi gibi politikalar, İŞKUR'un hedeflerinde yer almaktadır (Gündoğan ve Biçerli, 2004:230).

1.8.1.1.Kamunun Eşleştirme ve Danışmanlık Hizmetleri

Ülkemiz' de, "iş ve meslek danışmanlığı" alanı, son yıllarda ehemmiyeti artan bir şekilde önem kazanmıştır. Süreç daha çok, iş hayatına başlarken veya karar alırken

yaşanan tecrübesizlikler üzerine yoğunlaşırken, şimdi ise işsizlik kavramı ve istihdam' da oluşan istikrarsızlıklar üzerine eğilmiştir. Çalışma hayatının belirli dönemlerinde, bireyin kişisel beklentilerini karşılama ve mesleki danışmanlık rolünü de üstlenmeye başlamıştır (Erol, 2013:36).

Eşleştirme hizmeti olarak adlandırılan terim, arz edilen emek ile talep edilen işgücü dengesini temin etmek olarak açıklanabilir. Kamuya ait ve özel sektör adına çalışan işe yerleştirme kurumlarının yerine getirdiği istihdam etme hizmetlerinin başarıya ulaşabilmesi için, her şeyden önce işgücü pazarına emek arz eden bireylerin vasıflarını ve genel yapılarını, bu pazardan emek talebinde bulunanların ise açıkta bulunan pozisyonlar ve bunun için beklentilerini görevli kurumlara beyan etmeleri doğru olacaktır. Eşleştirme hizmetleriyle ilgili mesuliyetleri bulunan iş ve işçi bulma sorumluluğu olan kurumlar bir yandan da emek çözümlenmeleri yaptırarak buradan elde edilecek verilerin açtığı yolda işsizliği önleyecek birtakım tedbirler almakla da yükümlüdürler (Ayan, 2014, s. 24).

Danışmanlık hizmetleri, bireylerin farklı çalışma koşullarına uyum sağlama sürecini kolaylaştırarak, onlara yeni iş sahaları açmada yardımcı olacak faaliyetler bütünü olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda iş ve meslek danışmanlığının, piyasalar hakkında bilgilendirme çalışmaları, iş bulma, yerleştirme ve sosyal danışmanlık, özelleştirme sonucu veya topyekûn işten çıkarılma durumlarında destek olmak, işgücü açığı yaşanan bölgelere teşvik etmek gibi yapılandırıcı faaliyetleri bulunmaktadır (Karabulut, 2007:58).

İş ve meslek danışmanlığının, bir meslek gurubunda olması gereken nitelikler ve bireylerin kişisel yeteneklerinin karşılaştırılması, bireylerin istek ve arzuları doğrultusunda yeteneklerine göre değerlendirilmesi ve bu kapsam içinde bireylerin faydalanabileceği düzeyde eğitim ve olanak konusunda yönlendirilmesidir. Danışmanlığın; iş bulma konusunda problem yaşayan bireylerde pozitif etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. İŞKUR'un destekleyip devamlı güncel tuttuğu "Türk Meslekler Sözlüğü" bu alanda çok değerli bir materyaldir. Ek olarak İŞKUR'un bünyesinde barındırdığı "Meslek Danışma Merkezleri" nin olumlu etkileri vardır. Ayrıca bütün hizmet, program ve kursların devamlı olarak iyileştirme ve geliştirilmeye çalışmaları sürdürülmektedir (Bulut, 2010:29).

1.8.1.2.Mesleki Eğitim

Türkiye’de aktif istihdam politikası uygulamalarının temelini mesleki eğitim ve iş arama yardımı merkezli politikalar oluşturmaktadır. Mesleki eğitim kursları; Milli Eğitim Bakanlığı, İŞKUR ve KOSGEB tarafından sağlanmaktadır. Yerel yönetimler de açtıkları meslek kursları ile bu kurumlara destek olmaktadır.

Bireylerin kişisel özellikleri ile meslek gruplarının beklenti, nitelik ve şartlarını mukayese ederek, kişinin yeteneklerine göre en iyi işi seçmesi, seçtiği iş alanı ile eğitim programlarından faydalanması, işe başlamasına ön ayak olma, iş hayatına uyum sağlama süreci ve karşılaşılan problemlere çözüm odaklı yaklaşılmasına, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri denmektedir (İŞKUR, 2013:22).

İşsizlikle mücadele konusunda yol gösterici arz yönlü metotlardan birisi de, meslek eğitimi ile başlayan, bireylerin yeteneklerini geliştirmesini sağlayan ve uzun zamandır işsiz olan bireylerin kişisel becerileri üstüne yoğunlaşır istihdam alanına dahil olmalarını sağlamaktadır. Ekonominin istikrarlı bir şekilde işlemesi ve gelişmesi, genç bireylerden oluşan işgücü grubunu eğitmek ve onlara uygun iş alanlarının yaratılması ile mümkündür. Bu yönde eğitim alan bireylerin, kişisel özelliklerini ve beşeri sermayelerini geliştirdiği bilinmektedir. Bir alanda eğitim almak, her zaman bireylerin beşeri sermayelerine katkı sağlamayabilir ama sadece yıpranmalarını önlese bile yerinde bir politika olarak değerlendirilir. Zira bu gibi politikaların hedefi, işsizliğin sürekli olmasını engellemek ve istihdamdaki kapasiteyi arttırmaktır (Karabulut, 2007:58).

Türkiye ‘ de mesleki eğitim kursları, İŞKUR’ a kayıtlı olup; iş piyasasında geçerli bir mesleği olmayan işsizlerin, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu mesleklerde yetiştirilerek iş sahibi olmalarını sağlamak amacıyla düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme kurslarıdır. İstihdam garantili iş başı eğitim kursları, aktif olarak işsizlerin istihdamına artırmayı amaç edinmektedir. Bununla beraber, riskli işlerde emek gösteren çalışanlar da bulunması gerekli olan lisansların verilmesi için çalışanlara yönelik eğitim programları, girişimcilik eğitim programları, engellilere ve hükümlü, eski hükümlülere verilen mesleki eğitim ve iyileştirme programları ile TOBB, MEB ve TOBB-ETÜ işbirliğiyle ortaya çıkan Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM) bu programlara örnek olarak verilebilir (Sanal, 2013:6).

1.8.1.3.Sübvansiyon Edilmiş İstihdam

İşgücü piyasalarında işverenler, işten çıkarılma sonrası iş bulma konusunda sorun yaşayacak guruplarına çözüm odaklı yaklaşarak, istihdamda tutmak adına işgücü maliyetlerini düşürmede iki yol izleyebilirler. İlki, doğrudan doğruya ücret miktarının değiştirilmesidir. İşgücünde oluşan maliyetler, işletmelerin yada kurumların kâr ve rekabet düzeyleri ile önemli ölçüde bağlantılıdır. Bundan dolayı, ücretteki yaşanan artışların verimlilik alanındaki artışlarla paralel olarak baş göstermesi, başarıya dayalı ücret sisteminin oluşturulması, makro ve mikro düzeyde ücret esnekliğinin planlanması, işgücü maliyet düzeylerinde düşüşe sebep olacaktır. İkinci yol ise, sosyal güvenlik prim oranlarındaki maliyetlerin ve öteki ücret dışı işgücü maliyetlerinin düşürülmeye çalışılmasıdır. Bu yaklaşımların hedefi emek talebini arttırmaya yöneliktir. Bu alanda, AB ülkesi üyelerinin uygulamaları karşılaştırıldığında, Fransa ve Belçika gibi devletler doğrudan ücretle ilgili planlamalar üzerinde dururken, İspanya, Portekiz ve İtalya gibi devletler, sosyal güvenlik ödemelerindeki maliyetlerin ve diğer ücret dışı işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gibi faaliyetlerin üzerinde yoğunlaşmışlardır. Diğer yandan, sözü edilen iki yaklaşımın birlikte uygulanmaya çalışıldığı da gözlemlenmiştir (Uşan, 2007:73).

Aktif istihdam politikalarına yönelik olarak ayrıca devletin yatırımları ve istihdamı arttırmaya yönelik teşvikler vermesini sağlayan yasal düzenlemeler yapılmaktadır. 21.1.1998 tarihli 4325 sayılı “Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesiyle İlgili Kanun” gelir ve kurumlar vergisi vb. gibi istisnalar sağlayarak, yatırımları teşvik etmeye matuf, bu bölgede istihdam sağlamaya yönelik düzenlenen ilk kapsamlı düzenlemeyi oluşturmuştur. Daha sonra çeşitli yasal düzenlemelerle (4747 sayılı Kanun, 5084 sayılı Kanun, 5350 sayılı Kanun) istihdam teşvik edilmeye çalışılmıştır (Alptekin, 2009:155).

1990 ‘ lı yılların yarısından başlayarak, istihdamı arttırmayı amaçlayan bazı çalışmalar hayata geçirilmiştir.. Özelleştirilen KİT’ lerde işsiz kalan çalışanlara yönelik çalışma programları bunlardan biridir. 1998 yılında, ülkenin diğer bölgelere göre geri de kalmış bölgelerine istihdamı artırıcı programlar devreye sokulmuştur. 1999 yılında,

Ağustos ve Kasım aylarında meydana gelen depremlerden etkilenen yöreler için geçici çalışma programları başlatılmıştır. 2001 yılında meydana gelen ekonomik kriz ile beraber artık hükümetler daha yapısal reformları hayata geçirmeye başlamıştır. 2002 yılı Bütçe görüşmeleri sonucu kabul edilen yasa ile de, işveren, işçilerin maaşından kesilen işsizlik sigortası kesintileri 2002 yılı için bir puan düşürülmüştür. Yine aynı yıl kabul edilen 4747 sayılı yasa ile de, bir önceki yıla göre işverenin aldığı her bir fazla işçi için, işverenin sosyal sigorta prim ödemelerinin bir yıl süreyle ötelenmesi kararı alınmıştır (Bayhan, 2007:21).

1.8.1.4.Gençler Ve Kadınlara Yönelik Politikalar

Gençlere yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarının en önemlilerinden biri, girişimciliktir.

İŞKUR, hayat boyu eğitim anlayışıyla, emek piyasasına kaliteli ve nitelikli çalışan yetiştirmek ve iş sahibi olmayanların istihdamını kolaylaştırmak ya da yeni bir iş yeri açmalarına olanak sağlamak için, İŞKUR'a kayıtlı işsiz bireylere ve sektör değiştirmek isteyen bireylere, 2009'dan bu yana girişimcilik üzerine çeşitli eğitimler vermektedir (Erol, 2013:35).

Ülke bazında genç istihdamı arttırmaya yönelik uygulanan politikaların başarılı olması için, genç işsiz bireylerin, emek piyasasına dâhilinden önce ve sonra, danışmanlık hizmetlerinden faydalanmalarının ehemmiyeti oldukça yüksektir. Çoğu ülkede gençlerin, kendilerine yönelik işgücü piyasaları hakkında bilgilendirme amacı güden danışmanlık hizmetlerinden yoksun olması, onlar için büyük bir kayıp olarak değerlendirilmektedir. Genç bireylerin yeterli seviyede bilgilendirilmemesi, isabetsiz kararlar almalarına sebep olmaktadır. Bu sebeple rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, gençlerin istihdamın çokluğunu fark etmelerini sağlamak ve işe alıştırma adına onları bir takım etkinliklere yöneltmeyi amaçlamaktadır. Rehberlik ve danışma hizmetleri, gelişmiş ülkelerde eğitim ve kamu istihdam büroları aracılığı ile işgücü piyasalarında aktif olarak uygulamaya çalışılmaktadır (Erdayı, 2009:154).

Ülkemizde son yıllarda Kamu İstihdam Hizmetlerinin Geliştirilmesi Operasyonu kapsamında ÇSGB, İŞKUR ve diğer proje paydaşlarının kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler gerçekleştirilirken Genç İstihdamının Desteklenmesi

Operasyonu kapsamında da gençlerin istihdam edilebilirliğini artıracak ve girişimcilik konusunda gençleri her alanda destekleyecek olan çalışmalara imza atılmıştır (İŞKUR, 2012:94).

Hibe Programı'nın sonuçlarının Eylül ayında düzenlenen Tanıtım Konferansı ile kamuoyuna duyurulmasının ardından Operasyon' un Teknik Destek Bileşeni kapsamındaki çalışmalara hız verildi. Gençlerin istihdam edilebilirliğini artıracak ve girişimcilik konusunda gençleri her alanda destekleyecek olan bu çalışmaların, gençler için yeni kariyer olanakları ve kendi işini kurabilme fırsatları sunarak, genç istihdamına önemli katkılarda bulunacağı öngörülüyor. Genç istihdamı konusunda farkındalık oluşturulması, gençler için staj ve işbaşı eğitimi imkânları sağlamaya istekli işyerleri belirlenmesi, gençlerin geliştirmeleri gereken becerileri tespit etmek için anket hazırlanarak NUTS II bölgesinde yer alan 15 Büyüme Merkezi'ndeki yaklaşık 1065 şirkete uygulanması ve bu Büyüme Merkezlerinde Kariyer ve Girişimcilik Günleri düzenlenmesi, bu alandaki önemli çalışmalar arasında yer alıyor. Girişimcilik alanındaki bir diğer yenilik, Operasyon kapsamında Türkiye'ye özgü YES (Genç Girişimciliğinin Desteklenmesi) Modeli' nin oluşturulması ve geliştirilmesi olarak karşımıza çıkıyor. Öncelikle, Malatya, Kahramanmaraş, Rize, Sivas ve Mardin illerinde pilot olarak uygulanacak olan Model'in daha sonra ülke çapına yaygınlaştırılması hedefleniyor (İŞKUR, 2012:95).

Kadınlara yönelik uygulanan aktif istihdam politikalarının en önemlileri de eğitim ve finansal desteklerdir.

Halkbank ve KOSGEB işbirliğinde, ülkemizdeki Kadın girişimcilerin eğitim ihtiyacının karşılanması amacıyla 2013 Eylül ayından itibaren "Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri" planlanmış, hayata geçmiş ve eğitimler başlamıştır. Ülkemizdeki kadın girişimcilerin karşılaştıkları bir başka ihtiyacı da sermaye sorunudur. Bu sorunun giderilmesi ve mantıklı iş fikirlerinin değerlendirilmesi için Hükümet desteği ile Kredi Garanti Fonu (KGF) ve Halkbank arasında kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla "İlk Adım Kredisi Kefalet Desteği Protokolü" imzalanmıştır. Bu finansal destek programı ile evrak ve bazı prosedürler de kadın girişimcilere esneklik sağlanmaktadır, düşük faiz oranları ile kredilerin ödemelerinde de kadın girişimcilere destek verilmektedir. Krediyeye, hem yeni iş fikri olan kadın girişimciler hem de mevcutta şirketi

olan faaliyetini devam ettiren ve sermaye ihtiyacı olan kadın girişimciler başvurabilmektedir. Bu kredi protokolü kapsamında, kadın girişimcilere üst limit en fazla 100.000 TL'ye kadar finans desteği sağlanacak olup, hazırladıkları iş fikrinin %95'i oranında kredi limitleri açılabilir. Krediye KGF 'nin kefalet oranı ise, kredi tutarının yüzde 90'ı kadardır. Bu krediler ortalama bir haftada sonuçlandırılmaktadır. Bu protokol kapsamında ki krediler de girişimcilerin sektörüne göre esnek ödeme, taksit erteleme gibi cazip ödeme seçenekleri de mevcuttur. Kredi faydasından sağlanan girişimcilere ayrıca 10.000 TL limitli hayat sigortası da ücretsiz olarak sağlanmaktadır (TBMM, 2013:93).

1.8.1.5.Dezavantajlılara Yönelik Politikalar

Türkiye'de engellilerin çalışma hayatına katılmasına ilişkin ilk çalışma, 20.04.1967 tarihinde kabul edilen 854 sayılı Deniz İş Kanununun 13. maddesinde "Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma" başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak, bu maddede düzenlenmiş olan özürlü çalıştırma yükümlülüğünün uygulanmasına ilişkin esaslar İş Kanunu ve bu konuyla ilgili tüzüğün hükümlerine bırakılmıştır. 1 Haziran 1983 tarihinde kabul edilen Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı ILO Sözleşmesi, Türkiye tarafından 8 Temmuz 1999 tarihinde 4407 sayılı Kanunla kabul edilmiş, 10 Temmuz 1999 tarihli ve 23751 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Kayacı, 2007:27-28).

Engellilere yönelik etkinliklerin amacı, eğitim, mesleki anlamda eğitim ve iyileştirme süreçlerini kapsamaktadır. Mesleki iyileştirme, engelli bireylerin topluma uyumlarını kolaylaştıran ve olumsuz iş koşullarıyla mücadelede eşit haklar sağlamayı amaçlayan önlemleri içermektedir. Mesleki iyileştirmenin amacı sadece rehberlik, mesleki eğitim, iş bulma ve istihdam olanakları ile sınırlı değildir. Engelli bireylerin, iş hayatına ve sosyal ilişkilere uyum sağlamaları, özgür hareket edebilmeleri için gereken düzenlemeler, ihtiyaçların giderilmesi, iş alanında eğitim, işi geliştirmeye yönelik programlar, günlük hayata dair eğitimler ve okuma yazma gibi sosyal alanda temel ihtiyaçların öğretilmesi gibi konular da bu kapsam içinde olduğu belirtilmelidir (Kapar, 2005:356).

Türkiye'de, engellilerin istihdam durumları kota yöntemi ile belirlenmektedir. Kota yönteminin, engellilerin istihdam yöntemlerinden biridir. Diğer yöntemlere göre kota yönteminin, üstün ve zayıf yönleri bulunmaktadır.

Kota sisteminin üstün olduğu yönler:

- Kota yöntemi zorunluluğa dayanmaktadır. Çalışan sayısı 50'yi aşan işyerlerinde %3, kamu kurumlarında ise %4 oranında engelli istihdamı Türkiye'de uygulanmış durumdadır.

- Bu yöntem, engelli bireylerin iş hayatına girme yöntemlerinden en kolayıdır.

- İşverenler, Türkiye İş Kurumu (İş-kur) aracılığıyla engelli bireylere ulaşmaktadır. Bu sebeple engelli bireylerin İş-Kur'a başvurmaları gerekmektedir. İş-Kur çeşitli eğitim seminerleri ve mesleki eğitim programları düzenlediği için, engelli bireyler aynı zamanda bu başvuruyla bu gibi kurslardan da faydalanabilmektedir (Orhan, 2013:39).

Kota sisteminin zayıf olduğu noktalar;

- Kota sisteminin varlığına rağmen, işverenlere bu süreçte artı bir teşvik sağlanmamaktadır. İşçi sayısı 50'yi aşan işyerlerinde 1 adet iş güvenliği uzmanı, 1 adet doktor ve bunun yanında engelli işçi istihdamı da getirildiği için, firmaların işgücü maliyetlerinde artış yaşanabilmektedir.

- Kota yöntemi ile iş arayan yada işe başlamış engelli bireyleri, diğer işsizler genellikle yanlış algılamaktadırlar. İşsizliğin hat safhada olduğu ülkelerde, kota sistemi ile işe alınan engelli bireylere karşı diğer işsizler, ön yargılı bir tutum sergileyebilirler. İşe alındıktan sonra bile bu durum devam edebilir.

- Bir iş yerinin, kota uygulamasına girmesi için yeterince büyük olması gerekir (en az 50 çalışan). Böyle bir uygulama küçük firmalarının engelli istihdamı uygulamasına dâhil olmamasına sebep olmaktadır (Orhan, 2013:40).

Ayrıca İŞKUR, 2014 yılında Engellilerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonları ile engellilerin kendi işlerini kurmalarına yönelik hibe desteğini başlatmıştır. İŞKUR ' a sunulan projeler ile girişimcilik eğitimi alan veya kuracağı meslekte eğitim almış engellilerden kendi işini kurmak isteyenlere toplamda 36 Bin TL' ye kadar hibe desteği verilmektedir (<http://www.iskur.gov.tr>) (E.T. 03.05.2016).

Türkiye'de engelli istihdamı kapsamındaki uygulamalar zorunlu olmakla birlikte cezai yaptırıma tabiidir. Fakat bu politika, engelli istihdamına bir katkı sağlamadığı gibi firmaların engelli işçi çalıştırmak istememesinin yanında sigortasız işçi çalıştırmalarını da tetikleyebiliyor. Bunun yanında, bu cezai yaptırım stratejileri, Türkiye'deki şirketlerin %98'i kapsamamaktadır. Firmaların çoğunluğu 50 ve üzeri işçi çalıştırmadığı için, sadece %2'sinde engelli işçi çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Sonuç olarak, üzerinde durulan engelli istihdamı politikalarının, Türkiye'deki engelli bireylere bir fayda sağladığı söylenememektedir. Engelli bireyler, iş bulma ve istihdama dahil olma konusunda yadsınamayacak problemler yaşamaktadır. Engelli istihdam politikasının yanında, işe alınma sürecini kolaylaştırma ve özendirme gibi politikaların da işverenlerin üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir (Aydınolat, 2012:2).

1.8.2.Uygulanan Pasif Politikalar

Pasif emek piyasa politikaları, işsizliğe sebep olan faktörleri gidermeye ve işsiz bireylere ekonomik anlamda katkı sağlamak için atılan adımları kapsamaktadır. Belirtmek gerekir ki, pasif emek piyasa politikalarının amaçları arasında, ülke çapında istihdamın artmasına yönelik uygulamalara yer almamaktadır (Güner, 2010:32).

Genellikle teknolojik ve ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde görülen pasif istihdam politikalarının asıl gayesi, işsiz bireyleri maddi olarak destekleyerek, işsizliğin yaratacağı toplumsal zararı en aza indirmeyi hedeflemektedir (Kafkas, 2014:20).

Pasif istihdam politikalarının önemi azımsanamaz. Çünkü her insan hayatını özgür ve onurlu bir şekilde yaşamak ister. Her yeni doğan bireyin buna hakkı vardır ve bu hak bireye doğal hak olarak verilmiştir. Yeryüzündeki insanlar için yaşamak, çalışmak anlamına gelmemelidir. Çalışmayan insanların yaşama hakkı olduğu gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde hayatını idame ettirme hakkına sahiptir. Ama daha fazla servet ve lüks yaşam isteyen bireylerin çalışma zorunluluğu kaçınılmazdır. Pasif istihdam politikalarının tümü, bireylerin yaşam alanlarını güzelleştirmek ve iyileştirmek adına yapılan düzenlemeleri kapsamaktadır (Kafkas, 2014:21).

1.8.2.1.İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortası, kendi kararı olmaksızın işinden çıkarılan bireylere, belirli bir gün ve yeni bir iş edininceye kadar, asgari ihtiyaçlarını gidermesi için ödenen bir tür destekleme uygulamasıdır. Birey bu ödeme ile kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Yardım niteliğindeki bu uygulama, her bireyin sigorta pirim dahilinde belirli bir süre işçi olarak çalışması ve takibinde işten çıkarılması sonucu gerçekleşmektedir. İşsizlik sigortası, sosyal güvenlik sistemi kapsamında oluşturulmuş, devletin de desteklediği bir sigorta uygulamasıdır (Sürücü, 2014: 40).

İşsizlik sigortası kavramı ülkemizde ilk kez 1950 yılının başlarında gündeme gelmiş ve bu alandaki ilk çalışmalar İş ve İş Bulma Kurumu tarafından oluşturulmuştur. Özellikle siyasi seçim zamanlarında ve iktidar değişikliği yıllarında ilgi odağı olmuş olan İşsizlik Sigortası kavramı, 1950 ve 2000 yılları arasında bir çok araştırmalara ve makaleleri konu olmasına rağmen gerçek bir sonuç alınamamıştır. 1962 yılının sonlarından itibaren hazırlanan "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda" farklı şekillerde açıklanan işsizlik sigortası, sosyal sigortaların içerdiği risk olgularına değinmeye çalışmıştır. Firmalarda aktif olarak çalışan işçilere, herhangi bir problem karşısında kendi iradesi dışında işten çıkarılması durumu da, yeni bir iş bulana kadar hayatını idame ettirmesi için maddi destek sağlanması amaçlanarak toplum refahının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Hükümetin, ülkedeki sendikalarla ve sosyal güvenlik teşkilatlarıyla birlikte hareket edilmesi belirlenmiş ama bu doğrultu verilen kararlar bir türlü uygulanamamıştır (Çakman Vd, 2004:45-46).

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'yla 25 Ağustos 1999 tarihinde yürürlüğe giren İşsizlik Sigortası'ndan sonra bir işletmede çalışmaya devam ederken kendi talep ve hatası olmadan işinden ayrılmak zorunda kalanların uğradığı gelir kaybının tamamını olmasa bile bir kısmının telafisini temin etmek için bireyin sigortalı olarak çalıştığı süreçle orantılı bir süre işsizlik fonundan ödeme yapmak, analık ve sağlık sigorta primini ödemek ve bundan sonra yeni bir iş bulabilmelerini sağlamak üzere işe yerleştirme hizmeti verebilmek; meslek edindirme ve yetiştirmeye yönelik kurs almalarını temin etmek amaçlanmıştır (Bozkaya ve Taş, 2013:167).

Bireysel talep ve hataları olmadan işinden ayrılmak zorunda kalan sigortalılardan; iş sözleşmesinin bittiği günü takip eden günden sonraki 30 günlük

süreçte İŞKUR'un bir birimine ya da internet üzerinden <http://www.iskur.gov.tr> adresine müracaat edenler, işinden çıkarılmadan evvelki son 120 günde sigorta primi ödenmiş olarak aralıksız çalışmış ve son üç senede minimum 600 günlük süreyle işsizlik sigorta primi yatırılmış olmak şartıyla Türkiye'deki mevcut yasalara göre işsizlik sigortası hizmetinden faydalanabilirler.

Otuz günlük süre kanuni müracaat süresidir, bu süre geçtikten sonra müracaat edilmesi durumunda gecikilen zaman dilimi, hak sahibi olunan toplam süreden düşülmektedir (<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/yayinlar.aspx#dltop>) (E.T. 07.05.2016).

Tablo 1.5 ' de son yıllarda ülkemizde işsizlik sigortası fonundan yapılan ödemeler paylaşılmıştır. Ödemeler toplamı incelendiğinde her yıl fondan yararlanan sayısı ve fon büyüklüğünün arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 1.5:İşsizlik Sigortası Ödemeleri

Aylar	2013		2014		2015	
	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)
Ocak	236.015	108.945	260.878	131.838	321.547	181.896
Şubat	236.130	109.536	259.312	131.153	323.684	182.446
Mart	234.593	107.802	254.897	129.006	320.220	179.604
Nisan	221.922	100.979	249.390	126.493	305.015	171.380
Mayıs	213.783	97.565	247.480	125.948	294.901	168.248
Haziran	214.846	98.037	254.953	127.582	305.407	170.472
Temmuz	229.206	108.620	271.092	145.061	331.773	195.297
Ağustos	226.118	109.007	280.914	148.563	329.610	190.434
Eylül	224.180	103.698	273.828	141.283	310.957	182.510
Ekim	208.953	102.930	261.360	141.084	309.916	184.008
Kasım	222.377	109.154	273.128	148.698	309.571	185.604
Aralık	234.345	116.214	288.992	161.014	326.592	200.887
		1.272.487		1.657.723		2.192.787

Kaynak: (<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/yayinlar.aspx#dltop>) (E.T. 07.05.2016)

Bu sistem, Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK) bağı olarak çalışan işçileri ve devlette memur olarak görev yapanları koruma altına alırken; kendi işyerinde çalışan bireyleri kapsam dışında bırakıştır. İşsizlere işsizlik ücreti ödemenin yanında, sağlık sigortası, doğum yardımı, iş arama yardımı benzeri olanaklar da bu sigorta ile temin edilmiştir. Ayrıca 2003'ten itibaren İşsizlik Sigortasının bir uzantısı olarak kanunlaşan Ücret Garanti Fonu Uygulaması da edilgen pasif istihdam politikası sayılabilecek uygulamalardan biridir (Bozkaya ve Taş, 2013:167).

1.8.2.2.Erken Emeklilik

Genel olarak emekli olma yaşına yakın yaşta olan, işsiz kalmış veya kalma olasılığı olanlar için tatbik edilen yollardan biri de erken emekliliktir.. Uygulama olarak kimi zaman belli bir yaşa gelmiş işçiler, işsiz kalmaları beklenmeden erken emekli olmaları yönünde teşvik edilerek onlardan boşalan pozisyonlara gençlerin işçi olarak yerleştirilmesidir. Çalışanların emekliliğe erken sevk edilmesinde esas gaye işsiz birey sayısını düşürmektir. Belli bir yaş haddine gelmiş işçilerin emekli olacakları zamandan daha önce emekliye ayrılmaları, genel işgücü arzını düşürerek işsizlik oranının düşürülmesine katkıda bulunacaktır (Biçerli, 2004:59-60).

OECD ülkeleri arasındaki en genç nüfus kitlesini barındırmasına karşın Türkiye, yaşlı nüfustan kaynaklanan emeklilik külfetinin baskısını yıllardır en ağır biçimde hisseden OECD ülkelerinde yaşanan sıkıntıları şimdiden yaşamaya başlamıştır. Erken emeklilik uygulamasından dolayı Türkiye'de emekli olarak yaşanan süre oldukça uzundur. OECD ülkelerinin çoğunda emeklilik yaşının 65 olduğu bilinmektedir, 1999'daki reformdan sonra -emekliliğe kademeli geçiş sistemi uygulandığı için- bugün için bugün bile Türkiye'de emekli olma yaşı ortalaması 50'nin altındadır (Acar ve Kitapçı, 2008:14).

Uygulamada, emekli olma yaşı, kriterler değerlendirilerek değil, ortalama bir şekilde saptanmaktadır. Bunun yanında kimi zor ağır ve yıpratıcı meslekleri yapanlarda, yaş sınırından daha erken zamanda emekliliğe ayrılma hakkı tanınmaktadır. Gelişmiş devletlerde, iş görenlerin büyük bir kısmı ve bunları temsil eden teşkilat ve sendikalar; genellikle emekli oldukları zaman kendilerine ayıracakları daha geniş bir zaman ve dinlenme olanaklarına ulaşacakları düşüncesiyle erken emekliliği talep etmektedirler.

Türkiye’de ise uzun bir zaman tatbik edilen düşük yaşta emeklilik politikasının işe yerleştirme stratejisiyle yapıldığını söylemek doğru değildir. Çünkü emekliğe erkenden ayrılan kişilerin, emekli oldukları işyerinde yerde ya da başka bir işyerinde çalışmayı sürdürdükleri görülmektedir. Bu da iş arayanların istihdamına bir katkısı olmadığı gibi sosyal sigorta kurumlarının finansal yapısını, pasif sigortalılardan yayan büyük oranda bozmuştur (Erol, 2011:8).

Türkiye’de ise uzun bir zaman tatbik edilen düşük yaşta emeklilik politikasının işe yerleştirme stratejisiyle yapıldığını söylemek doğru değildir. Çünkü emekliğe erkenden ayrılan kişilerin, emekli oldukları işyerinde yerde ya da başka bir işyerinde çalışmayı sürdürdükleri görülmektedir. Bu da iş arayanların istihdamına bir katkısı olmadığı gibi sosyal sigorta kurumlarının finansal yapısını, pasif sigortalılardan yayan büyük oranda bozmuştur (Atatanır, 2009:44).

1.8.2.3.Kıdem Tazminatı

İşçi kitlesi için vazgeçilmez bir işçi hakkı, işverenler içinse giderleri arttıran bir masraf kapısı olarak görülen kıdem tazminatı; çalışma yaşamının en dikkate değer ve hakkında en fazla tartışma yapılan konularından biri olmuştur. Kıdem tazminatı, aynı işyerinde minimum bir yıl ya da bir yıldan daha uzun bir zaman çalışan işçinin, iş kanununda ifadesini bulan şartlarla iş akdinin sonlandırılması halinde işverenin işçiye ödemek zorunda olduğu paradır. Başka bir söyleyişle, çalışma akdinin bitirilmesinden kaynaklanan en dikkate değer yasal yükümlülüklerden biri olan kıdem tazminatı, iş kanununda ifade edilen en az çalışma süresinin tamamlanmasıyla işçinin iş sözleşmesi işçinin dahli dışında bir sebeple sona ermesiyle işyeri, dolayısıyla işverence işçiye ya da varislerine ödenmesi gereken nakit miktarına kıdem tazminatı adı verilmektedir (Uğur, 2009:2).

Kıdem tazminatının uygulamasıyla; birincisi iş sözleşmesi iptal edilen işçinin bir başka iş bulmasına dek uğradığı maddi kaybın telafi edilmesini sağlamak, ikincisiyse işçiyi işten çıkarmayı zor hâle getirilmesi, onun iş akdini iptal etmek yerine işçinin ihtiyaç olan vasıflara sahip olabilmesi için gerekli kurs ve eğitimin aldırılması veya yapabileceği işe sevk edilerek iş güvencesinin temin edilmesi gibi iki temel gaye hedeflenmektedir. Kıdem tazminatının işveren tarafına yeni bir parasal masraf

çıkarması, işçilerin iş akdinin feshini zorlaştırmaktadır. Özellikle küçük ve orta çaptaki işletmelerin kıdem tazminatını bir külfet olarak algılamasıyla yasa dışı işçi istihdamına veya düşük ücret tebliği gibi bazı yöntemlere yönelmeleri, bu pasif politika biçiminin sakıncalı yönüdür (Ayan, 2014:21).

Kıdem tazminatı, 3008 sayılı İş Kanunu ile Türkiye’ de ilk defa 12.06.1936 senesinde yürürlüğe girmiş ve bir sene sonra 12 Haziran 1937 tarihinde mevzuata dahil olmuştur. İşçinin emeğinin ve zahmetinin senelerce biriken bedeli olan kıdem tazminatı, işçi için bir çeşit emekli ikramiyesidir. 3008 sayılı Kanun'un kabul edildiği günden sonra farklı dönemlerde üzerinde değişiklikler yapılan kıdem tazminatı, 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14 üncü maddesi ile bugün geçerli olan hâlini almıştır (Türkiye Belediyeler Birliği, 2006:15).

Günümüz Türkiye’inde kıdem tazminatını işçinin çalıştığı her sene için çalıştığı son 30 gündeki brüt ücreti tutarında bir meblağ tespit edilerek hesaplanmaktadır. İşçinin işe başlama ve işten çıkış tarihleri, yıl kesirleri de dikkate alınarak saptanır Çalıştığı yıl, tespit edilen en son brüt ücreti ile çalıştığı yıl çarpılarak belirlenir. Bundan sonra yıldan artan fazladan çalıştığı ayları güne çevrilerek son brüt ücreti 365’e bölünüp bir günlük ücreti tespit edilir. Son olarak ise günlük olarak saptanana çalışma süresi, yukarıda bahsedildiği gibi çıkarılan günlük ücreti çarpılarak hesaplanır. Hesaplanan bu tutardan yalnızca damga vergisi bedeli kesilir.

Ayrıca Yıllık hesaplanan brüt ücrette her yıl değişen tavan ücret uygulaması bulunmaktadır (<http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/erkankipik/002/>) (E.T. 03.05.2016:).

1.8.2.4.Kısa Çalışma Ödeneği

Küresel kriz sürecinde, çeşitli sosyal politika önlemleri arasında yer alan kısa çalışma, krizden birinci derecede etkilenen sanayi sektörü ve istihdam açısından özel önem taşımaktadır. Kısa çalışmanın temel amacı, ekonomik kriz nedeniyle işverenin içine düştüğü mali darboğazın işveren, işçi ve devletin ortak desteğiyle aşılmasıdır (Küpeli, 2014:3).

Kısa çalışma ilk kez 4857 sayılı İş Kanunu ön tasarısında 67.madde olarak yer almış daha sonra kanunun yasalaşma sürecindeki madde numarası ise 65 olarak değiştirilmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun mülga 65. maddesinde “Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerini geçici olarak önemli ölçüde azaltan veya işyerinde faaliyeti tamamen veya kısmen geçici olarak durduran işveren, durumu derhal gerekçeleri ile birlikte Türkiye İş Kurumuna, varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya bir yazı ile bildirir. Günlük kısa çalışma ödeneğinin miktarı, işsizlik ödeneğinin miktarı kadardır.” düzenlemesine yer verilmiştir (Çetinkaya, 2014:22).

Kısa Çalışma Ödeneği düzenlemelerine göre; İşçinin kısa çalışma ödeneğinden yararlanması için; çalışma süreleri ve işsizlik sigortası primi ödeme gün sayısı bakımından işsizlik ödeneğine hak kazanmış olması şarttır. İşsizlik ödeneği, kendi istek ve kusuru dışında işsiz kalan, işten çıkma-çıkarılma tarihinden önceki son üç yıl içinde en az 600 gün prim ödeyen işçilere verilmektedir.

Son üç yıl içinde;

- En az 600 gün prim ödeyen işçi 180 gün (6 ay) işsizlik ödeneği alacaktır.
- En az 900 gün prim ödeyen işçi 240 gün (8 ay) işsizlik ödeneği alacaktır.
- Son üç yılın tamamında 1080 gün prim ödeyen işçi 300 gün (10 ay) işsizlik ödeneği alacaktır.

Bu ödemelere hak kazanmak için diğer bir şart ise son üç yıl içinde son 120 gün (4 ay) kesintisiz olacaktır (Özdemir, 2009:3-4).

26.05.2008 tarihinde 4857 sayılı İş Kanununun 65.maddesi yürürlükten kaldırılmış olup, bazı değişiklikler ile kısa çalışmaya ilişkin düzenleme 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Ek 2 nci maddesine aktarılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1.5' de, İş Kanunu dönemindeki kısa çalışma uygulamalarına ilişkin istatistiklere yer verilmiştir (Cin, 2013:30).

Tablo 1.6:2003-2008 Yılları Arası Kısa Çalışma Ödemeleri

2003-2008 Yılları Arası Kısa Çalışma Ödemeleri		
Dönemler(Yıl)	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı
2003	0	0
2004	0	0
2005	21	10566
2006	217	64398,01
2007	40	22051,13
2008	650	70639,73

Kaynak: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, İşsizlik Sigortası Bülteni,Aralık2010

Kısa çalışma uygulaması ile işletmenin hayat seyrinin ve iş ilişkilerinin devamı sağlanarak istihdamın korunması amaçlanmakta, bu durum, aynı zamanda makro düzeyde ülkenin ekonomik yapısına da olumlu katkı sağlamaktadır. Kısa çalışma uygulaması sayesinde genel ekonomik kriz dönemlerinde, toplu işçi çıkarmaların engellenmesiyle işsizlik oranları daha düşük seviyelerde dizginlenebilmektedir. Böylece devlet, işçilere yeni bir iş bulmanın külfetine katlanmak zorunda kalmamaktadır. Ayrıca yapılan çalışma karşılığı olarak ödenen ücretlerden vergi ve sigorta prim tahsilatı yapıldığı için, devlet de gelir elde etmeye devam etmektedir. Kısa çalışma uygulamasının diğer olumlu sonucu da bir taraftan İşsizlik Sigortası Fonu'nun gelirlerinin korunmasını sağlaması, diğer taraftan işsizlik sigortasının toplumsal kredisinin yükselmesine neden olmasıdır (Küpeli, 2014:5).

Ülkemizde ki mevcut uygulamaları inceleyecek olursak, Van ilimizde 2011 yılının Ekim ve Kasım aylarında meydana gelen deprem sebebi ile kısa çalışma ödeneğine 640 firma 6134 kişi için başvuruda bulunmuş, bunlardan 329 firmanın 3478 kişi için talebi kabul edilmiş, 207 firmanın talebi 1676 kişi için gerekli şartları sağlayamadığı için reddedilmiş ve 104 firma da 881 kişi için tekrar faaliyete başladığı gerekçesiyle talepten vazgeçmiştir. Kısa çalışma ödeneği talebi kabul edilen firmalarda, kısa çalışma ödeneği hak etme koşullarını sağlayan 2.321 kişiye 2.526.002,25 TL ödeme yapılmıştır (Cin, 2013:35-36).

Kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneğinin işveren açısından avantajı; çalışılmayan süre için işçiye ücret ödememesidir. Dolayısıyla, bu süre içinde, ücret nedeniyle katlanılacak sigorta primi de olmayacaktır. Kısa çalışma halinde işçi için avantaj ise; işini kaybetmemiş olması ve bu süre içinde işvereninden ücret alamasa da işsizlik sigortasından kısa çalışma ödeneği alabilmesidir.

1.8.2.5. Ücret Garanti Fonu

Ücret Garanti Fonu; sigortalı olarak çalışan işçilerin belli bir iş sözleşmesine tabi olarak çalıştıran işverenin konkordato ilan etmesi, işveren için aciz vesikası alınması, iflası veya iflasın ertelenmesinden dolayı işverenin ödeme gücüne düştüğü hallerde geçerli olmak üzere, çalışanların hak ettiği fakat alamadığı üç aylık ücretlerini, işçinin, işverenin maddi taahhütlerini yerine getirememeye başladığı son bir yıl içinde aynı işyerinde çalışmış olması koşulu ile aylık ücreti dikkate alınarak, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 82 nci maddesine göre belirlenen kazanç tavanını geçmeyecek şekilde kuruma başvurulduğu tarihten itibaren 30 gün içerisinde ödenmesidir (Tan ve Karşlıoğlu, 2010:66).

İşverenin acze düşmesi halinde işçi, son üç aylık ücretinin ödenmediğini gösteren işçi alacak belgesi ve İİK' nun 105. maddesi uyarınca düzenlenecek geçici aciz belgesi veya İİK' nun 143. maddesi uyarınca düzenlenecek olan kesin aciz belgesi ile Ücret Garanti Fonuna başvurmalıdır. İşçi aynı işverenle olan iş ilişkisinde aciz vesikasına dayanarak Ücret Garanti Fonu'ndan sadece bir kez yararlanabilir. Örneğin aciz vesikasına dayanarak Ücret Garanti Fonundan üç aylık ücret alacağı olan işçi, işverenin daha sonra iflas etmesi halinde iflas nedenine dayanarak Ücret Garanti Fonuna başvuramaz. İşçinin Ücret Garanti Fonu tarafından karşılanmayan ücret alacağını genel hükümlere göre işverenden isteyebilir (Deynekli, 2009:44-45).

Ücret Garanti Fonu ödeneği başvurusu, ödeme aczine düşen işverenden ücret alacağı bulunan işçilerin gerekli belgelerle birlikte Türkiye İş Kurumuna yapılmaktadır. Söz konusu belgeler; (1) aciz vesikası, (2) hacze kabil mal bulunmadığına ilişkin haciz tutanağı, (3) işveren tarafından düzenlenen işçi alacak belgesi, (4) mahkemece verilen iflas kararı, (5) iflas dairesi veya iflas idaresi tarafından onaylanan işçi alacak belgesi, (6) mahkemece verilen iflasın ertelenmesi kararı, (7) mahkemece verilen konkordato

mühlet kararı ve (8) konkordato komiseri veya konkordato tasfiye memuru tarafından onaylanan işçi alacak belgesidir (Sürücü, 2014:104).

Tablo 1.7 ' de 2013,2014,2015 yıllarında ülkemizde ki ücret garanti fonundan yapılan ödemeler görülmektedir.

Tablo 1.7: Ücret Garanti Fonu Ödemeleri

Aylar	2013		2014		2015	
	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)	Kişi Sayısı	Ödeme Miktarı (bin TL)
Ocak	353	930	820	1.878	504	1.603
Şubat	297	640	870	1.849	529	1.658
Mart	199	428	1.034	3.117	766	2.309
Nisan	388	1.407	902	1.801	416	1.052
Mayıs	627	2.089	1.107	3.424	666	1.684
Haziran	573	1.423	473	1.540	328	830
Temmuz	659	1.467	652	1.928	469	1.549
Ağustos	229	642	563	1.301	614	1.733
Eylül	256	723	449	1.301	398	816
Ekim	128	256	149	434	334	1.304
Kasım	1.305	3.433	325	834	276	798
Aralık	657	1.605	866	2.461	247	746
		15.043		21.867		16.081

Kaynak: (<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/yayinlar.aspx#dltop>) (E.T. 07.05.2016)

Ücret Garanti Fonu ' nun kaynağı; işverenlerce çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan işsizlik sigortası prim ödemelerinin işveren payının yıllık toplamının yüzde biridir. Hesaplama yaparak fon tutarını tespit edecek olursak, işveren asgari ücretli çalıştırdığı bir işçisi üzerinden işsizlik sigortasına her ay (Asgari ücreti 1647 TL den hesaplar isek $1647 \times \%0,2 = 32,94$) 32,94 TL ödeme yapmakta, bu ödemenin yıllık toplamı ise 395,28 TL olmaktadır. Bu ödenen tutar içinden %1'i hesaplanarak ortaya çıkan tutar İşsizlik Sigortası Fonundan Ücret Garanti Fonuna aktarılmaktadır. Kısaca asgari ücretle çalışan bir işçi için Ücret Garanti Fonuna bir yıllık süre içinde

yalnızca 3 TL 95 Kuruş aktarılmaktadır. Ücret Garanti Fonu'na bu kaynak haricinde devletin ekstra yaptığı bir ödeme yoktur, işçilere yapılacak ödemeler bu kaynakla sınırlı olduğu Ücret Garanti Fonu Yönetmeliği 'nin 9 uncu maddesinde belirtilmiş olup Fon'un açık vermesi durumunda devletçe yapılacak ekstra ödemelere ilişkin bir düzenleme yoktur (Görücü, 2009:4).

1.8.2.6.Esnek Çalışma Modeli

Emek piyasaları doğrultusunda açıklanmaya çalışılan esneklik kavramı, istihdam sağlama politikaları, endüstri ve sanayi alanlarında yapılanma ve rekabet analizlerine yönelik tartışmalarda, akademik camia içerisinde önemli bir yere sahiptir. Esneklik kavramı; çok az bir zaman da, az maliyet ve küçük çabalarla veya performansa ile değişim gösterebilme ve bu durumu devam ettirerek uyum sağlama yeteneği olarak ifade edilmektedir. Böyle bir yetenek, devamlı rekabet halinde olan küresel ekonomi de faaliyet gösteren işletmeler için büyük önem arz etmektedir. Her işletme, rekabet gücünü korumak için esneklik kavramının üzerinde durmalıdır. Durmaksızın değişimler yaşanan küresel piyasalarda, esneklik kavramı; istihdam ve üretim alanlarına yönelik belirlenen kanunların tekrar düzenlemeden geçerek hafifletilmesini ifade eder (Parlak ve Özdemir, 2011:3).

Ekonomi sektörü ve emeğin yönteminin sürekli gelişmesi sonucunda tüm sektörler ve işletmeler de yaptıkları işi ve çalışma yöntemlerini değiştirmek zorundadır.. Bundan dolayı, artık işletmelerin yapması gereken; belli standartlar ve değişmez kurallar yerine çeşitlilik ve karmaşıklık; büyüklük yerine yalınlık; katılık ve kuralcılık yerine akışkanlık ve açıklık; durağanlık yerine değişkenliktir. Bu beklenti genel olarak iş piyasasında artık “esneklik” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle esneklik, her türlü değişime uyum sağlayabilme yeteneğidir (Tozlu, 2011:100)

Bu kavram, işverenler ve işçiler tarafından farklı anlamlarda ifade edilebilmektedir. İşveren açısından esneklik kavramı, iş hayatında karar alma ve verme sürecinin kendisine ait olduğunu savunurken, aynı kavram işçi de güvensizlik belirtisi olarak algılanabilir. Emek piyasasında, düzenleyici ve yeni kanunlar koyucu yetkisine sahip olan devlete biçilen rol ise, zor çalışma kurallarının, taraflara kolaylık getireceği yeni yasalar ile değiştirilmesini sağlamaktır. Devleti iki taraf içinde uyulması zorunlu

kuralları belirlemelidir. İşveren ve işçiler, bu kurallar çerçevesinde, çalışma koşullarını en fayda sağlayacak bir biçimde yapılandırabilirler. Örnek olarak, emri vaki bir kural ile çalışması sürelerine yeni bir sınır getirilmekte, fakat taraflar çeşitli iş sözleşmeleri ile bu sınırları düzenleyip (sınırı aşmamak kaydı ile), yeni seçenekler ile en faydalı bir biçimde yapılandırabilirler (Çelik, 2007:4).

Üzerinde en çok durulan esnek çalışma modellerinden bir diğeri, taşeron uygulamalarıdır. Alt işveren anlamına gelen bu kavram, firmaların bazı işleri diğeri işverene vererek, taşeron firmanın kendi işçilerini çalıştırmasıdır. Firmalar, farklı alanlarda faaliyet göstererek, uzmanlık alanları olmasa dahi çeşitli iş alanların da taşeron firmalar sayesinde maliyetlerini düşürmektedirler. Diğeri yandan, taşeron firma ile anlaşılan işlerde risk faktöründen uzaklaşmış olunacaktır. Taşeron işlere örnek olarak; montaj, nakliye, ambalaj, güvenlik sektörü, servis, yemek ve danışmanlık şeklinde sıralanabilir. (Demir ve Gerşil, 2008:4-5).

Çağrı üzerine çalışma, esnek çalışma modellerinin bir türü olarak görülmektedir. Yargıtay'ın da görüşü bu yöndedir. 9. Hukuk Dairesi, 22.05.2006 tarih, 2006/5115 E. 2006/14969 K. sayılı ilamında, açıkça çağrı usulü çalışmanın kısmi süreli bir iş sözleşmesi olduğunu ifade etmektedir. 4857 SK.m.14'e göre; Yazılı sözleşme ile işçinin yapmayı üstlendiği işle ilgili olarak kendisine ihtiyaç duyulması halinde iş görme ediminin yerine getirileceğinin kararlaştırıldığı iş ilişkisi, çağrı üzerine çalışmaya dayalı kısmi süreli bir iş sözleşmesidir, demektedir (Taşoğlu ve Limoncuoğlu, 2010:4).

Esnek çalışma modellerinin en gelenekseli vardiyalı çalışma olarak kabul edilir. Esnek çalışma 24 saat hizmet ve üretim süreçlerinin devamlı verilmesi gereken sağlık, turizm, telekomünikasyon alanında kullanılmaktadır. Vardiyalı çalışma şeklinde çalışanın günlük çalışma saatlerini geçen çalışma süresi, minimum iki veya daha fazla işçi arasında birbirini takip eden işe başlama ve işin bitiş saati ile ayrılmıştır. Diğeri bir ifade ile vardiyalı çalışma şeklinde minimum iki çalışan, bir iş çizelgesi çevresinde düzenli olarak vardiya değiştirerek aynı işi icra etmeye çalışmaktadırlar (Aydınlı, 2007:3).

Ülkemiz' de çalışma hayatındaki saat dilimlerinde esneklik kavramı ilk kez 1996 yılı programında bahsedilmiştir. Kalkınmanın temeli planı kalkınmadan geçmektedir. Esneklik kavramına Beş yıllık kalkınma planlarına bakıldığında ise ilk kez "Altıncı Beş

Yıllık Kalkınma Planında (1990- 1995) esnek süreli çalışmanın izleri görülmeye başlanmıştır. 2003 yılında ise 4857 sayılı İş Kanunu ile esneklik yasaları düzenlenmiş ve fakat mevzuatta yer alan birçok düzenleme AB Yönergeleri 'ne ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine dayanmakla birlikte Avrupa uygulamalarından daha katı hükümler içermiştir. Bu durum esnek çalışma yöntemlerinin hayata geçirilmesinde sektelemeler meydana getirmiştir (Tatlıoğlu, 2012: 72).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda işgücü piyasası esnekliği ile ilgili şu ifade yer almıştır:

-Kısmi zamanlı (part-time) yeni iş alanlarının açılmasına ve bu tür istihdamın geliştirilmesine önem verilerek gerekli mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'na bakıldığında, yarı zamanlı çalışma ile ilgili kanuni düzenlemelerin yapılacağına dair öngörü göze çarpmaktadır (Filiz, 2011:103).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda işgücü piyasası esnekliği ile ilgili şu ifadeler yer almıştır:

-Onaylanan uluslararası sözleşme sayısı artırılmış, ancak bu sözleşmelerin iç mevzuata yansıtılması konusunda olduğu gibi, işgücü piyasasında esnekliği artıracak ve yaygınlaşmaya başlayan yeni çalışma biçimlerini düzenleyecek mevzuatı geliştirme çalışmaları da yeterli düzeyde gerçekleştirilememiştir.

-İşgücü piyasasında esnekliğin artırılmasını dikkate alacak, yaygınlaşmaya başlayan yeni çalışma biçimlerini düzenleyecek, ülke şartlarına ve uluslararası standartlara uygun mevzuatı oluşturma çalışmaları henüz sonuçlandırılmamıştır.

-Esnek zamanlı, kısmi zamanlı ve diğer standart dışı çalışma türlerinin düzenlenebilmesi için, 1475 sayılı İş Kanunu ve ilgili diğer mevzuatta düzenleme yapılacaktır (Filiz, 2011:104).

-Mevsimlik ve geçici işçilerin sosyal güvenlik hakları ile çalışma sürelerinin düzenlenmesi ihtiyaç olmasına rağmen, bu ihtiyaca cevap vermeye yönelik çalışmalar 1998 yılında da sonuçlandırılmamıştır.

-Küreselleşmenin zorunlu hale getirdiği ürün ve işgücü piyasalarında esnekleşme, işlerin özelliklerinde olduğu gibi, çalışma zamanları ve statülerinde de önemli değişiklikler yaratmaktadır. Standart dışı çalışma biçimlerinin, sosyal hakların

özüne dokunmadan yasal düzenlemeye kavuşturulması önemini korumaktadır. İş Kanunu'nun bu yönde geliştirilmesini sağlayacak olan hazırlık çalışmaları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca sürdürülmektedir.

-İstihdamın geliştirilmesine yönelik olarak, standart dışı çalışma biçimlerine imkân tanıyacak düzenlemeler yapılacak, ücret belirleme yöntemlerinin objektif hale getirilmesine çalışılacaktır.

-Mevsimlik geçici işçilerin sosyal güvenlik haklarının ve çalışma sürelerinin düzenlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir(Çelik, 2007:74).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. BANKA NEDİR?

Bankalar, gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak, bunları işletmeye gelir sağlayacak işlere kredi ve benzeri yollarla yönlendiren, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi hizmetler gören işletmelerdir.

Bankalar, var olan öz kaynaklarından ve halktan topladıkları mevduatlardan ortaya çıkan olanakları kullanarak para ve kredi ticareti yapan ve bunların dışındaki finansal ve toplumsal faaliyetlere girerek hayatımıza katkıda bulunan işletmelerdir. Bankacılık faaliyetlerinin iki temel fonksiyonu vardır. Birincisi kaynak sağlamak, ikincisi ise sağlanan kaynakları fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara sunmaktır (Murat Açık Öğretim Yayınları, 2008:509).

Bankalar, ekonomideki istikrar için makroekonomik politikaların yürütülmesinde son derece önemlidir. Kredi hacmini kontrol ederek ekonomideki enflasyon ve deflasyonu kontrol eder. Gerçekte merkez bankalarının politikalarının başarısı bankalara bağlıdır (Kapoor, 2004:4).

Bankaları öteki finans kuruluşlarından farklı kılan, dikkate değer özelliği ve aynı zamanda bankaların en önemli fonksiyonlarından biri, kaydi para yaratmalarıdır. Ekonomik ortamda nakit ödemelerin önemli bir bölümü, çeke bağlı mevduat biriktiren bankalarca yapılmaktadır. Kâr amacıyla çalışmalar yapan bankalar; müşteri, çalışanlar, kamu otoriteleri başta olmak üzere çoğu kuruma yönelik mesuliyet taşıdığı için hizmet çeşitliliğine giderek riski dağıtma yoluna girmektedir. Öte yandan finans temsilciliği faaliyetleri hakkında oluşturulan yasalar bankaları da büyük ölçüde ilgilendirmektedir, bu işlemler, onların faaliyet alanlarına da etkilemektedir. Bir ülkede alınan iktisadi karar ve tedbirlerin yerine getirilmesinde bankalara dikkate değer görevler düşmektedir (Balsöz, 2004:1-2).

2.2. BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Ülkelerde çeşitli anlamlar la ifade edilen "Banka" kelimesinin kökeni, italyanca bir kelime olan "Banco" sözcüğünden gelmektedir. İtalyanca' da, sıra, tezgâh ya da masa anlamlarına gelmektedir. Dünya'nın ilk bankerleri olarak bilinen "Lombardiya' lı Yahudiler", bankacılık faaliyetlerini, pazar alanlarına koydukları bir masa (banco) da gerçekleştirirlerdi. Bankerlerin bazıları, taahhütlerinin arkasında duramayıp iflas ettiğinde halk, bu bankerin Banco'sunu kırarlardı. Bu sebeple, batı dilinde batan kişilere Banco sözcüğünden türeyen "Bankrupt" denmektedir (Arslan, 2004:4).

Dünyada ‘ ki bankacılığın ortaya çıkmasının ilk olarak eski Sümer ve Babil’e olduğu tahmin edilmektedir.. Sümerler‘ de M.Ö. 3500 yılında kurulan ve ‘Maket’ olarak bilinen ekonomik sistem ilk banka olarak kabul görmektedir. Din adamları eliyle yönetilen bu kurumlar tarımcılara hasat zamanı geri ödenmek üzere hammadde ve tarım malzemeleri sağladıkları ve daha sonraki dönemlerde de para cinslerinden kredi verdikleri bilgilerine ulaşılmaktadır. Yapılan kazılarda bulunan bulgulara göre maket adlı kuruluşlar kredi verme ve mevduat toplama işlemlerinin yanında hesaba transfer, teslim emri, mal belgelerinin talimatı gibi işlemleri de sistemik olarak yapmaktadırlar (Bayrakdaroğlu, 2013:14).

Bu maketlerin detaylı bir şekilde işleyiş şekilleri nasıl yönetileceği, mevduatı ne şekillerde toplayacağı ve krediyi ne şekilde dağıtacağı dünyanın ilk yazılı kanunu sayılan Babil kralı Hammurabi kanunlarında yazılmış ve halka duyurulmuştur. Bununla beraber ödünç para sisteminde faiz mantığının ve akışının nasıl işleyeceğinden de bahsedilmiştir. Sümerler ise uzak ülkelerle olan ticaretlerinde kağıt para, çek, senet ve benzeri teminat mektubu mantığındaki resmi belgeleri ticaretlerinde kullanmışlardır. İlk başlarda bankacılık sadece maketlere özel bir finansal işleyiş şekli iken sonraları zenginleşen bir takım insanlar bankerlik faaliyetlerine benzeyen yapılarla bu alanda faaliyet göstermişlerdir. Eski Mısır’da ise tefeciliği ve faizciliği kanun dışı sayan belirlenmiş düzenlemeler olmasına karşın, ticaretin çok aktif olduğu ticaretle zenginleşen Eski Yunan’da faiz ve tefeciliğe böyle bir engelleme düzenlemeleri getirilmemiştir (Bayrakdaroğlu, 2013:14).

Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında İstanbul’u almasıyla başlayan Rönesans hareketi ve bir müddet sonra yeni kıtaların keşif edilmesi, ticari faaliyetlerin okyanus

ötesinde gerçekleşmesine sebep olmuş ve günümüz batı devletlerinde o zamana kadar geçerliliğini sürdüren kilise hukukunun yerine Roma hukukun geçmesine sebep olmuştur. Ayrıca kilise hukukunda çeşitli değişimler yaşandı ve kilisenin faize bakış açısı değişti. O güne kadar yasal olmayan faiz kabul edilir hale geldi. Yaşanan bu denli değişim ve gelişmeler bankacılık sektörünün büyümesine yol açtı. Bununla beraber, İspanyolların Güney Amerika Kıtasından getirdikleri altınlar ile çeşitli madeni paralar basıldı. Avrupa ülkelerindeki paraların ayarlarının bozuk olması ve çeşitliliği nedeniyle, paraların birbirlerine olan oranlarının bulunması da sıkıntı yaşanıyordu. O dönemlerde büyük ve yoğun olan şehirler Hamburg ve Amsterdam'dı ve paralar bu iki merkez şehirde birleşiyordu. Para alanında yaşanan bu karmaşayı durdurmak adına 1609' yılında Amsterdam Bankası açıldı. Bu banka, sabit bir niteliğe ve değer sahip olan ve hesap parası olarak kullanılan Banka Florini'ni tasarladı. Hamburg Bankası ise bu karşılık banka markını geliştirdi.

Bu yıllarda bir başka banka olan Venedik Bankası faaliyete başlamış ve Contadi Banka sistemini yaratmıştır. Bu sistem çek ve banknot kullanımına yol açmıştır. 1640 dolaylarında, İngiltere Kralının tüccar kesimin altınlarına el koyması sonucu krala olan güven sarsılmış, tüccarların geneli altınlarını saklamak için Goldsmith adı verilen bir başka tüccar ile anlaşmış ve bunun karşılığında şahadetname almışlardır. Goldsmith'ler ilerleyen zamanlar da, altınların boş yere durduğunu fark ederek bunu değerlendirmek istemiş, borç isteyen kişilere GoldsmithNotes adı altında senet vermeye başlamışlardır. İşte bu yaygınlaşan GoldsmithNotes'lerin, ilerleyen zamanlarda ticari alışverişlerde de kullanılır olması ilk banknot sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı dönem de, İngiltere ile Fransa arasında yaşanan savaş nedeniyle İngiltere'nin para sıkıntısı çekmesi, bir devlet bankası kurulmasına yol açmış ve bu banka sayesinde halk arasında paranın dolaştırılması fikri doğmuştur. Takibinde İngiltere Bankası kurulmuştur. Kurulan bu banka ilk merkez bankası sayılmaktadır (<http://www.tarihnotlari.com/bankaciligin-tarihcesi/>) (E.T. 06.08.2015)

2.3. BANKA ÇEŞİTLERİ

2.3.1. Mevduat Bankaları

Bankacılık faaliyetlerin de en sık görülen banka türü ticari bankalardır. Bu bankaların temeli, klasikleşmiş bankacılık etkinliği sayılan mevduat toplama ve kredi sağlama faaliyetlerine dayanmaktadır. Başlıca fon kaynakları mevduat, kullanılan krediler ve öz kaynaklar şeklindedir ve bu fonları menkul kıymetler satın alarak yada kredi vererek değerlendirilmektedir. Diğer yandan, günümüzdeki bankacılık faaliyetlerinin hizmet alanı oldukça genişlemiştir. (Özer, 2013:15).

Mevduat bankalarının öz sermayeleri genel olarak azdır. Ana sermayeleri vatandaşlardan ve şirketlerden bankaya yatırdıkları tasarruf mevduatıdır. Kısa vadeli piyasaya fonlanan ve topladıkları para ve kredi konularında uzmanlaşmışlardır. Küçük, orta ve büyük boy işletmelerine kısa vadeli işletme sermayesi sağlarlar. Mevduat bankalarının ana olarak iki özelliği vardır: para toplayarak mevduat sahiplerine borçlanmak ve kredi vererek topladığı parayı borç vermek. Borç almak çoğu zaman mevduat toplamak olmakla beraber uluslararası finans kuruluşlarından cazip krediler alarak da borçlanabilir, borç vermek ise kredi vererek ortaya çıkar. Mevduat bankalarının bankacılık sektörü içerisinde başlıca faaliyetlerinden birisi de kaydi para (banka parası) yaratmalarıdır. Kaydi para, borç olarak bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra tekrar kredi olarak verilmesi sonucunda oluşur. Kaydi para ticarete çek alma ve vermenin etkin bir şekilde yaygın olduğu gelişmiş ülkelerde ekonomi içinde ciddi bir öneme sahiptir.(Bayrakdaroğlu, 2013:33).

2.3.2. Yatırım Bankaları

Bu bankalar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde eksik olan yatırım sermayesini yerine kredi vermek ve yine bu ülkelerdeki yatırımcılara teknik destek temin etmek amacıyla yatırımcıları sanayi yatırımlarına yönlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedirler.

Mevduat toplama yetkisine sahip olmayan yatırım bankaları ticari bankalara göre daha küçük bir şube ve personel ağına sahiptirler. Başlıca fon kaynakları ihraç ettikleri menkul kıymetler ve temin ettikleri kredilerdir. Sağladıkları bu kaynakları kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet almak ya da firmalara orta uzun vadeli yatırım veya proje kredisi kullandırmak suretiyle kullanırlar. Yatırım yaptıkları menkul kıymetleri daha sonra halka satmaları nedeniyle literatürde yatırım bankalarına menkul kıymet taciri de denilmektedir (Özer, 2013:15).

Yatırım bankaları da kalkınma bankaları gibi mevduat (ticaret) bankalarının yapamayacağı faaliyetleri yürütmek üzere kurulmuşlardır. Bu faaliyetler, uzun vadeli fon sağlama ihtiyacında olan firmaların ihraç edecekleri tahvil, hisse senedi gibi menkul kıymetlerin satılmaması halinde önceden belirlenmiş bir fiyattan satın alım ya da satış için en iyi gayretin gösterileceği garantisini verme, şirket satın alma ve birleşmeleri ile borç yapılandırılmalarında danışmanlık hizmeti verme, kendi ya da müşteriler adına menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının alım - satımını yapma, yatırım fonu veya yatırım ortaklıkları ya da gayrimenkul yatırım fonu, hedge fon gibi sermaye piyasası kurumları aracılığıyla varlık yönetim faaliyetlerinin yürütülmesidir. Görüleceği gibi söz konusu faaliyetlerin neredeyse tümü sermaye piyasası faaliyetidir. Dolayısıyla, yatırım bankalarının etkinliği için gelişmiş bir sermaye piyasası gerekmektedir (Aydın Vd, 2012:33-34).

2.3.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma Bankaları, ekonomik gelişmesini tamamlamamış ülkelerde yapılacak yatırımların sermaye eksikliğini tamamlamak ve kalkınmada öncelik verilen bölgelerde finansal desteği temin etmek için kurulmuştur. Milletlerarası kurumlar veya hükümet tarafından temin edilen ödenekler ve dışarıya tahvil satma yöntemiyle finans sağlarlar. Kalkınma Bankalarının mevduat toplamaya yetkisi yoktur (Akbulak Vd, 2004:82-83).

Kısıtlı ekonomik finansın verimi yüksek yatırıma dönüştürülmesini, asıl sanayi projelerinin hayata geçirilmesini temin etmek gayesiyle bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kurulan bankalardır. Kalkınma bankası; yatırım bankacılığı etkinliklerinin yanında, öz sermayesi ve yönetimi banka iradesine verilmiş olan ödenek ve benzeri sermayeleri değerlendirerek kredi verme yetkisi olan kurumdur. Sermaye piyasalarının

güç kazandığı pazarlarda, kalkınma bankalarının etkinliği düşük seviyede olur.. Kalkınma bankaları, kamunun sermayesini kullanan, özel sermaye sahibi olan ve yabancı sermayeli banka şeklinde üç ayrı özellik taşımaktadır. Kamunun sermayesini kullanan kalkınma bankaları; İller Bankası, Eximbank ve Türkiye Kalkınma Bankası'dır. IMKB Takas ve Saklama Bankası (Takas bank), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ise özel sermayeli kalkınma bankalarıdır (Yasemin, 2011:59).

2.3.4. Ziraat Bankaları

Neredeyse bütün dünya devletleri, tarımsal alanla yakından ilgilenmekte ve tarım sektörünün gelişmesi için gerekli uygulamaları faaliyete geçirmektedir. Tarımsal üretimin, endüstri ve ticari sektörlerle göre daha canlı ve nitelikli olması, ülkeleri bu yöndeki uygulamalara itmiş ve sektöre kredi sağlamak amacı ile bankaların kurulması ya da tarımsal kredi vermek amacı güden kurumların desteklenmesi gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. Çünkü tarımsal üretim faaliyetleri birçok çiftçi ve çiftçi aileleri için vazgeçilmez bir önem arz eder. Bu sebeple, bankalardan veya eş kurumlardan alacakları kredileri tüketim amaçlı mı yoksa üretim amaçlı mı kullanacağını belirlemek zordur. Diğer yandan, tarımsal üretim faaliyetlerinin riskli yönleri de bulunmaktadır. Toprak sorunları, kuraklık, don olayları, su baskınları ve zararlı hayvanlar olarak sıralanabilir. Kredi sonrası yaşanabilecek diğer olumsuzlar, üretimin sürecinin istikrarsızlığı ve üretim sonucu elde edilen ürünlere yönelik talebin az olması ihtimali, alınan kredinin geri ödenmesi aşamasında da sorun teşkil edebilmektedir. Tarım üretim faaliyetleri kredileri, mahsul kaldırma kullanımı için kısa vadeli, çeşitli araç, gereç ve tesislerin yapılandırılması için uzun vadeli, besicilik ve organik meyve yetiştiriciliği için ise orta vadeli kredi ihtiyaçları göz önünde bulundurulabilir. Üzerinde durduğumuz problemler ve ihtiyaçlar, tarımsal sektöre kredi verebilecek kurumların çoğalmasına neden olmuştur. Demokratik söylevlerin insan grupları üzerinde etkisini temel alırsak, 19. yy'in sonralarından itibaren neredeyse bütün dünya devletlerinde yönetimi eline alan hükümetlerin halk oylaması ile seçilmesi ve hükümetlerin kurulması, tarımsal kredi kurumlarının çoğalmasında ve hızla yayılmasında etkili olmuştur. Tarım bankalarının ilk örneği Ziraat Bankasıdır (Aydın Vd, 2012:31).

Ülkemizde son dönemlerde özel Bankalardan Türk Ekonomi Bankası A.Ş. ' de mevduat bankacılığının sadece mevduat toplama hizmetini getiren fakat sadece tarımsal kredi veren tarım şubeleri açmaya başlamıştır. Diğer özel bankalardan Deniz Bank A.Ş., Yapı Kredi Bankası A.Ş. ve Şekerbank A.Ş.' de tarımsal üretimlerin yoğun olduğu bölgelerde mevduat bankacılığı hizmet veren şubelerinde sadece tarımsal kredi veren personeller istihdam etmeye başlamışlardır.

2.3.5. Halk Bankaları

İl ve ilçelerde, taşra bölgelerde küçük esnaf, zanaatkârlar ve çiftçiler gibi vatandaşlar krediye ulaşmada, diğer vatandaşlara göre mevduat bankalarının kredi vermek sistemine uyma yeteneklerinden yoksundurlar. Mevduat bankalar genellikle düzenli bir gelire istinaden kredi verirken, Halk Bankaları bu meslek gruplarına özel esnek kredi ödeme olanları sunabilmektedir. Bununla beraber bu meslek gruplarının işlerini geliştirmek, üretim verimlerini ve kapasitelerini artırmak için, ihtiyaç olunan kredi tutarına göre vadelerde işletme sermayesine ihtiyaçları vardır. Halk bankalarının ana kuruluş sebebi bu sebeplerden dolayı esnafa kolay bir şekilde müteselsil kefalet ve ya kooperatif sistemi ile kredi vermektedir. Dünyadan örneklere bakılacak olursa; Almanya' da HermannSchulze - Delilsozhn' de bono sisteminin yayılması neticesinde küçük esnafın yaşadığı maddi zararlara ve ödeme zorluklarına çare bulmak amacıyla onları kendi aralarında mali çözümler üreten kooperatifler kurmaya yöneltmiştir. Bu zorluklardan dolayı Avans Birliği adı ile kooperatif işleyişi ile çalışan taşıyan halk bankası kurulmuştur. Bu sistem hızla yayılarak ve sürekli gelişerek bugüne ulaşmıştır (Öçal ve Çolak, 1999:40).

2.3.6. Katılım Bankaları

Dünya üzerinde ve ülkemizde yaşayan birçok Müslüman, İslami inançları gereği, faiz gelirini dini inançlarından dolayı haram olarak gördüğü için tercih etmemektedir. Bundan dolayı mevduat bankaları mantığı ile mevduata faiz veren bankalara gitmeyen sermaye atıl kalmaktadır. Sermayenin boşa durması da hem ülke ekonomisine, hem de mevduat sahibine bir kayıp oluşturmaktadır. Katılım bankaları, bu şekilde atıl duran sermayeye yönelik mali piyasada bir yenilik olarak, faiz kazancı

korkusu nedeniyle bankalara gitmeyen mevduatları mali sisteme dâhil etmek ve mevduat sahiplerinin tasarruflarını güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Katılım bankası tarafından toplanan mevduatlara değer kazandırmak için farklı yöntemler bulunmuştur. Bu yöntemlerle kazanılan kazancın faizden farklılık gösterdiği konusunda bir görüş birliği oluşmuştur. Dolayısıyla katılım bankalarında faiz değil, kardan veya zarardan pay alınması esastır. (Çeçen, 2010:49).

2.3.7. Merkez Bankaları

Merkez bankası paranın piyasalardaki yöneticisidir. Kağıt paranın basılması ve dolaşıma sokulması, dolaşımdaki paranın kontrolü merkez bankasının görevidir. Günümüzde merkez bankaları, geçmişte kendilerine yüklenen görevlerden farklı olarak yalnızca yerli paranın istikrarından sorumlu yani para politikasının yürütülmesiyle görevli kurumlar haline gelmişlerdir. Merkez bankasının görevi para, faiz ve kur politikalarını yürüterek mali piyasada ekonomik dengelerin oluşumuna sağlamaktır (Eğilmez ve Kumcu, 2006:53).

Merkez Bankalarının ana hedefi, devletlerin ekonomik politika ve amaçlarına göre para ve kredi hacmini yönetmektir. Bununla beraber Merkez Bankaları, hazineyi yönetmek, bankaların topladıkları mevduat karşılıklarını ve nakitlerini ve nakit ihtiyaçlarının yönetimini ve teminini sağlamak, bankalar arasındaki alacak ve borçlanmalarının takas ve teslim işlemlerini gerçekleştirmek, uluslararası para transferlerine aracılığını sağlamak, ülkenin altın ve döviz ihtiyaçlarını ve stoklarını muhafaza etmek gibi işlemlerde bulunurlar (Bayrakdaroğlu, 2013:34).

Emisyon yetkisine sahip olan merkez bankaları, para arzını kontrol eden yetkili organ konumundadırlar. Bu nedenle merkez bankaları para piyasasını düzenlemek, fiyat istikrarını sağlamak, bankacılık sistemini kontrol etmek, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek gibi işlevleri yerine getirirler, dolayısıyla ekonomi de kritik bir konuma sahiptirler(Özer, 2013:17).

Merkez bankaları ekonomik sistemin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır. Dünyada ekonomik faaliyeti merkezi sistemle yönetmek için kurulan ilk merkez bankası Hollanda Merkez Bankasıdır. Günümüzdeki gibi mantıkla kurulan ilk merkez bankası

ise İngiltere'de kurulan Bank Of England' tır. Bank Of England' ın kuruluş amacı öncelikle hazinenin parasal gereksinimlerinin giderilmesiydi. Bank Of England ' ın kurulmasından önce, altınlarını rehin edenlere altın tacirlerinin (Goldsmiths) verdiği yazılı kâğıtlar kullanılıyordu. Bu kâğıtların el değiştirmesiyle karşılığı altın olan kâğıt para fiilen doğmuş oluyordu. Bunlara 'goldsmith notes' adı veriliyordu. Giderek bunlar banka gibi çalışmaya yönelince bunları yönetecek ve kâğıt para basacak bir kuruma gereksinim doğdu. Bank Of England ' ın doğuşunda bu önemli bir etkindir (Eğilmez-Kumcu, 2006:53-54).

2.3.8. Serbest Bankacılık

Nobel İktisat Ödülü sahibi Friedrich August Von Hayek ' in savunduğu bankacılık sistemidir. Hayek serbest bankacılık sisteminin uygulanarak devletin para basma tekelinin anayasada kaldırılmasını ve özel banka ve firmalara para da kendi paralarını çıkarma yetkisinin verilmesini önermiştir. Hayek çalışmalarında, enflasyonun temel nedeni olarak para basma tekelinin devlete ait olmasını görmüştür. Hayek' in "Paranın Özelleştirilmesi" adını verdiği bu öneriye göre, paranın piyasada alıp satılan diğer mallardan farkı yoktur. Bu nedenle para, piyasa şartları içerisinde özel teşebbüsler tarafından arz edilmelidir. Böylece paranın değer kaybetmesi önlenecektir. Çünkü paranın değer kaybetmesi halinde para çıkaran özel kesimin kârı azalacaktır. Bu nedenle özel bankalar ve/veya firmalar çıkardıkları paraların değerini korumak için daha dikkatli davranacaklardır. Rekabete dayanan serbest bankacılık sisteminde para arzının kontrol edilebilmesi için, merkez bankalarına ihtiyaç yoktur. Bu durumda merkez bankalarının kurulması için ileri sürülmüş olan para arzının kontrol altına alınması gerekçesi ortadan kalkacaktır (Aktan ve Dileyici, 2001:11-12).

Hayek' in benimsemediği durumlardan biri de, devletin "para basarak" genişletici politikalar izlemesinin normal hale gelmesidir. Para basma kararının ve uygulayıcısının devlet olması, enflasyonist bir gidişata sürükleyerek insanların iyi parayı bulma alternatifinin azaltmaktadır. Bu sebepten dolayı Hayek para basma yetkisinin özel sektörde olduğu serbest bankacılık sistemini tavsiye etmektedir. Böylece piyasada karar veren insanlara alternatifler arasından en güvenilir ve istikrarlı olan parayı seçme imkânı tanınmış olacaktır. Bu sistemdeki işleyişten yola çıkarak

devletlerin paranın değerini herhangi bir olumsuzluk ihtimaline korumakla görevli olduğu fikrini de mantıksız olarak değerlendirmektedir: “Bir ülkede kullanılan parayı, devletin kendi aldığı kararlardan dolayı ortaya çıkan (kalpazanlık hariç) bir tehdide karşı korumak için merkez bankasına ihtiyaç duyması elbette ki saçmalıktır. Para aslında devlete karşı korunmalıdır” (Alp ve Karakaş, 2009:12-13).

Serbest bankacılık konusunda, başka yaklaşımlar da vardır. Bankaların doğrudan talep edildiğinde derhal altın paraya konvertibl olan içsel para ihracını öneren Rothbard-Mises modeli bunlardan biridir. Diğer bir model, Black-Fama-Hall (bazen Yeager) yaklaşımı olarak anılır ve özel bankalar tarafından çıkartılan paraların dışsal aktiflere konvertibilitesi esasına dayanır ve bankalarca tutulan rezervin banka başarisında önemi yoktur. Bu modele göre kamunun para ihracı yasaklanmalıdır. White-Selgin-Sechrest modeli ise 19.yy altın para döneminden farklı olarak bugünün ekonomik koşullarına daha uygun bir serbest bankacılık modeli geliştirmiştir. Modelde, karşılığı mal olan, mala doğrudan doğruya konvertibl olan para esas alınır. Değişim aracı, bir hesap birimi cinsinden (rneğin dolar) belirlenir. İçsel para (zel bankalar tarafından ihraç edilen note’ lar ya da mevduat kredileri) ihraç eden bankaların yükümlülüğüdür. Rezerv olarak tutulan dışsal para, müşterilerinin geri alma (Redemption) talebinin karşılanmasında temeldir. Fiyat düzeyi istikrarlıdır. Sadece kişi basına prodüktivite değişmelerinden etkilenir; fiyatlar prodüktivite artığında düşer, azaldığında yükselir. Model, Hayek’ ten farklı olarak, dengesizlik sorunları kamu karışımından meydana gelse bile, merkez bankasının bir tür takas odasına dönüşmesinin sorunun çözülmesine yetmeyeceğini içerir. Model, var olan sistemle uyumludur ve tarihsel deneyimlerin sonuçlarını da dikkate alır. Asıl önemlisi ise, fiyat düzeyinden daha çok prodüktivite normuna dayanıyor olmasıdır (<http://www.ufukbasoglu.net/makale/yenibirparasaldenge.pdf>) (E.T. 27.03.2017).

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ÖNEMİ

Bankacılık sektörü, ekonomik alanda stratejik bir çok öneme sahiptir. Zira bir bankanın iflas etmesi durumunda, kredi kullananlar, mevduat sahipleri ve diğer bankalar bu durumdan olumsuz olarak etkilenirler. Diğer bankalar da mevduat sahibi olanlar, kendi bankalarının da iflas edeceğini düşünerek mevduatlarını geri çekmeyi

düşünebilirler. Mevduat sahibi olanlara bu talepleri doğrultusunda zamanın da yanıt veremeyen bankalar zincirleme bir biçim de iflasa sürüklenebilirler. Geri ödeme konusunda problem yaşayan bankalar, alacaklarını daha vade günü gelmeden tahsil etmeye girişebilirler yada kaynaklarını değerinin çok altında bir tutara satma yoluna gidebilirler. Bankacılık sektörünün de iflas olaylarının yaşanması, halkı da etkisine alabileceği gözlemlenmiştir. (Toprak ve Demir, 2001:13).

Bir ekonomi de bankacılık sektörünün temel işle mali aracılık yapmasıdır. Bankacılığın mali işlevleri sayesinde ülkede birçok gelişme yaşanır. Mali piyasanın hacminin gelişmesiyle birlikte istihdam ve milli gelir de artış gözlenir. Bankacılığın makroekonomik boyut kapsamın da bir diğer fonksiyonu, mali sisteme çekilen fonların ekonomik kalkınma sürecinde en büyük desteği sağlayacak alanlara ve sektörlerle yönlendirilmesidir. Ekonomi de tutarlı bir para politikasının uygulamaya koyulması, devletin dış ekonomik ilişkilerinin gelişim göstermesini sağlayacağı gibi diğer dünya devletleriyle bütünlük sağlaması, sadece gelişmiş bir bankacılık ile mümkün olabilmektedir. Güçlü bir ekonomik alt yapı, sürekli gelişen ve kendisini yenileyen finansal sektörler ile mümkün olur. Finansal kaynakların bir araya getirilmesi ve kişilere devredilmesi sürecinde çok önemli bir görevi üstüne almış olan finansal sektörler, piyasada ki işleyişin beyni konumundadır. Ülkemiz de kaynak açığı yaşanmaktadır. Bundan dolayı finansal sektörler ekonomik alanda istikrarı korumalı ve tasarrufları en verimli bir şekilde kullanmaya çalışmalıdır. Bir ülke de finansal sektörlerin sağlıklı ve istikrarlı işlemesi o ülke için çok büyük önem arz eder. Bu sebeple, kaliteli, etkin ve sağlıklı işleyen finansal sistemin varlığı, bu sisteme olan güven ve siyasi tutumun desteğiyle oluşan makroekonomik istikrar ile bağlantılıdır (Günel, 2008).

Finansal sektörlerin, kaynak oluşturma ve yönetilmesinde ekonominin beyni olduğunu daha önce belirtmiştik. Gelişen ve büyüyen bir finansal sistemin var edilmesi, istikrarlı bir ekonominin oluşması için ön koşul sayılabilir. Sonuç olarak, güçlü ve dayanıklı bir makroekonomi, etkin işleve sahip ve devamlı gelişen bir finansal sistemin varlığı ile mümkün olabilir. Bu iki faktörün arasında güçlü bir bağ olduğu, yapılan çalışmalar ile sabitlenmiştir (Afşar, 2011:155).

Bankacılık sektörü, makroekonomik istikrarın sağlanmasında ve finansal piyasa ile reel sektör arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Dolayısıyla bankacılık

sektörü finansal piyasaların gelişmesi açısından büyük sorumluluğa sahiptir (Çinko ve Ak, 2009:61).

2.5. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'da yaşanan bir takım gelişmelere yabancı kaldığı gibi sanayi, teknoloji ve dışa yayılma süreçlerinde etkin rol oynayamadığı için bankacılık sistemi gelişim göstermemiştir. Buna dayanarak, Osmanlı İmparatorluğunda bankacılık sektörü 19. yüzyıla kadar görülmemiştir. Bankacılık faaliyetleri bankerler ve sarraflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devletinde, hazinenin dahili ve harici borçlanmasını kolay hale getirmek için yabancı bankalara ihtiyaç duymaktaydı. Devletin artık bir bankaya sahip olması gerektiği düşüncesi ile devlet sınırlarındaki ilk banka 1847 yılında açılmıştır. Bankanın adı "İstanbul Bankası" olmakla birlikte sarraflar tarafından kurulmuştur. Bankacılık faaliyetleri bir müddet hız kazanmış olsa da, spekülasyon yapmak ve ödeme konusunda risk oluşturan işlemlere girmesi, 1852'de resmen kapanmasına neden sebep olmuştur (Coşkun Vd, 2012:3).

Osmanlı Devleti'nde sarraflar çoğunlukla azınlık halklarıydı. Sarraflar ilk başlarda, döviz bürosu mantığı ile Osmanlı parası ile yabancı ülke paralarını değiştirmekle işe başlamış, bir süre sonra banker adı altında, devlete belli bir kar karşılığı kredi vermek ve ya vergi gelirlerini temlik alarak kredi vermek gibi faaliyetlerde göstermişlerdir. Bankerlerin iş yerlerini genellikle Galata semtinde açmaları, Galata Bankerleri olarak anılmalarına neden olmuştur (Karacaoğlan, 2011:5).

İstanbul Bankasının çok kısa bir dönem faaliyeti dikkate alınmazsa, Osmanlı da bankacılığın 1856 yılında İngiliz sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası ile başladığı kabul edilir. 1863 yılında Fransız sermayesi, 1875 yılında da Avusturya sermayesi bankaya ortak edilmiştir. Anlaşılacağı üzere Osmanlı Bankası o dönemlerde yabancı sermayeden kredi alınmak için kurulmuştur, 1863 yılında çıkarılan bir ferman ile de, karşılığını altın olarak ödemek üzere kâğıt para da basmaya başlamıştır. Aynı zamanda, devletin hazine işlemlerini de yürütecek ve yurt içi ile yurt dışında devletin mali şubesi faaliyet göstermiştir. Fakat basılan kâğıt paranın halk tarafından altın yerine kullanım hayatında benimsenmemesi sebebiyle, ekonomi de likidite ve kredi hacminin kontrolünde belirleyici rol oynayamamıştır (Işıқтаç, 2009:3).

Cumhuriyet ile beraber Türk Bankacılığının gelişim sürecine kronolojik olarak bakacak olursa, Türk bankacılık sisteminde hızlı ve köklü kısa dönemde gözle görülebilecek değişim söz konusudur. Bunun sebebi ve başlıca neden, cumhuriyet ile beraber yaşanan ekonomik atılım politikasının etkili oluşu, siyasi gelişmeler ve bunlarla bağlantılı uygulanan politikalardır. Bu politikalar, 1923 ve 1932 arası dönemde ulusal bankacılığın önünü açmıştır. Bu döneme Ulusal Bankacılık Dönemi adı verilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde, ulusal sanayi ve milli bankacılığın geliştirilmesi amaçlanmıştır ve kararlar bu yönde alınmıştır. Yine bu dönemde İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır, bu kongre hem ekonomik anlamda hem de birçok sektörde yeniliklere adımlar atılmasına öncü olmuştur. Kongre katılımcıları genellikle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen ticaret adamları ve esnaflardan oluşmuştur. Ülkenin geleceğini ilgilendiren çok önemli konularda kararlar alınmıştır. Kongreye katılan ticaret grupları bankacılık sistemiyle ilgili düşünce, beklenti ve önerilerini dile getirmişlerdir. Türkiye'deki sermaye finansmanının eksikliğini belirtirken sanayi erbabı ise, Türkiye'de sanayiciyi destekleyen bir sanayi bankasının olmasını dile getirmiştir (Özçam, 2014:1).

Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde ülke uzun yıllar savaşa boğuştuğu ve bu yıllarda ticaret kötü etkilendiği için özel kesimde ulusal sermaye açığı bulunmaktaydı. Bu sebepten dolayı bankalar bu dönemde devlet tarafından kuruldu. İzmir İktisat Kongresine katılan tüccarların ticaret bankası isteğinin üzerine ilk olarak 1924'de Türkiye İş Bankası bir özel sektör bankası olarak kurulmuş esnaf ve tüccara uygun koşullarda sermaye desteği sağlamaya başlamıştır. Evi olmayan halkın ev sahibi olabilmesi için ana işi konut kredisi vermek amacı olarak 1927'de Emlak ve Eytam Bankası faaliyet göstermeye başlamıştır. Yine bu kongreye katılan tarım işi ile uğraşan tüccarların isteği üzerine de Ziraat bankasının sermaye yapısı güçlendirilmiş ve kredi vermeye ve diğer bankacılık işlemlerini yapmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminin bankacılık alanında en ciddi atılım 1930'da kurulan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 'dır. Devlet sermayesi ve idaresi ile kurulan bu bankalar ile beraber o dönemde birçok yerel banka kurulmuş fakat 1929 'Büyük Buhran' sonucunda bu bankalardan birçoğu batmıştır (Karacaoğlan, 2011:16).

1933 yılına gelindiğinde Türkiye'de ilk Beş Yıllık Sanayi Planı hatları belirlenmiş ve hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu planda ekonomik kalkınma

devletçilik mantığı ile devlet öncülüğünde olacaktır. Bu plana istinaden büyük sermayeli ve büyük ölçekli devlet bankaları kurulmuştur. Bu bankaların çoğu, kalkınma planında geliştirilmesi istenen sektörleri finanse etmek için kurulmuştur. Bu bankalar özel amaçlı bankalar olduğu için sadece o sektöre odaklanmış ve uzmanlaşmış bunun sonucunda halen günümüze kadar gelen teşebbüsler bulunmaktadır. 1933-1944 döneminde sanayileşme için gerekli, fakat getirisi düşük olduğundan özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyen yatırımlar devletçilik mantığı gereği devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Yoklu içinde olan bir dönemde tüm bu yatırımları yapabilmek için sıkı bir bütçe politikası ve tasarruf politikaları izlenmiştir. Bu yatırımlara finansman sağlayabilmek için atılan adımlardan biri de 1936 'da çıkarılan 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile bankalardaki mevduatların %15'i kadarı Devlet İç Borçlanma Senetlerine munzam karşılık ayırma zorunluluğudur (Aydın Vd, 2012:63).

İkinci dünya savaşından sonra, 1954 ve 1959 yılları arasında iktisadi devletçilik sistemi ile, özel sektör desteklenmesi yer değiştirmiştir. Bu durumun, ekonomik kalkınmanın hızlanmasın da etkili olacağı öngörülmektedir. İlerleyen zamanlarda finans sektörlerinde de değişim yaşanmış ve özel bankacılık bu dönemlerde yaygınlaşmaya başlamıştır. Kentleşmenin ve nüfusun artması, sanayi ve üretime alanlarının gelişmesine hız kazandırmıştır. Takibinde milli gelir oranının yükselmesi ile fon ve kredi ihtiyaçları çoğalmıştır. Özel bankacılığın değerlendirilmesi ile; "Yapı ve Kredi Bankası - 1944", "Garanti Bankası-1946", "Akbank - 1948" ve "Pamukbank - 1955" da aralarında yer aldığı, özel sermaye kapsamında 31 adet yeni banka faaliyete geçmiştir. Bu yıllarda yaşanan diğer büyük gelişmelerden biri ise "Türkiye Bankalar Birliği, (1958)" nin kurulmasıdır (Kuzu, 2013:30).

1960 ve 1980 yılları arasında, kamu iktisadi girişimler ve özel sektör ile birlikte, 1963 yıllarının başında uygulamaya başlanan kalkınma planlarında da adı geçen yatırımların uygulamaya geçirilerek, ithal edilmeye başlanan sanayi ürünlerinin, ülke çapında üretiminin sağlanmasını hedefleyen sanayi politikaları izlenmiştir. Yine bu dönem de, yabancı banka veya bazı özel haller dışında, yeni bir banka açılmasına müsaade edilmemiştir. Yeterince sınırlı olan sektör kaynakları böyle bir rekabet ortamında, faal olan bankalar aracılığıyla uygun bir şekilde dağıtılması amaçlanmıştır. Bu yıllarda faaliyete geçen kalkınma bankaları arasında, "T.C., Turizm Bankası - 1962", "Sinai Yatırım ve Kredi Bankası - 1963", "Devlet Yatırım Bankası - 1964", "Türkiye

Maden Bankası - 1968" ve son olarak "Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası - 1976" yer almaktadır. Yine bu yıllarda faaliyete geçen ticaret bankaları; "Amerikan - Türk Dış Ticaret Bankası - 1964" ile "Arap - Türk Bankası - 1977" dir. Bu bankaların açılması ile ilgili kararlara ve yönetmeliğe kalkınma planlarında yer vermiştir (TBB, 2008:12).

1980 yılında ülke yeni bir döneme başlamıştır. Bu dönemde bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerle bankaların finansal serbestleşmeyi sağlaması amaçlanmıştır. Bu dönemde rekabetin serbestleşmesi amaçlanmış bazı dönemlerde tam başarılı olmasa da alınan kararların arkasında durulmuştur. Serbest piyasa koşulları oluşturulmaya çalışılırken mevduat sahiplerinin bu geçiş döneminden korkmaması ve onları korumak için denetim mekanizmalarında iyileştirmeler ve düzenlemeler yapılmıştır(Coşkun Vd, 2012:15).

1980 döneminde yeni yerli ve yabancı bankaların sektöre girişinde serbesti sağlanmasıyla bankacılık sektöründe rekabet ortamı artmıştır. Sektörde geleneksel mevduat bankacılığından, leasing, factoring, tüketici kredileri, kredi kartları gibi yeni kaynak ve hizmetlere yönelik ve döviz ağırlıklı varlıkların banka bilançolarında yer almaya başlaması bankaları kur riski, bilanço riski gibi yeni risk unsurlarıyla da karşı karşıya getirmiştir (Uyar, 2003:105).

1980 öncesi dönemde uygulanan güdümlü faiz politikası tasarrufların bankalardan çekilerek örgütlenmemiş mali piyasalara ve döviz kaymasına yol açmaktaydı. Faiz oranlarında serbesti sağlandıktan kısa bir süre sonra reel faizler önemli ölçüde artmış, faizlerdeki yükselişe karşın büyük bankalar aralarında "centilmenlik anlaşması" yaparak faiz oranını saptamışlardır. Ancak komisyoncuların ve küçük bankaların rekabetçi baskıları nedeniyle belirledikleri oranları yukarı çekmek durumunda kalmışlardır. Gelişmeler karşısında hükümet, en büyük dokuz bankaya faizleri belirleme yetkisi vermiş ancak küçük bankaların iflası önlenememiştir. 1983 yılında ise faiz oranlarının belirlenerek, kontrol edilmesi için Merkez Bankası yetkili kılınmıştır (Akdoğan, 2012:193).

1990 sonrasında ise Türkiye' de bankacılık alanındaki yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişen koşullara ve uluslararası standartlardaki gelişmelere uyumu konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, Haziran 1999' da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar kanını önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu

kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi; idari ve mali özerliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na devredilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile; bankalarla ilgili olarak kuruluştan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) yetkisine bırakılmış, BDDK'nın özerk statüsü sağlanmıştır. Bankacılık sektörünün gözetim ve denetimden sorumlu kamu birimleri BDDK bünyesinde birleştirilerek Kurum 31 Ağustos 2000 tarihinden itibaren çalışmaya başlamıştır (Güçlü, 2003:3).

2000 yılına gelindiğinde ülkemizdeki bankacılık sektöründeki durum, vatandaşlar ve şirketler faiz oranları düşecek beklentisi ile uzun vadeli yatırımları ve yüksek faizli Türk Lirası kredileri tercih etmemiş aynı zamanda döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre önceden açıklanmış olması, döviz cinsinden kredi kullanımını Türk Lirası'na göre daha cazip hale getirmiştir. Bankalarında bireysel ve tüzel kesim üzerinde döviz kredisi kullanmalarını telkin etmesi ile, bankacılık sektörünün döviz kredi hacmi büyürken, yabancı sermaye açığı sorununu da ortaya çıkarmıştır. Siyasi kaygılarla, yanlış politikalarla mevcut hükümetler ekonomik kriz çıkarttı algısı oluşmaması için mali bünyesi bozulan bankaların sistemden çıkışının geciktirilmesi bankaların mali yapısındaki bozukluğun daha da artmasına sebep olmuştur. Sonuçta sistem, öz kaynak yetersizliği, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı, piyasa gereklerine uygun çalışmayan kamu bankalarının sistem içindeki payı, zayıf aktif kalitesi, piyasa risklerine aşırı duyarlılık ve kırılabilirlik, yetersiz iç kontrol ve piyasa disiplini eksikliği gibi yapısal zayıflıklarla karşı karşıya kalmıştır (Çelik K.M., 2010: 130). Tüm bu yapısal bozuklukların getirdiği sürecin sonunda, 14 banka TMSF'ye aktarılmıştır (BDDK, 2009:5-12).

Bugün itibari ile ülkemizdeki banka sistemindeki bankalar aşağıda verilmiştir;

Tablo 2.1:17.08.2015 Tarihi ile Üye Bankaların Bilgileri

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube*	Yurtdışı Şube*
Türkiye Bankacılık Sistemi	47	11198	83
Mevduat Bankaları	34	11157	83
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3582	34
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1763	26
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	918	5
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	901	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	10	5330	41
Adabank A.Ş.	-	1	0
Akbank T.A.Ş.	-	929	1
Anadolubank A.Ş.	-	108	0
Fibabanka A.Ş.	-	68	0
Şekerbank T.A.Ş.	-	302	0
Turkish Bank A.Ş.	-	18	0
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	546	5
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	-	997	9
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1348	25
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	1013	1
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	1	1	0
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	-	1	0
Yabancı Sermayeli Bankalar	20	2244	8
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	14	2236	8

Alternatifbank A.Ş.	-	63	0
Arap Türk Bankası A.Ş.	-	7	0
Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	-	1	0
Burgan Bank A.Ş.	-	57	0
Citibank A.Ş.	-	8	0
Denizbank A.Ş.	-	723	1
Deutsche Bank A.Ş.	-	1	0
Finans Bank A.Ş.	-	646	1
HSBC Bank A.Ş.	-	287	4
ING Bank A.Ş.	-	310	2
Odea Bank A.Ş.	-	54	0
Rabobank A.Ş.	-	1	0
Tekstil Bankası A.Ş.	-	44	0
Turkland Bank A.Ş.	-	34	0
Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	6	8	0
Bank Mellat	-	3	0
Habib Bank Limited	-	1	0
IntesaSanpaoloS.p.A.	-	1	0
JPMorgan Chase Bank N.A.	-	1	0
SociétéGénérale (SA)	-	1	0
TheRoyal Bank of ScotlandPlc.	-	1	0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	41	0
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	22	0
İller Bankası A.Ş.	-	19	0
Türk Eximbank	-	2	0
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	-	1	0

Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	15	0
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	-	8	0
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	-	1	0
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	-	3	0
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	4	0
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	-	1	0
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	-	1	0
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	-	1	0
StandardChartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	-	1	0

Kaynak: (www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=17/8/2015) (E.T 17.08.2015)

2.6. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI GÖREV VE YETKİLERİ

Ülkemiz, Kurtuluş Savaşı sonrası kazandığı siyasi bağımsızlık ile birlikte ekonomik bağımsızlığını da sağlam bir temele oturtmak için bir “Merkez Bankası” kurulması için ilk çalışmalarına hız vermiştir. Bu karar, İzmir İktisat Kongresinde (1923) ortaya atılmış ve tedavül bankası doğrultusunda işlev göreceğ olan milli bir devlet bankası açılması hususunda fikir alış verişi yapılmıştır. Böyle bir bakış açısıyla, gelişmiş ülkelerin merkez bankaları göz önüne alınmış, diğer devletlerin merkez bankalarından fikir edinilmiş ve sonucunda Hollanda Merkez Bankası Başkanı Prof. Dr. Gerard Vissering’in ülkemize davet edilmesi yönünde karara varılmıştır. Gerard’ ın ülkemizde verdiği konferansta özellikle değindiği konu; “merkez bankasının hükümete bağlı olmaksızın işleve sahip olması gerekliliği” üzerinedir. Bağımsız bir şekilde örgütlenen ve kararlarını kendisi verebilen bir merkez bankasının ülke ekonomisini

kalkındıracağı yönünde rapor sunmuştur. Bir başka finans uzmanı olan Kont Volpi, ülke ekonomisinde parasal istikrarın oluşması için merkez bankasına ihtiyacın olduğu yönündeki söyleşisi Gerard Vissering'in raporunu destekleyici niteliktedir (TCMB, 2011:3-4).

Türk hükümeti, değerlendirmeye aldığı fikirlerin sonucunda, gelişmiş ve bağımsız bir yapıya sahip olan "Merkez Bankası" kurulması için yasal süreci başlatmıştır. Bu hedef doğrultusunda şahsi fikirlerinden destek almak amacıyla, Lozan Üniversitesinden Dr. Leon Morf Türkiye'ye davet edilmiştir. Fikir birliği sonucu hazırlanan yasa tasarısıyla ilk adım atılmıştır. Hazırlanan bu tasarı, TBMM tarafından 11.06.1930 yılında kabul edilmiş ve "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" şeklinde 30.06.1930 yılında resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu aşamalar sonucu Merkez Bankası, 03.10.1931 yılında resmen faaliyet geçmiştir (TCMB, 2011:3-4).

Merkez Bankasının temel amacı; ülkedeki fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarını sağlamaya çalışırken uygulayacağı para politikasını ve para politikası araçlarını, Hükümetin uyguladığı politikalara ters düşmemek kaydı ile kendi belirler.

TCMB, 4651 sayılı kanunun dördüncü maddesinde Merkez Bankası'nın temel görevlerinden bahsedilmiştir. Bu kanun uyarınca Banka'nın temel görevleri aşağıda sıralanmıştır:

- Hükümet ile koordineli çalışarak Türk Lirası'nın iç ve dış piyasalardaki değerini korumak için tüm tedbirleri almak ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur politikasını yönetmek, ,
  - Açık piyasa işlemleri yapmak,
  - Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
  - Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin Türk Lirası ile değişimi ve diğer türev işlemlerini yapmak
- Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğer mali kurumların yükümlülüklerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disonibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tek elden Bankaya aittir.

- Reeskont işlemleri yapmak,
- Türk Lirası'nın hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dâhil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek.
- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,
- Mali piyasaları izlemektir(Sözer, 2013:19).

Yine Kanuna göre Merkez Banka'sının temel yetkileri aşağıda sıralanmıştır:

- Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili ve sorumludur.
- Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.
- Banka, olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu Fona avans vermeye yetkilidir.
- Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.
- Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.
- Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistiki bilgi toplamaya yetkilidir(TCMB Kanunu,1970:2).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının vizyon, misyon, ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Vizyon; nitelikli ve güçlü kadrosu, bağımsızlığı, sağlam örgüt altyapısı, teknolojiyi profesyonelce kullanabilen ve hedefler doğrultusunda etkin rol oynayan

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın, küresel dünyanın en iyi bankaları arasına girmesini sağlamaktadır (TCMB, 2013:13).

Misyon; Kredi, sermaye ve para piyasaları doğrultusunda ekonomik alandaki tüm sektörlerin istikrarlı bir biçimde hareket etmesini sağlamak, fiyatlarda istikrar oluşturmak, finansal sektörlerin sağlıklı işlemesine katkı yapacak politikaları faaliyete geçirmek ve uygulamasını yapmak, altın ve döviz rezervlerini etkili bir biçimde kullanmak ve ülkenin vazgeçilmezi olan banknot ihtiyacını temin etmek, piyasalardaki banknotların güvenilirliğini ve istikrarını korumak, ödeme sistemlerinde yaşanan problemleri düzeltmek ve sağlıklı hale getirmek, uluslararası alandaki ilişkilere önem vererek ülkenin küresel düzeyde etkinliğini arttırmak, sorumluluklarının bilincinde olarak sade bir kuruluş olma özelliğinin yanında yönetim kuralları çerçevesinde, çalışan bireylere ve toplumun geneline fayda sağlamaktır (TCMB, 2011:22).

İlkeler; Bağımsızlık, Şeffaflık ve Hesap Verme, Güvenilirlik, Kamu Yararı, Etkililik ve Etkinlik (TCMB, 2013:13).

Merkez Bankası Başkanı (Guvernör), Bakanlar Kurulu kararıyla beş yıllık bir dönem için atanır. Bu sürenin sonunda yeniden atanabilir. Başkanın (Guvernör) yükseköğrenim görmüş, maliye, iktisat ve bankacılık alanlarında bilgi ve tecrübe sahibi olması şarttır. Başkan (Guvernör), en yüksek icra amiri sıfatıyla Bankayı sevk ve idare ve yurt içinde ve dışında temsil eder. Başkanın (Guvernör) yetkileri aşağıda gösterilmiştir:

1. Bu Kanun hükümlerinin ve Banka Meclisi tarafından alınacak kararların yürütülmesini sağlamak;

2. Bu Kanunla Bankaya verilen görevlerin ifası için uygun bulacağı tedbirleri almak ve gerekli göreceği hallerde, bunlar hakkında Banka Meclisine tekliflerde bulunmak (TCMB Kanunu,1970:7-8).

Başkana (Guvernör), destek olmak amaçlı dört adet başkan yardımcısı atanmaktadır. Atanacak olan başkan yardımcıları maliye, ekonomi, işletme, bankacılık, hukuk ve finans alanlarının herhangi birinde öğrenim görmüş ve aynı zamanda yeterli bilgi birikimi ve donanıma sahip olması gerekmektedir. Başkan yardımcısı olacak adayların, lisans veya lisansüstü öğrenim görmüş olması, daha önce alanında uzman olarak 10 yıl süreyle çalışmış olması ön koşullardandı. Ön koşullara sahip olan bireyler

arasından yardımcıları seçilir ve beş yıllık bir sözleşme ile atamaları gerçekleştirilirdi. Diğer yandan, kanunun 29'uncu maddesi dâhilinde, başkan yardımcısı adaylarının lisans veya lisansüstü eğitim almasının yanında branşında yeterli seviyede bilgiye sahip olması aranmaktaydı. Adayların maliye, ekonomi ve finans sektörlerindeki tecrübelerine ait referanslarının olması atamayı kolaylaştıran sebepler arasındadır. Bir başka açıdan baktığımızda, adayların yukarıda değindiğimiz branşlardan herhangi birinden mezun olmamış olsalar bile, öğrenim görmesi halinde atanabilecekleri lanse edilmiştir (Koroğlu E. ,2004:90-91).

Bugüne kadar görev almış merkez bankası başkanları şöyledir;

Tablo 2.2:Merkez Bankası Başkanları

Sıra	Merkez Bankası başkanlar
1	Selahattin Çam (9 Haziran 1931 - 21 Mart 1938)
2	Kemal Zaim Sunel (21 Mart 1938 - 9 Mart 1949)
3	Mehmet Sadi Bekter (31 Mart 1949 - 4 Ekim 1950)
4	Osman Nuri Göver (13 Nisan 1951 - 28 Mayıs 1953)
5	Mustafa Nail Gidel (20.07.1953 – 16.07.1960)
6	Memduh Aytür (21 Temmuz 1960 - 7 Kasım 1960)
7	İbrahim Münir Mostar (23 Kasım 1960 - 28 Ağustos 1962)
8	Ziya Kayla (28 Haziran 1963 - 13 Ocak 1966)
9	Mehmet Naim Talu (14.07.1967 – 11.12.1971)
10	Memduh Güpgüpoğlu (25.07.1972 – 9.01.1975)
11	Cafer Tayyar Sadıklar (26 Haziran 1976-18 Eylül 1978)
12	İsmail Hakkı Aydınoğlu (21 Ekim 1978 - 10 Ocak 1981)
13	Osman Şıklar (12 Ocak 1981 - 4 Ocak 1984)
14	Yavuz Canevi (15 Ocak 1984 - 11 Kasım 1986)
15	Rüşdü Saraçoğlu (23 Temmuz 1987 - 2 Ağustos 1993)
16	Nihat Bülent Gültekin (2 Eylül 1993 - 31 Ocak 1994)
17	Yaman Törüner (14 Şubat 1994 - 1 Kasım 1995)
18	Süleyman Gazi Erçel (10 Nisan 1996 - 1 Mart 2001)
19	Süreyya Serdengeçti (14 Mart 2001 - 14 Mart 2006)
20	Durmuş Yılmaz (18 Nisan 2006 - 13 Nisan 2011)
21	Erdem Başçı (14 Nisan 2011 – 19 Nisan 2016)
22	Murat Çetinkaya (19 Nisan 2016 -)

Kaynak:(<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Banka-Hakkinda/TumBaskanlarimiz/Baskanlarimiz+Hakkinda>) (E.T. 26.03.2017)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİSİ(1990-2012)

3.1. 1991 TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ

Türkiye’de 1991 yılı oldukça buhranlı geçmiş, iç ve dış olayların verdiği zarar ile ülke ekonomisi olumsuz etkilenmişti. Bu olumsuzlukların en kayda değeri Irak Savaşı (Körfez Krizi) olmuştur. Patlak veren savaşın sınırlarımız da olması ve savaş sebebiyle dağılma yaşayan Iraklı mülteciler, ülkemize sığınmak zorunda kalmıştır. Bu durum ise ülke ekonomisi mikro ve makro düzeyde etkilemiştir. 1990 yılının ortalarında, Türkiye’ye 4 milyar dolar sermaye girmiş ve takibinde Türk Lirasının değerinde artış yaşanmıştır. Aynı zamanda bu dönemlerde dış borç 8 milyar dolar civarlarındaydı. Diğer yandan, ülkenin kısa vade borçları 4 milyar doları geçmişti. Türk lirasının bu denli değerinin artması, ithalatı arttırırken ihracatı zayıflatıyordu.

Irak Savaşının yaşandığı dönemlerde ülkemizdeki yabancı sermaye azalmaya başladı. Turizm sektör gelirlerinde olağanüstü bir düşüş yaşandı. Tahmini 2.7 milyar dolarlık sermayenin ülkemizden çıkışı ile durgunluk baş gösterdi. Irak ile yapılan petrol ticareti kırıldı bu durum ise ülkemiz de petrol sıkıntısının yaşanmasına sebep oldu. Savaş başlamadan önce ABD tarafından verilen sözlerin hiçbiri tutulmadı. Türkiye’ bütün bu olaylardan olumsuz etkilenmiştir. Takibin de, Süleyman Demirel hükümeti 1992 yılında iktidara gelmiş, %0,3 civarında olan ekonomik büyüme hızını %4,5’e ve %54,3 olan enflasyon oranını %51’lere, diğer yandan kamu kurumlarının borç oranını %11’7’den %8,6’a düşüreceği vaadinde bulunmuştur.

Süleyman Demirel daha sonra, Turgut Özal döneminde oluşan hayali ihracatı bitirmek adına vergi iade politikasıyla ihracatı ön planda tutacağını beyan etti. Alınan bu kararların neredeyse tamamı, Doğu Anadolu bölgesinde yaşanan doğal afetler sonucu uygulamaya geçmedi. Ülkeyi, bir başka problemi olan terör de olumsuz anlamda etkilemiştir (www.paraborsa.net/turkiyedeki-ekonomik-krizler-ve-nedenleri) (E.T. 10.05.2016).

3.2.1994 TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ

Ülkemizde, 1994 yılında en temel neden olarak görülen kamu kesim açıkları ve bu açıkların finans kaynaklarından dolayı bir kriz yaşanmış ve bu krizin en yoğun olduğu yerler döviz ve sermaye piyasaları olmuştur (Ardıç, 2004:146).

1989 yılına gelindiğinde sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte, kar maksimizasyonu hedefleyen uluslararası sermaye yüksek faiz getirili Türk bono piyasasına ve yeni gelişen İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kote edilmiş pay senetlerini satın almaya yönelmiş ve dolayısıyla TL 'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Ayrıca 1990 ' lı yılların başlarında kamu otoriteleri, enflasyonu belli düzeyde tutmak için çeşitli parasal büyüklüklerdeki artışları döviz satışları aracılığıyla sterilize etme politikası izleyerek döviz arzını artırması da TL'nin değerlenmesinde rol oynamıştır (Ardıç, 2004:147).

1994 yılında yaşanan krizin en büyük sebebi bütçe açıkları sayılmaktadır. Ülke içindeki tasarrufların yeterli olmaması ile beliren bütçe açıkları, finansal serbestleşme ile ilişkilendirilip sermaye dalgalanmalarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Dış açık ve bütçe açığı ile beraber vukuu bulan sermaye dalgalanmaları, yüksek faiz ve düşük kur şeklinde bir istikrar oluşturmuştur. Yüksek faiz ve düşük kur politikası sermaye dalgalanmalarını arttırırken, yüksek sermayeye sahip piyasa aktörlerinin uygulanan bu politikaların güvenilirliğinden şüphelenmesi, finansal krize ön ayak olmuştur. İktisadi bir terim sayılan “ikiz açık” çatısı altında bütünleştirilen bütçe ve dış açıklar, ülkemizde finansal krize sebep olan bir faktördür (Işık Vd, 2004:7).

1994 krizi çok şiddetli fakat kısa sürelidir. 1992 ve 1993 yıllarının yaz aylarında Avrupa para piyasalarındaki karışıklığa ve rakip ülkelerdeki devalüasyonlara yine izlenen 'sıcak parayı çekme' politikasının etkisi karışmıştır. Bu ikisi sonuçta, Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet gücünü kaybetmekte olduğu beklentisini yaratmıştır. Nitekim TL'nin devalüe edileceğinin baş göstergesi, cari işlemler bilançosu açıklarının 1993 sonunda 6,5 milyar dolara yaklaşmasıdır. Bunu hükümetin aynı yılın sonbahar aylarında faiz haddini indirme politikası eklenmiştir. Devalüasyon beklentisinin tetiklediği 4.2 milyar dolarlık sermaye kaçıışı Türkiye'nin sığ para piyasasını ve borsasını altüst etmiştir (Oktar ve Dalyancı, 2010:13).

1994 yılında, 1993 yılına göre TL, USD karşısında %165,7, DM' ye göre ise % 195,7 oranında değer kaybetmiştir 1993 Aralık ayında 17,7 milyar USD olan brüt döviz rezervleri, 1994 yılı mayıs ayı sonuna gelindiğinde 12,5 milyar USD' na gerilemiştir Faizlerdeki hızlı yükseliş ve TL'nin değer kazanması ile 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar USD' ye yükselmiştir. 1995 yılında bütçe açığının iç borçla finansmanı sonucunda 241,5 trilyon TL iç borç faiziyle, toplam iç borçlar 656 trilyon TL'ye ulaşarak iç borçların GSMH oranı %18 olarak gelişmekte olan ülkeler arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır 1994 yılı sonunda ise, üç aylık hazine bonosu yıllık bileşik faizi % 406 olarak üç haneli rakamlara ulaşmış, önlenemeyen döviz talebi ve bankacılık sistemindeki yapısal bozulmayla iflaslar yaşanmıştır (Akdoğan, 2012:8).

Piyasalardaki krizi belirleyen rakamların olumsuz olması ve ekonomik sürecin negatife dönmesi üzerine, 14 Ocak 1994 günü uluslararası kredi derecelendirme şirketleri ülkemizin yatırım yapılabilir kredi derecelendirme notunu düşürmüş, bu da hızlı bir şekilde piyasalardan paranın çekilmesini tetiklemiş, kur sıçramış ve ekonomik krizin başlamasına sebep olmuştur. Türkiye'nin bankaların kredi musluklarını kapatacağını ve ülkede kur ayarlaması yapılacağı beklentisi dövize talebi artırmış, Merkez Bankası uzun bir süre döviz piyasasına müdahaleden kaçınmış, faiz yükseltme politikası izlemiş, likiditeyi bu araçlarla yönetmeye çalışmıştır. Bu politikalarla %100' ü geçen kamu borçlanma faizleri dövize olan talebin önüne geçememiş, kaybedilen zaman ekonomide işlerin daha kötü gitmesine sebep olmuş 26 Ocak 1994 ' de hükümet dövize müdahalede bulunmuş ve gerçekleşen kur ayarlaması ile döviz fiyatları %12.6 oranında yukarı çekilmiştir (Hatipoğlu ve Aysan, 1994:51).

5 Nisan da alınan ekonomik kararlar, temel prensip olarak kamu açıklarının önlenmesi için kamu maliyesinin disiplinin sağlamak için alınmış kararlardır. Bu kararlar neticesinde, tarım üreticilerine yönelik destekleme alımlarının azaltılması, kamu kesimi maaş zamlarının sınırlandırılması, bazı vergilerde artış, özelleştirmenin hızlandırılması ve kayıt dışı ekonomiyi kayıtlı hale getirecek önlemlerin alınması gibi kararlar hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir. Bu kararlarla beraber, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 1994 yılında beyan ettikleri matrahlar üzerinden ek bir vergi alınması, birden fazla gayrimenkulü olanlardan düşük oranlı ek bir vergi alınması gibi ekonomik politikalar hayata geçirilmiştir. Bu ekonomik tedbirlerin amacı, enflasyonu

düşürmek ve ekonominin süratle istikrara kavuşturulması, bu istikrarın sürekli hale gelmesidir.(Kaya, 2013:18).

Döviz piyasası serbest rekabet şartlarına terk edilmiştir. Böylece, TL'nin devalüasyonu serbest piyasaya bırakılmıştır. Bankalardan mevduat kaçışını önlemek ve fonların dövizde yönelimini önlemek için bankalardaki tüm tasarruf mevduatı sigorta kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte TCMB' nin reeskont penceresi imkanları genişletildi. Bu önlemler banka iflaslarının yaşanmasına engel oldu. Bu tedbirler sayesinde talep ciddi oranda daraltıldı ve kaçınılmaz bir sonuç olarak kapasite kullanım oranları azaldı. Buda işsizliğin artmasına yol açtı. Devlet bütçesinde katı ve yaygın bir tasarruf uygulaması başlatılmıştır. Kamuda kadrolu ve sözleşmeli personel alımları durdurulmuştur. Kamu yatırım programına yeni projeler eklenmemiş ve mevcut projeler yap-işle-devret modeli tercih edilmiştir. Faiz artışları hızlandırılarak döviz kurlarındaki yükselme durdurulmak istenmiştir (Özgün, 2013:1,2).

3.3.2000 KASIM TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ

1994 krizi sonrası ekonomimiz oldukça önemli kararlarla olumlu yönde aşamalar kaydetmiş, yaklaşık 4 yıl 1998 yıl sonuna kadar bu ivme devam etmiştir. 1998 yılının ortalarından başlayarak Asya ve Avrupa'daki kriz ülkemize de tesir etmiş, krizin öncü göstergeleri olan iç talepte daralma, ihracat rakamlarının gerilemesi durumları ekonomimizde ortaya çıkmıştır. Takip eden yılın sonunda da büyüme durmuş, enflasyon artmıştır. Bu negatif veriler neticesinde IMF ile 16. Stand-by anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma programı ile de istenilen ekonomik gelişme sağlanamamıştır (Işık ve Altaşlı, 2017:571-572).

2000 yılına gelindiğinde Türk Lirası kur sepetine göre gereğinden fazla değerli, kısa vadeli dış borçlar çok hızlı şekilde artmış ve yüksek işlem açıkları söz konusu idi. Bu piyasada talep düşük ve faizler yüksek olunca ekonomik politikalar sonuç vermemekteydi. Ülkedeki durum ve ekonomik göstergeler borçlanma, talep azlığı ve yüksek faizden dolayı sinyal verdiği için gelen kriz ilk bankacılık sektörünü etkiledi. Bankalar ekonomik göstergeler kötüye giderken bireysel kredi taleplerini geriye çevirmeyerek kredi hacmini büyütmesi bankaların likidite talebini artırmış bu da otomatik olarak yeni mevduat toplama yarışına girildiği için faizlerin artmasına sebep

olmuş ve mevduat ihtiyacını karşılayamayan bankalar likidite açığına düşmüştür. Bankalar açık pozisyonlarını artıya çevirmek için hızlı ve ani kararlar almasına sebep olmuştur. Bu kararların mevcut piyasa koşullarının sıkılaştırılmasından dolayı fazla etki gösterememiş ve kriz ortaya çıkmıştır (Afşar, 2007:8).

Kasımda başlayan ekonomik kriz ilk önce birkaç bankaya tesir eden dar bir likidite sorunu gibi gözükse de, ana sorun, kamu iç borçlanma kâğıtlarını ellerinde bulduranların bunların finansmanını yapamaması ve dolayısıyla da finansal kesime, kamuya ve programa duyulan güvenin azalmasıydı. Demirbank, bu yılda battığında kamu ihraçlarının yüzde 15' i gibi büyük bir bölümünü gerçekleştiren bir bankaydı. Kasım ayına gelen kadar ekonomik programda ve bankada bir problem gözüküyordu. Hatta kasım ayına geldiğinde S&P bankanın kredi derecesini yükseltmişti. Banka ekonomik programın hedeflediği gibi faiz oranlarındaki sürekli düşme beklentisine göre, portföy tercihini kamu ihraçlarına yönlendirerek bir yoğunlaşma yapmış ve risk almıştı. Aslında Eylül/Ekim aylarından itibaren Türk bankalarına yabancı bankaların kredi yollarının kapanacağına dair spekülasyonlar başlamıştı. Bunu takip eden aylarda kriz ortaya çıkarak bankanın batmasına sebep oldu (Yay Vd, 2001:47).

2000 Kasımında başlayan bu kriz temelde diğer krizler gibi geçmişte alınan yanlış ekonomik kararlar yüzünden meydana gelmiştir. Ancak bu geçmiş kararların yetersiz yönleri olduğu kadar bazı olumlu yönleri de bulunmaktadır. 1960'lardan sonra sanayileşme ivme kazanmıştır ve 1980'lerde serbest piyasaya geçişlerin atılması ile dışa açılmanın sağladığı tecrübeler önem arz etmektedir. 1990'larda, ortalama büyüme hızının düşük olmasına rağmen belirli alt dönemlerde yüksek büyüme hızları yakalanmış, girişimcilik ve profesyonel insan gücü kapasiteleri genişletilmiştir. Özellikle 1990 'dan sonra çok ciddi yatırımlar ve teşvikler ile turizm sektöründe büyük bir atılım sağlanmış, ayrıca eğitimde okullaşma oranları artış trendini yakalamıştır (İşler, 2004:29).

Fakat ülkede var olan kaynaklar gerektiği gibi değerlendirilememiştir. Bu durumun altında yatan sebep, kronikleşen enflasyon olarak gösterilebilir. Enflasyon sonucu kolay gelir elde etmeye alışmış kesimler için reel yatırımlar etkisini kaybetmeye başlamış, üretim azalmış tüketim ise çoğalmıştır. Finans açıkları ve kurumsal yenilikler ise bu olaylara katkı saylamıştır. Aynı olarak finans açıkları ve kurumsal yeniliklerin

devamlı ertelenmesi de sebepler arasında gösterilebilir. Ocak 1990'dan itibaren, tüketim giderleri ithalat taleplerini yükseltirken, yatırım faaliyetleri; teknoloji, ihracat ve sanayi alanlarımıza güç kazandırmamıştır. Ticari binalar, konutlar ve yazlık yatırımlarda aşırıya gidilmiştir. Ekonomik alanda büyüme, kısa vadeli sermayeler üzerinden sağlanır olmuş, üretim alanları da bu durumdan etkilenerek bu doğrultuda gelişme göstermiştir (İşler, 2004:29).

Şubat 2001' de yayınlanan OECD' nin Türkiye raporuna göre Kasım 2000 krizine yol açan faktörler şunlardır:

- Yılların birikimi olan, Ziraat Bankası ve Halk Bankası' nın görev zararları, 1999'dan 2000'e 19 milyar dolardan 21 milyar dolara çıkmıştır,
- Kamu kesimi borç stoku/GSYİH oranı %45' den %62' ye fırlamıştır,
- Kamu bankalarının görev zararı/ GSYİH oranı %8,2' den %11,4' e yükselmiştir,
- Kamu bankalarının açık pozisyonları (döviz gelir –gider farkı) 18 milyar dolara ulaşmıştır,
- Bankaların döviz cinsinden açık pozisyonları 20 milyar doları aşmıştır,
- Niyet mektubundaki taahhüt edilen özelleştirmeler zamanında gerçekleştirilemediği için, 780 milyon dolarlık Dünya Bankası kredisi askıya alınmıştır. Ancak 2000 yılında gerçekleştirilmiş olan 5,6 milyar dolarlık özelleştirme geliri, hedefin 2 milyar dolar altında kalmasına rağmen, son 15 yılda elde edilmiş özelleştirme gelirine eşdeğer olmuştur
- 1999 yılında meydana gelen iki büyük depremin maliyeti devlete 12- 15 milyar dolarlık bir yük getirmişti. Bu iki deprem için devlet bütçesinden harcanan miktarlar ise 1999' da 1,8 milyar, 2000 yılında 4,3 milyar dolar olup toplam 6,1 milyar dolardır. Türkiye bu iki deprem için 3,8 milyar dolarlık dış kredi taahhüdü almış olup bu miktarın sadece 47 milyon doları bağış şeklinde gerçekleşmiştir (Özmen, 2003:41-42).
- 2000 yılı boyunca TL' nin %20 dolayında aşırı değerlenmesi, petrol fiyatlarındaki aşırı artış ve EURO' nun aşırı değer kaybetmesi Türkiye' nin ödemeler bilançosunu olumsuz bir şekilde etkilemiştir. 1999 yılında 1 milyar 364 milyon dolar

olan cari işlemler açığı Eylül 2000 itibariyle 6 milyar 823 milyon dolara fırlamıştır. Bu rakam GSYİH' nin % 4,9' sına karşılık gelmiştir.

• Ocak- Ağustos dönemi faiz hadlerinin hızla aşağı düşmesi sonucu, küçük ve orta büyüklükteki bankaların hazine kağıtlarını zararına satmaları, bu bankaların kârlılığını azaltarak, Kasım başından itibaren likidite krizi ile karşılaşmaları ve bu küçük bankaların işlemlerinin büyük bankalarca devre dışı bırakılması likidite krizinin patlak vermesini hızlandırmıştır (Özmen, 2003:42).

Bu gelişmelere bağlı olarak; bankalara olan güvenin azalması, bankaların likidite ihtiyacını arttırmıştır. Bunların sonucu olarak kısa vadeli kredi faizleri 17- 22 Kasım tarihlerinde %100'lerin üzerine çıkmıştır. Genel itibariyle bankacılık sektöründe ortaya çıkan sorunlar 22 Kasım 2000'de likidite krizinin patlak vermesiyle sonuçlanmıştır. Kasım 2000'den itibaren tüm reel sektörleri vuran likidite krizi, yaşanan siyasî olumsuzluklarla beraber Şubat 2001'de daha da derinleşmiştir. Kamu bankalarının iyi yönetilmemesi ile oluşan görev zararları ve sosyal güvenlik kurumlarının yine kötü yönetiminden dolayı hızla artan açıkları, Şubat 2001 Krizi'ni ortaya çıkarmıştır (Kaya, 2013:25).

3.4.2001 ŞUBAT TÜRKİYE FİNANSAL KRİZİ

2000 Kasımdan itibaren her geçen gün ekonomik göstergelerin ve beklentilerin olumsuz olduğu bir ortamda, Hazinesinin yüklü bir iç borç ödemesi öncesi 19 Şubat 2001'de beklenmedik siyasal gerginlikler yaşandı. Cumhurbaşkanı ile Başbakan 'ın arasında yaşadığı anlaşmazlık sorunu Başbakan'ın devlet yönetiminde "kriz var" açıklamalarıyla mali piyasalarda panikle başlayan süreç, yerli parayı savunmak için gecelik faizlerin astronomik oranlara yükselmesine rağmen, iç piyasadaki yoğun döviz talebi nedeniyle Merkez Bankası'nın 20-21 Şubat'ta 5 milyar dolarlık döviz satışıyla sonuçlandı. Kamu bankalarının kredi-mevduat dengesindeki bozukluk ve mevduata bir anda yönelen talebin, likidite ihtiyaçlarının karşılanamaması, ödemeler sistemini kilitleyecek boyutlara ulaşmıştı (Celasun, 2003:16-17).

21 Şubat süreci ile birlikte bankalardaki para piyasaları gecelik faiz oranları %6300'a kadar yükseldi ve sonrasında %4028,4 olarak belirlendi. Merkez Bankası döviz rezervi 17 Şubatta 28,00 milyar dolar dolaylarında devam ederken 23 Şubat

tarihinde bu rakam 23.00 milyar dolara düştü ve tahmini rezerv kaybı 5.00 milyar dolar civarlarındaydı. Kasım ayında yüklü döviz alımları sadece yabancılardan geldi. Fakat aynı durum şubat krizi için geçerli değildi. Şubat krizinde yabancılardan yanında yerli bankaların da döviz alımlarına karşı yöneldiği görüldü. Artan döviz alımlarına karşı dayanma gücü yetersiz kalınca, 21 Şubat'ta TCMB, kurun dalgalanmaya bırakılması kararını açıkladı. 1 dolar 19 Şubat'ta 686.000 dolaylarındayken bu rakam 23 Şubat tarihinde 920.000'lere kadar yükseldi ve 28 Şubat'ta 960.000 olarak görüldü. Sonuç olarak kurdaki artış oranı on beş gün içerisinde %45'lere kadar ulaştı. Kasım kriziyle birlikte çok fazla artan Finansal Baskı Endeksi, çok daha yüksek bir seviye çıktı. Böylelikle, yapılan enflasyon düşürme planları büyük bir zarar göyerek askıda kaldı. Şubat'ta yaşanan bu olaylar gerçek bir döviz krizi olmakla birlikte, tetikleyici faktörler çok daha farklı bir durumla da yaşanabilirdi. Olağanüstü bir şekilde artan faiz oranları bile döviz alan yönelmeyi durduramadı (Uygur, 2001:22-23).

Krizin sonuçlarından sayılan kredibilite de düşme durumu, öngörülebilir kur rejimi alternatifinin kaybına sebep olmuştur. Kontrolsüz bir şekilde sermaye hareketliliği yaşanan bir ülkede, faiz ve döviz faktörlerini gelişim odaklı değerlendirmek mümkün değildir. Serbest dalgalı kur sistemine hızlı geçiş ve takibinde yaşanan yüksek orana sahip devalüasyonlar yüksek faizlerden dolayı zarara uğrayan ve bilançoları zedelenen finans sektörlerini vurmuş, daha çok açık döviz pozisyonlarıyla krizi yaşayan firmaları ciddi anlamda sekteye uğratmış ve bu durum öz sermaye kaynaklarının tükenme sürecini başlatmıştır (Celasun, 2003:17).

Şubat 2001 yılında yaşanan kriz ile birlikte finansal piyasalar daralmış, ödeme sistemleri bozulmuş ve ardından döviz talebi daha da yükselerek, faiz oranlarının hızla artmasına sebep olmuştur. Türkiye çok zarar görmüş, kredi derecelendirme kuruluşları ülkemizin kredi notunu geri çekmiştir. Ekonomik faaliyetlerde yaşanan kitlenme, krizi derinleştirmiş ve takibin de istihdam alanlarında istikrarsızlıklar baş göstermiştir. Birçok işletme krizden etkilenerek iflas etmiş ve bu iflaslar sonucu birçok birey işsiz kalmıştır. Ardı ardına beliren krizler hükümetin itibar kaybetmesine neden olmuştur. 20 Şubat 2001'de hazine, gerçekleştirdiği iç borçlar ihalesiyle vade geciktirse de yine de görmek istediği talebi görememiştir. Merkez Bankası, iç varlıklarını koruma amacına yönelmiş ve bu gelişme krizin iyice derinleşmesine yol açmıştır. Sonuç olarak,

krizin bu denli büyük olması Hükümet ve IMF'nin yoğun eleştirisi almasına sebep olmuştur (Keskin, 2004:132).

Tablo 3.3 ' da görüleceği üzere bir önceki yıla göre büyüme oranları %6.8 den %-5.7 ' ye gerilemiştir.

Şubat krizinin ardından IMF ile borç almak için görüşmelere başlanmış ve bu görüşmelerin ardından dalgalı kur rejimine geçilmiştir, bu görüşmelerin ardından nisan ayından mayıs ayının ortalarına doğru sürekli geçiş programı hakkında, yeni ekonomik sistem hakkında görüşmeler yapılmış ve açıklamalar yapılırca ekonomideki bu sürekli belirsizlik ortamı ekonomiyi gittikçe daha kötüye götürmüştür. Bu süreçte Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adıyla açıklanan programın amacı, sürdürülemez ve ciddi boyutlara gelen kamu iç borç stokunu kıırarak, bundan sonraki ekonomik ferahlamayı sağlayacak yapısal sorunları çözmeyi amaçlamaktadır. (Yay Vd, 2001:49).

Ekonomide kronik hale gelen bu olumsuz gelişmeler sonrasında Uluslararası Para Fonunun (IMF) 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki kademeli olarak yeni istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Bu programın ilk zamanki adı “ulusal program” iken daha sonra “güçlü ekonomiye geçiş programı” olarak adlandırılmıştır. Üç aşamada uygulamaya geçilen programın birinci aşamasında finansal kesimin kontrol altına alınacağı, ikinci aşamada dış açığın kontrol altına alınacağı ve enflasyonun düşürülmesi için hedeflerin açıklanacağı ve son aşamada da yapısal değişimi amaçlayan uygulamalarla büyüme hızının artırılmasının amaçlandığı belirtilmiştir (Kol ve Karaçor, 2012:388)

3.5.2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE'YE EKONOMİK ETKİLERİ

2008 Küresel Krizinin çıkışı için yaygın görüş, finans sektöründe başlayan krizin reel sektöre bulaşmasıdır. Bu şekilde düşünenlere göre, kriz aslında yatırım bankalarının iyi yönetilmemesinden dolayı oluşmuştur. Yatırım bankaları aktifleri içinde değeri olmayan zehirli kâğıt olarak adlandırılan finansal varlıkların fazla olması, bankaların ayırdıkları karşılıklar sebebiyle zarara uğramalarına, doğal yükümlülüklerini yerine getirememesi durumu ortaya çıkmış, sermaye yetersizliğine ve finansal krize yol açmıştır (Akgüç, 2009:6).

ABD’de 2000 yılında yüksek teknoloji şirketlerinin hisse senetlerinin oluşturduğu balonun patlamasının ve 11 Eylül 2001’deki saldırının paralelinde 2001 ve 2002’de yaşanan ekonomik durgunluğun bir sonucu olarak ABD Merkez Bankası (Federal Reserve-FED) kısa vadeli gösterge faiz oranlarını düşürmeye başlamıştır. FED ekonomiyi canlandırmak amacıyla 2001’de %6,5 olan kısa vadeli faiz oranlarını 2003’e dek %1’e kadar indirmiştir. Kısa vadeli faiz oranlarının düşürülmesiyle birlikte bankaların kullandıkları tercihli faiz oranı (prime interest rate) ve değişken faizli ipotekli konut kredilerinde uygulanan faiz oranları da düşmüştür. Ocak 2002’de %1,14 olarak kaydedilen enflasyon oranı ise ülke tarihinin en düşük oranlarından biri olmuştur. Düşük faiz oranlarının ve enflasyon oranının bir sonucu olarak konut satın alma maliyetleri düşmüş ve talep artmıştır. 2000 yılından sonra sermayenin konut sektörüne kaymasıyla artmaya başlayan konut fiyatları, konuta olan talebin de artmasıyla giderek daha hızlı artmaya başlamıştır. Örneğin 2000’de 100.000 dolar değerindeki bir ev 2007’de 160.000 dolarlık bir değere ulaşmıştır. Bu dönemde artan konut fiyatları, konutu önemli bir yatırım aracı haline de getirmiştir. 2004’te %64 olan ev sahipliği oranı spekülasyon konut alımlarının da etkisiyle 2006’da %69,2’ye dek çıkmıştır. Finans kuruluşları düşük faiz oranlarının etkisiyle, daha çok risk almış ve daha fazla kâr elde edebilmek için düşük gelirli hane halklarına yönelik ipotekli konut kredilerini pazarlamaya başlamıştır. Krizin temel sebebi gelir seviyesi düşük ve kredi ödeme performansı kötü hane halklarına verilen yüksek riskli subprime ipotekli konut kredileridir (Kutlu ve Demirci, 2011:122-123)

Tüm bunların sonucu, ödenmemiş borçların faizi, bütçenin başlıca kalemlerinden biri haline geldiğinden kamu borçlarının bir bütçe açığı döngüsünü besleyerek derinleşmesi oldu. Artan harcamaları finanse etmek için yeni borca ihtiyaç duyulduğundan, kamunun parasıyla dirilmiş finans kurumları hükümetlere borç vermeyi reddettiler ya da piyasadaki faiz oranlarının çok üstünde, suiistimal edecek derecede yüksek bir risk primi talep ettiler. Hükümetler bütçeleri kısıp tasarruf politikaları uygulamak zorunda kalır ve bu kesintilerden en büyük payı da sosyal güvenlik payı alırken, toplumsal hoşnutsuzluk yükseldi ve kaçınılmaz olarak isyana yol açtı, o da bir işsizlik krizi doğurdu; işsizlik krizi talep krizi yarattı, talep krizi hükümeti ekonominin serbest düşüşünü durdurmak için büyük bir müdahalede bulunmaya sürükledi, bu da sonunda mali bir kriz doğurdu (Castells Vd, 2012:3).

Krizin bir diğ er sebebi de menkul yatırım araçlarıdır. Mortgage kredilerine dayalı olarak ihraç edilen menkul kıymet piyasasının temel fon kaynağı olan mortgage kredileri geri ödemelerinin yapılamaması nedeniyle ikincil piyasanın fonlanmasında sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle subprime mortgage(ABD’ de kredibilitesi düşük kişilerin kullandığı yüksek faizli konut kredileri) kredilerinin menkul kıymetleştirilmesi, sermaye piyasalarını derinleştirmekten ziyade mevcut işleyişin temelden bozulmasına neden olmuştur. 1996 yılında ABD’de mortgage kredilerine dayalı toplam 492,6 milyar \$ menkul kıymet ihraç edilmiş ve bu miktar 2007 yılında 2.050,1 milyar \$’a yükselmiştir. İkincil piyasada bu kadar geniş hacimli bir piyasa yaratılmış ve bu piyasanın fon kaynağı olan mortgage kredileri geri dönmeye başlayınca da tahvil geri ödemeleri yapılamamıştır. Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile riskini dağıtmaya çalışan ancak, risklerini yok edemeyen finans kuruluşları zarar açıklamaya başlamışlardır. Sonuçta piyasalarda panik havasının oluşması bankalardan para çekilmesine, sermaye hareketlerinin yavaşlamasına neden olarak likidite sorunlarını gündeme getirmiştir (BBDK, 2008:53).

Amerika Birleşik Devletlerinde 2007’nin ortalarında yaşanan konut sektöründeki istikrarsızlıklar, 2008’in son aylarında varlığını küresel boyutta göstermiş ve 2009’un başların da üst düzeyde bir ekonomik krizin oluşmasına sebep olmuş, ABD’de yaşanan bu kriz neredeyse bütün dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Takibinde ABD’de ve diğ er ülkelerde üretim ve refah kaybına sebep olmuştur. 2007 ve 2009 yılları arasında işsizlik hat safhaya gelmiş ve durağan bir dönem başlamıştır. Baş gösteren bu kriz ile birlikte, finansal kuruluşların teması da göz önüne alınarak, kriz diğ er gelişmiş ülkelere de sıçramıştır. Bu ülkelerin çoğunlukla AB ülkeleridir. İlerleyen zamanlarda yapılan araştırmalar sonucu bu krizden, gelişmekte olan devletler gelişmiş devletlere oranla daha az zarar görmüştür. Amerika Birleşik Devletlerinden başlayarak dünya geneline yayılan bu kriz, İspanya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi devletleri içine almış, AB ülkelerin de oluşan ekonomik istikrarsızlık bir hayli gelişmiş ve zamanla küresel ekonomik kriz şekline bürünmüş ve takibinde gelişmekte olan devletlere de sıçramıştır. Türkiye ve diğ er gelişmekte olan devletlere riskli ticari faaliyetler şeklinde bulaşmaya başlamıştır. Krizin bu denli yaygınlaşması, küresel anlamda da kendisini göstermiş, kredi faktörlerinin ve taleplerin küçülmesi göz önüne alınarak, iflaslar çoğalmış, üretim

zarar görmüş ve istihdam alanların da azalma yaşanmıştır (Kaderli ve Küçükkaya, 2012:2).

Tablo 3.1: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları 2008 - 2009

7 Şubat – İngiltere	Northern Rock Ulusallaştırıldı	88 milyar sterlin
14 Mart – ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı.	29 milyar dolar
15 Eylül – ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül – ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 milyar dolar
18 Eylül – İngiltere	Lloyd TSB HBOS’u satın aldı.	12 mia pound
29 Eylül – Benelux	Fortis kurtarıldı	16 milyar dolar
29 Eylül – ABD	Citibank Washoiva’ı aldı.	12 milyar dolar
29 Eylül – Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 milyar dolar
29 Eylül – İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 milyon dolar
29 Eylül – İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 milyar dolar
30 Eylül – Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 milyar dolar
30 Eylül – İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 milyar dolar
9 Ekim – İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı.	864 milyon dolar
12 Ekim – İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 milyar dolar
16 Ekim – İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 milyar dolar
19 Ekim – Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 milyar euro
20 Ekim – Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5milyar euro
4 Kasım – Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır.	
4 Kasım – Avusturya	Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı	

11 Kasım – Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 milyar euro
24 Kasım – ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar dolar
22 Aralık – İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 milyar dolar

Kaynak: (Özgün, 2012:30)

Ülkeler arası sıçrayarak hızlı bir şekilde yayılan küresel krizlerin merkezi, teknolojik ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerdir. Krizlerin olumsuz etkileri ilk önce finansal alandaki fiyatlar da görülmüştür. İlerleyen zamanlarda krizin etki alanları ülkeler arasında da yayılarak ekonomik çöküntüye sebep olmaktadır. Kriz faktörüyle birlikte gelişen fon akımlarının küçülmesi, dünya ülkeleri arasındaki ticaretin zayıflamasına ve ülkedeki mevcut talebin azalmasına sebep olmaktadır. Krizin merkez ülkelerden yeni gelişmekte olan ülkelere sıçraması zamanla gelişen olaylar bütünü olarak düşünülebilir (Altuntepe, 2009:136)

Küresel mali kriz sırasında ülkemizde faaliyet gösteren işletmelerin açılış ve kapanış sayıları, reel sektör üzerinde detaylı göstergelere sahiptir. Tablo: 3.2' ye baktığımız da 2007'nin Ekim ayında toplam 4226 şirket ve kooperatif faaliyete geçerken, bundan tam bir sene sonra 3116 adete yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle, açılan işletme sayılarında %26,8 oranında azalma kaydedilmiştir. Ekim 2007'ye oranla, Ekim 2008'de faaliyete geçen şirketlerin adedinde de %9,2'lik bir azalma yaşanmıştır. Bu dönemler de iflas eden toplam şirket sayısının da %64,2'lik bir artış gözlemlenmiştir. Bu verilerden yola çıkarak ekonomik üretim hacmindeki gözlenen oranlar, krizden dolayı yaşanan ekonomik sıkışmanın baş gösterdiğini vurgulamaktadır (Yıldırım, 2010:51).

Tablo 3.2:Açılan Kapanan İşyerleri Sayısı

Şirketler, Kooperatifler ve Ticaret Unvanlı İşyerleri	Ekim			Ocak - Ekim		
	2007	2008	Değişim%	2007	2008	Değişim%
Şirketler ve Kooperatifler						
Açılan	4226	3116	-26,8	46664	43239	-7,3
Kapanan	607	568	-6,4	8063	7748	-3,9
Ticaret Unvanlı İşyerleri						
Açılan	3306	2994	-9,2	41358	40707	-1,6
Kapanan	1174	1930	64,2	19349	33347	72,3

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, Sayı: 179, 14 Kasım 2008

Küresel mali krizlerin sebep olduğu belirsizlik durumlarının yanı sıra, küresel ölçekte bazında daralan ekonomik koşulların, üretim, tüketim ve yatırım alanlarında ki faaliyetlerin azalmasına sebep olduğu gibi sıklıkla gözlenen tasarrufa yönelim ile arz-talep dengesini büyük ölçüde bozduğu görülmektedir. Ekonomik alanda artan problemler nedeniyle, Ülkemiz de “Gayrisafi Yurt İçi Hasıla” büyüme payları 2008 yılının sonlarına doğru duraklama eğilimine girdiği görülmüştür. İlave olarak, 2008 ve 2009 yılları arasında, ekonomik alanda bir hayli gerileme yaşanmıştır (Öztürk ve Gövdere, 2010:10)

Verilere göre, Küresel ekonomik kriz ülkemizi doğrudan etkilemiş büyüme rakamları eksili hanelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.3:Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, 1999 - 2009 (Alıcı Fiyatlarıyla)

Yıllar	Büyüme Hızı(%)
1999	-3,4
2000	6,8
2001	-5,7
2002	6,2
2003	5,3
2004	9,4
2005	8,4
2006	6,9
2007	4,7
2008	0,7
2009	-4,8

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) (E.T. 17.05.2016)

Türkiye’de, 2008 yılının son dönemlerin de ve sonraki dönemlerde, iktisadi alanda görülen küçülmenin temelinde yatan neden, üretimi ihracata dayalı olan sanayi sektöründeki yaşanan daralmanın sebep olduğu belirtilebilir. Bu daralma, tarım dışında kalan istihdam sahalarında bozulmalara yol açtığı gibi, emek piyasasına katılımının da artmasına neden olmuş ve bunun sonucunda işsizliğin olağanüstü bir şekilde hat safhaya ulaştığı kaydedilmiştir. İşsizliğin artmasına sebep olan etmenler incelendiğinde, emek piyasalarına katılım sürecindeki yükselişin bu artışla çok az alakası olduğu ve bunun yanında istihdamdaki erkek çalışanların kaybının yaşanmasının belirleyici etken olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple, istihdam problemlerinin ilerleyen zamanlardaki seyrini, talep ve enflasyon arasındaki ilişkisini ciddi anlamda değerlendirilmeye alınması gerekmektedir (Öztürk ve Gövdere, 2010:11-12).

Verilere göre, Küresel ekonomik kriz ülkemizi doğrudan etkilemiş işsizlik rakamları %8,9 dan %12 ' lere kadar yükseliş göstermiştir.

Tablo 3.4: Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşsizlik Oranları

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)
2005	9,7
2006	8,9
2007	9,2
2008	12
2009	11,9

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) (E.T. 17.05.2016)

3.6. TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ İSTİHDAM VERİLERİNİN İNCELENMESİ(1990-2012)

Reel ücretleri doğrudan etkileyen ve emek piyasası üzerinde olumsuz izler bırakan 1994 Krizinin zararları, ekonomi piyasasının esnekliği göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Örnek vermek gerekirse, 1993 yılının başların da, ücretli istihdamın oranı toplam istihdam oranının 1/3'üne denk gelirken, sosyal güvenlik kurumlarında çalışan bireylerin payı ise %42'yi geçmemektedir. Buna karşılık, formel istihdam payının çok fazla olması gereken imalat sanayinde bile formel istihdam oranının toplam istihdam içindeki oranı %57 dolaylarındaydı. Türkiye'de, neredeyse aşamalı bir şekilde yaşanan 2000-2001 yıllarında görülen krizlerden sonra, birbirleriyle bağlantılı birçok sektör sosyo-ekonomik düzeyde problemler yaşamaya başlamıştır. Fakat, bu gibi problemlerin arasında en göze çarpan sorun, süregiden işsizlik ve işsizlik sonucu görülen beyin göçleridir. Türkiye'de yaşanan krizler zaten var olan işsizliği bir kat daha artırırken, bir ülkenin en değerli kaynağı sayılan beşeri sermayenin beyin göçü yoluyla ülkeden ayrılması ciddi zararlar doğurmuştur (Koyuncu-Şenses, 2009, s.19-20).

Tablo 3.5:Türkiye: İşgücü Piyasası Göstergeleri 1993-1995

	1993	1994	1995
İşsizlik Oranı%	7,8	8,2	6,9
Eksik İstihdam Oranı%	6,9	8,2	6,7
İmalat Sanayi İstihdam Endeksi(1992=100)			
Özel Sektör	100,6	98,4	108
Kamu	93,8	86,9	74,9
Reel Ücret Endeksleri(1993=100)			
Asgari Ücret	100	78,6	74,4
Özel Sektör	100	79,9	68,4
Kamu	100	94,7	74,5
Memur Maaşları	100	78	74,3

Kaynak: Koyuncu ve Şenses, 2009:20

Ekonomik alandaki yüksek büyüme oranları, istihdamın artması ve satışlarla birlikte artan kârın yükselmesini ifade etmektedir. Ama 1994 yılında bu durumun tam tersi bir süreç baş göstermiştir. %-6.0 dolayların da küçülmeye giden ekonomi, istihdam alanlarını negatif yönlü olarak etkilemiştir. 1993 yılının başların da tahmini %7,5 seviyesinde olan işsizlik oranı, 1994 yılında %10,6'ya kadar yükseliş kaydetmiştir. 1993 yıllarında ülkemizdeki işsiz sayısı 1,5 Milyon civarındayken, 1994'lerde bu sayı 2,2 Milyona kadar yükselmiştir. 1994 yılında yaşanan ve 5 Nisan Kararlarını beraberinde getiren kriz, bu kararlar doğrultusunda uygulamaya başlanan tedbirler nedeniyle yatırım gerilemiş, yeni istihdam alanlarının açılmaması sebebiyle işsizlik oranında artış yaşanmış, talep daralmasıyla beraber özel sektör üretimi yavaşlamış ve birçok alanda işten çıkarılma dönemi başlamıştır. 1994'te 67 adet kolektif şirket olmak üzere 3 adet komandit, 43,574 adet Limited, 3,254'ü Anonim, 2,602'si de kooperatif olarak toplamda 48,572 şirket resmen faaliyete geçmiştir. Kurulan şirketlerin ardından aynı yıl olmak üzere 200 adet kolektif şirket, 19 adet komandit şirket, 266 adet Limited, 151'i anonim ve 66 adet de kooperatif olarak toplamda 680 adet şirket kapanış vermiştir. Diğer yandan, Marmara, İmpex ve Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankaların

da tasfiyeye gidilmiş ve ardından Ekspresbank el değiştirmek zorunda kalmıştır. Gelişen bu olaylar sonucunda istihdam alanlarında olumsuzluklar yaşanmış ve bu durum işsizliğin daha da artmasına neden olmuştur (Kınaytürk, 2006:109)

2000 ve 2001 krizleri sonucu, düzenli bir gelire sahip olan ve ülke istihdam alanların da devamlı çalışan yaklaşık 1 milyon civarında işçi, işini tamamen kaybetmiştir. Yapılan araştırmalar ile birlikte işsiz kalan kişilerin özellikleri incelenmiştir. Bu inceleme doğrultusunda da şaşılacak düzeyde sonuçlar elde edilmiştir. Kriz işsizleri olarak da adlandırılan bu kesimin büyük bir kısmının eğitim düzeyi yüksek olması, genç ve dinamik olmasının yanında çağın en modern sektörlerinde çalışan bireyler olduğu sonuçlarına varılması ülkemiz için ağır bir kayıp olmuştur. Bu durum, ülkemiz de uzun zamandır var olan işsizlik kavramının niteliğini değiştirmiş, büyük bir istihdam problemine dönüşerek işsizliğin daha da çok artacağına işaret etmiştir. Diğer yandan, bu süreç istihdam sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Ülke insanları üretim yapmadan tüketime alışmakla birlikte mevcut gelirin pay edilmesi de insanları daha da yoksul hale getirecektir. Sonuç olarak bu durumun ülkemize olan zararları işsizlik faktörü ile sınırlanamaz. Beşeri sermayemiz olan kentli, eğitilmiş, nitelik yönünden üstün bireyler yeni istihdam alanları arayacak ve bunun sonucunda beyin göçü yaşanması kaçınılmaz olacaktır (Bilge, 2009:133).

Türkiye İstatistik Kurumu araştırmaları ülkemiz 2001–2006 arası dönemde ekonominin 806 bin kişilik ek istihdam artışı sağladığını göstermektedir. Bu dönemde ekonominin bu kadar az istihdam artışı yaratması işsizlik ve büyüme alanlarında ciddi bir sorunun göstergesidir. Ekonominin 2001 sonrası büyüme konusunda gelişme sağlasa da bu büyümenin istihdama yansımaması bir tartışma konusudur. Olması gereken büyümenin verimli olması yani istihdamı daha fazla yaratmasıdır. Şubat 2001 krizini takip eden 2002 ve 2003 yıllarında da istihdam daralmaya devam etmiş 2004'ten sonra (2004–2006 döneminde 1,2 milyon kişi) artmıştır (Arslan, 2004:33-34).

Küresel ekonomik kriz dünya üzerindeki hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerin emek piyasalarını etkilerken; Türkiye'nin emek piyasası üzerinde de etkiler ortaya çıkarmıştır. Dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin daralması, talep deki düşüş Türkiye'nin de üretim yapısını etkilemiştir. Bu ekonomik daralmaya bağlı olarak bazı kuruluşlar işçi çıkarma yoluna gitmişleridir (Altuntepe, 2009:142).

Tablo 3.6 ' da TÜİK verilerine göre ülkemizde yaşanan ekonomik krizler sonrası istihdamda daralma yaşanmıştır. 1991 Krizi sonrası istihdam oranı 1990 Ekim ayında %53,3 iken kriz sonrası 1993 Ekim ayına kadar %47,6 ' ya gerilediği görülmektedir. 1999 Ekimine gelindiğinde istihdam oranı %47,2 iken 2000 ve 2001 ikiz krizleri sonrası 2003 yılsonunda %43,2 ' ye kadar gerilemiştir.2008 Küresel krizinin ülkemize yansması ise kriz yayıldıkça hissedilmiş 2008 yılında %40,4 olan istihdam oranı 2009 yılsonunda %39,8 ' e düşmüştür.

Tablo 3.6:Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (İstihdam Oranı)

Yıllar	15 ve yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
1988 Ekim	33.746	19.391	17.755	1.638	57,5	8,4	52,6
1989 Ekim	34.571	19.964	18.223	1.741	57,7	8,7	52,7
1990 Ekim	35.711	20.552	19.030	1.522	57,6	7,4	53,3
1991 Ekim	37.155	21.005	19.209	1.796	56,5	8,5	51,7
1992 Ekim	38.260	21.355	19.561	1.794	55,8	8,4	51,1
1993 Ekim	39.236	20.568	18.679	1.889	52,4	9,2	47,6
1994 Ekim	40.322	21.831	20.026	1.805	54,1	8,3	49,7
1995 Ekim	41.455	22.567	20.912	1.655	54,4	7,3	50,4
1996 Ekim	42.512	23.003	21.548	1.455	54,1	6,3	50,7
1997 Ekim	43.553	22.724	21.082	1.643	52,2	7,2	48,4
1998 Ekim	44.550	23.949	22.334	1.615	53,8	6,7	50,1
1999 Ekim	45.554	23.222	21.507	1.715	51,0	7,4	47,2
2000 Yıllık	46.211	23.078	21.581	1.497	49,9	6,5	46,7
2001 Yıllık	47.158	23.491	21.524	1.967	49,8	8,4	45,6
2002 Yıllık	48.041	23.818	21.354	2.464	49,6	10,3	44,4
2003 Yıllık	48.912	23.640	21.147	2.493	48,3	10,5	43,2
2004 Yıllık	50.189	24.297	21.870	2.428	48,4	10,0	43,6
2005 Yıllık	48 356	21 691	19 633	2 058	44,9	9,5	40,6

2006 Yıllık	49 275	21 913	19 933	1 980	44,5	9,0	40,5
2007 Yıllık	50 177	22 253	20 209	2 044	44,3	9,2	40,3
2008 Yıllık	50 982	22 899	20 604	2 295	44,9	10,0	40,4
2009 Yıllık	51 833	23 710	20 615	3 095	45,7	13,1	39,8
2010 Yıllık	52 904	24 594	21 858	2 737	46,5	11,1	41,3
2011 Yıllık	53 985	25 594	23 266	2 328	47,4	9,1	43,1
2012 Yıllık	54 961	26 141	23 937	2 204	47,6	8,4	43,6
2013 Yıllık	55 982	27 046	24 601	2 445	48,3	9,0	43,9
2014 Yıllık	56 986	28 786	25 933	2 853	50,5	9,9	45,5
2015 Yıllık	57 854	29 678	26 621	3 057	51,3	10,3	46,0
2016 Şubat	58 433	29 680	26 456	3 224	50,8	10,9	45,3

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) (E.T.20.05.2016)

3.7.TÜRKİYE’DE EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN İSTİHDAM VERİLERİNİN İNCELENMESİ(1990-2012)

Ekonomik alandaki finansal kontrollerin altyapısının stabil temellere sahip olması, ekonomideki istikrar için önem teşkil etmekle birlikte, son yıllarda bankacılık sektörlerinde beliren buhranlar bu sektörün fazlasıyla kırılgan bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Bu duruma, Ocak 1980 yılı ve sonrasında, ekonomik liberalleşme adına yapılan bir takım uygulamaların sebep olduğu bilinmektedir. Buhrana sebep olan bir başka etken ise, uygulamaların ardından bankacılık sektörüne giriş sürecinin eskisi kadar zor olmadığıdır. Bankacılık sektörüne girişin kolaylaştırılmasıyla, rekabet ve büyümenin hızlandırılması hedeflenmiştir. İlerleyen zamanlarda bu uygulamaların faydası görülmüş, banka, şube ve istihdam artışı sağlanmıştır. Yaşanan bu ilerlemeler sayesinde bankacılık sektörlerindeki teknolojik alt yapı haliyle gelişim göstermiştir. Bankaların sayılarının artması ve rekabet ortamının oluşması sektörde kalite anlayışının yükselmesini sağlamakla birlikte aynı etki üretim ve ticari alanlarda görülememiştir. Bankalar ticari ve üretim alanlarından daha çok kamuya fon sağlama faaliyetleri içerisine girmeleri, kaynaklarının azlığı ve küçük düzeyli yapılara sahip oluşları, kriz zamanlarında zayıf bir sektör olmalarının sebepleri arasında gösterilebilir (Gençler 2001:355-356).

2000 ve 2001 İkiz Krizlerinden sonra Bankacılık sektörü istihdamında ciddi istihdam kayıpları yaşanmıştır.

2000 ve 2003 yılları arasında faal olan şube sayısı 7.846'dan 6.079'a düşerken, çalışan personel sayısında tahmini %30'luk bir azalma yaşanmış ve 122.869'a gerilemiştir. Bununla birlikte, bankacılık sektörlerinde faaliyete giren yeni yapılanma süreçleri, bankaları mali açıdan zayıflatmış ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)' na devredilmesi yanında, kamusal bankacılıkta yeni yapılandırılmaların faaliyete geçmesi, 2001 yılında yaşanan kriz ile bankacılık sektörünün kaynaklarının azalmasının ardından, sektör de maliyet tasarruflarına gidilmesini hızlandırılmıştır (Afşar, 2011:159)

2002 yılında ülkemizdeki aktif faaliyet gösteren banka sayısı 61'den 54'e azalmış, bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı da 802 azalarak 6.106'ya gerilemiştir. Banka sayısındaki azalmanın sebebi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu idaresindeki bankaların birleştirme, tasfiye ve satışlarından sonra Fon'daki banka sayısının düşmesi ve özel sermayeli mevduat kabul etmeyen bankalar grubundaki bir bankanın aynı gruptaki başka bir bankaya devredilmesi banka sayısındaki düşmesine sebep olmuştur. 2001-2002 döneminde EGS Bank A.Ş. ve Toprak bank A.Ş. Bayındır bank A.Ş.' ye devredilmiş, Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Denizbank A.Ş.' ye devredilmiştir. Türk Ticaret Bankası A.Ş.'nin tasfiyesine ilişkin karar tescil edilmiş ve tasfiye işlemi devam etmektedir. Sümerbank A.Ş.' nin Oyak Bank A.Ş' ye, Site Bank A.Ş.'nin Nova Bank'a satış ve devir işlemleri tamamlanmıştır. Özel sermayeli ticaret bankası grubunda bulunan Pamukbank A.Ş.'nin yönetimi 2002 yılında TMSF'ye geçmiştir. Sınai Yatırım Bankası A.Ş. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası AŞ'ye devredilmiştir.

2002 yılında toplam şube sayısı 802 azalarak, 1980 yılından sonraki en düşük düzeyi olan 6.106'ya gerilemiştir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında şube sayısı 706, Fon bankalarında 205, yabancı bankalarda ise 27 azalmıştır. Özel sermayeli ticaret bankalarında şube sayısı 136 artmıştır. Bu artışın önemli bir bölümü Fon bankalarına ait şubelerin satın alınması yoluyla gerçekleşmiştir.

Kamusal sermayeli ticaret bankalarında ülkemizde ortalama 673 banka şubesi, özel sermayeli ticaret bankaları grubunda ise ortalama 183 şube bulunmaktadır. Yabancı sermayeli ticaret banka grubunda ise, ortalama şube sayısı 14'tür.

2002 yılı sonu itibariyle bankacılık sisteminde 123.271 kişi çalışmaktadır. Çalışan sayısı, önceki yıla göre 14.071 kişi azalmıştır. 2002 yılında, çalışan sayısı kamusal sermayeli ticaret bankalarında 15.950 kişi, Fon bankalarında 505 kişi azalmıştır. Buna karşılık, özel sermayeli ticaret bankalarında çalışan sayısı 3 yıl aradan sonra yeniden artmıştır. Banka başına çalışan sayısı, kamusal sermayeli ticaret bankaları grubunda 13,386 kişi, özel sermayeli ticaret bankaları grubunda 3.344 kişi, yabancı sermayeli ticaret bankaları grubunda ise 361 kişidir (<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>) (E.T. 20.05.2016).

Bankacılık sektörü içinde bankalar, mevduat kabul eden, mevduat kabul etmeyen ve katılım bankaları olmak üzere başlangıçta 3 gruba, ardından da sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır. Yıllar itibariyle bakıldığında mevduat kabul eden bankalar(ticaret bankaları), sektör içinde en yüksek paya sahip olan gruptur. Ticaret bankaları olarak da isimlendirilen bu bankalar, mevduat toplayıp kredi verme gibi temel işlevleri yerine getiren kurumlardır. Bu bankaların 2010 yılındaki sayısı 32 ' dir. 2000 yılındaki 61 sayısı göz önünde bulundurulur ise, 10 yıl gibi bir sürede mevduat bankalarının sayısı neredeyse yarı yarıya azalmıştır. (Afşar, 2011:157-159)

Ayrıca sistem içinde mevduat bankacılığı dışında, katılım bankacılığı denilen, bir zamanlar ÖFK(Özel Finans Kurumları) olarak da bilinen bankalar da bulunmaktadır. 2010 yılı sonu ÖFK 'nın sayısı 4 'dür. Bankacılık sektöründeki şube ve personel sayısındaki değişim yıllara göre aşağıdaki tablo aracılığı ile ortaya konabilir. Sektörde 1990 sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler ve verimlilik artışlarına bağlı olarak azalan şube sayısı, 1995 yılından başlayarak tekrar artmaya başlamıştır. Arada yaşan 2001 krizine bağlı ortaya çıkan azalışı dışarıda bırakırsak, şube ve personel sayısındaki istikrarlı artış devam etmektedir. 2000–2003 döneminde şube sayısı 7.837 den 6.078'e gerilerken, personel sayısı yaklaşık %28'lik azalma ile 122.964'e gerilemiştir. Bu gelişmede; banka sisteminde uygulanmaya başlanan yeniden

yapılandırma programıyla birlikte mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF' ye devredilmesi, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, 2001 krizinin banka kaynaklarını küçültmesi yanında, bankaların maliyet tasarrufu sağlaması yönündeki çabaları etkili olmuştur. 2004 yılından itibaren ise gerek şube gerekse çalışan sayılarında bir artış yaşandığını görmekteyiz. Finansal piyasalardaki toparlanma ile sektörde çalışan sayısı 2008 yılının sonu ile Aralık 2010 dönemi arasında % 5 oranında artmıştır.

Aralık 2010 itibarıyla bankacılık sektöründe 191.280 kişi çalışmaktadır. Şube sayısı ise 2008- 2010 arasında yaklaşık % 15 oranında artış göstermiştir. 2010 itibarıyla bankacılık sistemi şube sayısını 10.666 dır. Tablodan da görüleceği gibi, 2000 krizi sonrasındaki olumsuz gelişmeler 2008 küresel krizinde yaşanmamıştır. Global krizin bu anlamda bankacılık sektöründe 2001 krizi kadar olumsuz bir etkisinin olmadığını da söyleyebiliriz (Afşar, 2011:157-159)

Tablo 3.7 ' dede görüleceği üzere, 2009 yılının son çeyreği itibarıyla mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı son bir yılda 237 adet, Temmuz-Eylül 2009 dönemine göre ise 132 adet artarak 9.027'ye ulaşmıştır. 2008 yılsonuna göre şube sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 114, özel sermayeli mevduat bankalarında 100, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 28 adet artarken, kalkınma ve yatırım bankalarında 5 adet azalmıştır. Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı son bir yılda 804 kişi (yüzde 0,4 oranında), Temmuz-Eylül 2009 dönemine göre ise 1.641 kişi (yüzde 1 oranında) artarak 172.402 olmuştur.

Bankacılık sisteminde Ekim-Aralık 2012 döneminde faaliyet gösteren banka sayısı 49' dur. Mevduat bankaları sayısı 32, kalkınma ve yatırım bankaları sayısı 13 ve katılım bankaları sayısı 4'tür. Yılsonu itibarıyla mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı, Temmuz-Eylül 2012 dönemine göre 123 adet, geçen yılsonuna göre 400 adet artarak 10.234 olmuştur Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı Temmuz-Eylül 2012 dönemine göre 1.766 kişi (yüzde 1 oranında), son bir yılda 4.680 kişi (yüzde 2,6 oranında) artarak 186,098 olmuştur (<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>) (E.T. 20.05.2016).

Tablo 3.7:TR ' de 1990-2012 Yılları Arası Bankacılık Sistemindeki Şube Sayısı

YILLAR	Şube Sayısı					
	Kamu Sermayeli Bankalar	Özel Sermayeli Bankalar	TMSF Devredilen Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Sektör Toplamı
1990	2251	2665	174	22	14	5126
1991	2326	2544	167	23	14	5074
1992	2385	2338	159	24	15	4921
1993	2385	2366	156	24	16	4947
1994	2342	2322	157	25	15	4861
1995	2349	2362	158	25	17	4911
1996	2354	2450	166	24	18	5012
1997	2382	2590	176	35	19	5202
1998	2426	2856	197	42	22	5543
1999	2459	3038	224	48	25	5794
2000	2429	3146	224	56	25	5880
2001	2725	3190	213	237	18	6383
2002	2019	3659	203	206	19	6106
2003	1971	3594	175	209	17	5966
2004	2149	3729	1	209	18	6106
2005	2035	3799	1	393	19	6247
2006	2149	3582	1	1072	45	6849
2007	2203	3625	1	1741	48	7618
2008	2416	4290	1	2034	49	8790
2009	2530	4390	1	2062	44	9027
2010	2744	5482	1	2096	42	9465
2011	2909	4944	1	1938	42	9834
2012	3079	5100	1	2012	42	10234

Kaynak: (<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>)

Tablo 3.8:TR ' de 1990-2012 Yılları arası Bankacılık Sistemindeki Personel Sayısı

YILLAR	Personel Sayısı					
	Kamu Sermayeli Bankalar	Özel Sermayeli Bankalar	TMSF Devredilen Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Sektör Toplamı
1990	62708	50968	3010	932	1904	119522
1991	63176	49082	3191	963	1898	119310
1992	62621	45635	3467	999	2004	114726
1993	61614	44631	4332	919	1996	113492
1994	59718	42894	4009	1072	1926	109619
1995	59419	44386	4139	1153	5755	114852
1996	57684	46516	4461	1260	5873	115794
1997	57165	51036	4923	1501	5022	119647
1998	60409	53736	5881	1666	5054	126806
1999	61730	56762	6218	1973	5167	131850
2000	60191	57324	6270	2129	5319	131233
2001	56108	56961	5839	5527	5111	129546
2002	40158	66869	5886	5416	4942	123271
2003	37994	70614	4518	5481	4642	123249
2004	39467	76880	403	5880	4533	127163
2005	38046	78806	395	10610	4401	132258
2006	39223	73220	333	25794	4573	143143
2007	41056	75124	325	36707	5322	158534
2008	43333	82158	267	40567	5273	171598
2009	44850	82270	261	39676	5339	172402
2010	47235	83633	252	37417	4842	178503
2011	50239	89047	243	37047	4842	181418
2012	51587	90612	226	38772	4901	186098

Kaynak : (<https://www.tbb.org.tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>)

SONUÇ

1990-2012 yılları arasında ülkemizde yaşanan krizler ekonomik kriz modellerinden birinci nesil modellere yakındır. Kötü yönetilen para ve maliye politikaları sonucu doğal olarak ekonomik krizler yaşanmıştır. 2008 küresel krizi ise başlangıcında Kindleberger 'in modeli ile uyuşmaktadır. İnsanlar kısa süreli olan alım güçleri ile sürekli prim yapan gayrimenkule yönelmiş uzun vade de borçları ödeyemez duruma gelmişler panik ile elden çıkarmaya çalışmışlar ve düşen mal piyasasında zararına satarak veya satamayıp iflas ederek krize yol açmıştır. Diğer ülkelerin krize girmesini ise ikinci nesil modeller krizlerin bulaşıcı olduğunu belirterek açıklamışlardır.

Yıllar geçtikçe Türkiye' de ve Dünyada ' ki artan nüfus doğru orantılı olarak istihdamı artırmıştır. Sürekli gelişen teknoloji ve dünyanın küreselleşmesi ile de bilgi ve teknoloji paylaşımı hızlanmış, istihdam yapısında ve bankacılık sektöründe sürekli bir değişime yol açmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme aynı zamanda istihdamın içindeki hizmet sektörünün de aldığı payın artmasına yol açmıştır. Hizmet sektörünün payı arttıkça hizmet sektöründe bulunan sektörlerinde istihdamı artmıştır. Bankacılık sektörü de bunlardan biridir. Tablo 1.1. ' de 2005 yılında ülkemizde hizmet sektörünün payı %47,3 iken, 2012 yılında %50,2 ' ye yükselmiştir. Buna paralel olarak da Tablo 3.8 ' de görüleceği üzere 2005 yılında Bankacılık sektöründeki istihdam sayısı 132.258 iken, 2012 yılında 186.098 ' e yükselmiştir.

Bu değişim sürecinde bazen küresel olarak bütün piyasaları etkileyebilecek olan dış güçlerin politikaları, bazen de kendi ülkemizdeki maliye ve para politikalarında ki yanlış seçimler ekonomik krizlere yol açmış bu da ülkemizdeki istihdamı ve doğal olarak da bankacılık sektöründeki istihdama da olumsuz yönde gelişime yol açmıştır.

İstihdam sayıları sürekli artarken küresel ve yerel yanlış politikalar sonucu ekonomik krizler oluşmuş, bu krizlere bağlı olarak da istihdam bazı dönemlerde yerinde saymış veya azalmıştır. Örneğin 2001-2002 krizlerinin ortaya çıktığı yıllarda Tablo 3.6. ' ya göre ülkemizde 2000 yılında toplam istihdam 21.581.000 kişi, 2001 yılında toplam istihdam 21.524.000 kişi, 2002 yılında toplam istihdam 21.354.000 kişi olarak gerçekleşerek ekonomik kriz istihdamın düşmesini sağlamıştır. Yine bu tabloya göre ülkemizdeki işsizlik oranı 2000 yılında %6.5 iken 2002 yılında %10.3 ' e yükselmiştir.

Ekonomik krizlerin toplam istihdama negatif etkisi aynı şekilde çalışmanın ana sektörü olan bankacılık sektörünü de negatif etkilemiştir. Tablo 3.8 ' e göre 1991 krizinin ortaya çıktığı yıl bankacılık sektörünün istihdam sayısı 119.310 kişi iken 1992 yılında 114.726 kişiye, yine ikiz krizlerin yaşandığı 2001-2002 dönemlerinde ise 2000 yılında 131.233 kişi iken, 2002 yılında 123.271 kişiye düşerek istihdamda ciddi daralma olduğu görülmektedir.

Kriz dönemlerin de bankacılık sektörü işverenleri en büyük maliyet olarak gördükleri işyeri kiraları ve personel giderlerinden kısarak krizi atlattırmaya çalıştılar. Tablo 3.7 ' de 1991 ekonomik krizinin yaşandığı yılda ülkemizde toplam 5.074 şube sayısı mevcutken 1992 yılında bu sayı 4.921 ' e düşmüştür, 1994 ekonomik krizinin yaşandığı yılda ise bir önceki yıl şube sayısı 4.947 iken bu sayı 4.861 ' e düşmüştür.

İstatistikler incelendiğinde ekonomik krizlerin toplam istihdam ve bankacılık sektöründeki istihdamı olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu olumsuzluğu ortaya çıkaran sektör ve piyasa yapıcılarını yine bu olumsuz etkiyi minimize etmek için politikalar üretmektedirler. Örneğin Türkiye' de uygulanan pasif istihdam politikalarından biri olan kıdem tazminatı uygulaması, işveren için caydırıcı bir politikadır. İşveren kıdem tazminatı ödememek için, ekonomi piyasasının düzelmesini veya başka tasarruf yöntemlerini tercih edebilir. Çok sık uygulanması tercih edilmese de bazı sektörler için erken emeklilik uygulaması, işsizlerin işe yerleşmesini sağlayarak istihdam oranının düşmesini engellemektedir. Son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada çalışma modeli olarak her geçen gün benimsenen esnek çalışma modelleri de istihdam oranının düşmesini engellemektedir. Örneğin hizmet sektörünün bir kolu olan bilişim sektöründe part-time çalışan sayısı ciddi bir şekilde artmaktadır. Bankacılık sektörünün de çağrı merkezleri gibi uzaktan müşteriye hizmet veren birimlerde esnek çalışma saatleri, evden çalışma gibi imkânlar sunarak bir işi tek kişiye yaptıracağına, esnek saatlerde çalışması gerektiğinden dolayı çalışmayan iki kişi çalıştırılarak istihdam oranının artmasına fayda sağlamaktadır.

Bankacılık sektörü gibi hizmet sektörlerinde ekonomik kriz dönemlerinde işten çıkarma veya şube kapaması yerine part-time çalışmaya yönlendirilerek istihdamın azalması önlenmelidir.

Gelişen teknoloji ile hali hazırda birçok insan artık çoğu işlemlerini internet bankacılığında yapmaktadır. Zaman ile bunun artacağı hesaplanır ise bankacılıkta şu andaki mevcut şube sayılarının azalacağı tahmin edilebilir. Çözüm önerisi olarak; Bankacılıkta evden çalışma modellerinin geliştirilmesi istihdamın azalmasını engelleyecektir. Fiziki para almak ve vermek dışında şubeye artık birçok insan gitmemektedir. Hali hazırda İngiltere ve ABD ' dede yüzlerce finansal danışman evden çalışmaktadır.

Uygulanan politikalar temelde ekonomik kriz dönemlerinde istihdamı teşvik edici olsa da çoğu zaman yetersiz gelmektedir. Temelde kayıt-dışı istihdam oranlarının yüksek olması, hali hazırda ortalama çalışma süresinin 3 yıl gibi kısa bir süre olması, işverenlerin sıkı bir şekilde denetlenmemesi vb. sebeplerden dolayı kıdem tazminatı gibi güçlü bir politikanın yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Birçok işveren de kıdem tazminatının ağır bir yük olduğunu düşünerek işçinin haberi olmadan çalışanlarının sigortalarını ya eksik yapmakta ya da her yıl personeline giriş-çıkış yapmaktadırlar. Çözüm önerisi olarak kıdem tazminatının hem işvereni korkutmayacak hem de çalışanı daha da koruyacak şekilde tekrar düzenlenmesi faydalı olacaktır. Gençler ve kadınların ülkemizde istihdama katılım oranları halen beklenen düzeyde değildir. Yeni mezun gençlerin kamu eşleştirme hizmetlerini daha aktif kullanarak iş bulması sağlanmalıdır. Özellikle hizmet sektöründe faaliyet gösteren işverenlere, istihdamı sayısını artırmayı teşvik edici aktif politikalar geliştirilmelidir.

1990-2012 yılları arasında yaşanan krizlerden Bankacılık sektörünü en fazla 2001 Şubat krizi etkilemiştir. Banka şube sayısı ve bankalarda çalışan personel sayısı 5 yıl boyunca 2000 yılındaki sayıyı geçememiştir. 2001 krizinden sonra alınan tedbirler ile uzun vadede bankacılıkta istikrar sağlanmıştır. BDDK ve Merkez Bankasının uyguladığı politikalar 2001 krizinden sonra ülkemizde derin bir ekonomik krizin yaşanmamasına sebep olmuştur. Örneğin Sermaye yeterlilik rasyosu, zorunlu karşılıklar vb. uygulamalar, bankaların kredi-sermaye dengesini korumaktadır. Bu tip özel sektörü kontrol eden krizin önüne geçmek için yapılan uygulamalar geliştirilmelidir.

En etkin olan istihdam politikalarından biri de aktif istihdam politikalarından olan İstihdamın sübvansiyonlar ile devlet tarafından işverenin desteklenmesidir. Ekonomik kriz dönemlerinde vergilerin ötelenmesi, azaltılması, teşvikler verilmesi vb.

politikalar işverenin işçi çıkarmaması için destekleyici paketlerdir. Ekonomik kriz dönemlerinde daha önceki krizlerde Türkiye’de bankaların iflas etmeleri engellenmemiş, normal piyasadaki iflas akışları ile bankalar iflaslarını açıklamışlardır. Çözüm önerisi olarak 2008 yılında ABD’ deki Mortgage krizindeki gibi devletimiz kriz dönemlerindeki batan bankaları kamulaştırarak kurtarabilir, bu sayede işsizliği ve istihdamın azalmasını da bir şekilde kendi fonlayarak engelleyebilir. Her hâlükârda Türkiye’ de battığını açıklayan bir bankadaki bir tüzel veya gerçek kişinin mevduatının 100.000 TL’ sinin TMSF garantisi altında olduğunu düşünürsek devlet bu parayı ödemek yerine kamulaştırma yapması mantıklı gözükmektedir.

Sonuç olarak araştırmada ekonomik kriz dönemlerinde ülkemizde istihdam net bir şekilde olumsuz etkilenmektedir. Bu serbest piyasanın doğal bir sonucudur. Burada yapılması gereken bu gibi kriz dönemlerinde devletler sıkı bir para ve maliye politikaları ile negatif etkileri azaltılabilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, A.İ., KİTAPCI, İ., (2008), *Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim*, *Maliye Dergisi*, Sayı 154, Ocak-Haziran 2008, ss.14
- ACUN, S., GÜNEŞ, B., (2014), *Türkiye'de 2008 Krizinin Eksik İstihdama Etkileri*
- AFŞAR, B., (2007), *Türk Bankacılık Sektöründe Krizler*
- AFŞAR, M., (2011), *Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları*, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 2011, 6(2), ss.155-159
- AKDOĞU, K. S., (2012), *Türkiye'de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti*, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, (C.XIV, S II, 2012), ss.5-8
- AKTAN, C.C., DİLEYİCİ, D., (2001), *Parasal Düzen ve Parasal Anayasa, Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Sayı 2, s.14-15
- AKTAN, C. C., ŞEN, H., (2001), *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Kasım-Aralık 2001*, Sayı:42, Cilt:II, ss.1225-1230.
- AKBULAK, Y., Vd., (2004), *Kayıp Yıllar, Türkiye'de 1980'li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*
- AKGÜÇ, Ö., (2009), *Kriz Nedeni Ve Çıkış Yolları*, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 2009(42), ss.6
- ALP, S., KARAKAŞ, A., (2009), *F.A. Hayek ' in Saf İktisat Teorilerine Bir Bakış*, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık, Sayı 18, ss.12-13
- ALPTEKİN, G., (2009), *İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları Ve Mücadele Yöntemleri*
- ALTINTAŞ, H., (2004), *Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri*, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 22, Ocak-Haziran 2004, ss.39
- ALTUNTEPE, N., (2009), *"2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi"*, *SDÜ Vizyoner Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1., ss.132-142
- APAK, S., (2009), *1929 ve 2008 Krizlerinin Karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği*, ss.6
- ARDIÇ, H., (2004), *1994 VE 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*
- ARSLAN, D., (2004), *Bankacılık Sektöründe Kredi Kullanıcılarının Değerlendirilmesi*
- ARSLAN, H.B., (2004), *Kriz-Büyüme-istihdam' Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri*, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, ss.33-34

- ATATANIR, H., (2009), *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar*
- AYAN, S., (2014), *G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları, Türkiye ve G-20 Ülkelerindeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi*
- AY, S., (2012) *Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, Cilt:19, Sayı:2, ss.3*
- AYDEMİR, C., (2013), *Türkiye ‘de İşgücü Yapısı, İşsizlik, ve Kırsal Alan, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1, ss.122*
- AYDIN N., Vd., (2012), *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*
- AYDINONAT. E. N., (2012), *Engelli İstihdamını Artırmanın Yolları*
- AYDINLI, F., (2007), *Türkiye Ve Almanya' daki İşletmelerde Esnek Çalışma Modellerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Araştırma*
- AZAKLI, B.S., (2009), *Türkiye ‘de Kayıt-Dışı İstihdam Ve Ekonomik Boyutu, ss.3-4*
- BALSÖZ, F.M., (2004), *Bankacılıkta Değişen Pazarlama Anlayışı*
- BDDK, (2009), *Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu*
- BDDK, (2008), *ABD Mortgage Krizi*
- BAYHAN, M., (2007), *Kamu İstihdam Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi İçin Daha Geniş Kitlelere Ulaşılmasının Sağlanması Ve Yerelleştirme*
- BAYRAKDAROĞLU, A., (2013), *Bankacılık & Sigortacılık*
- BEKİROĞLU, C., (2010), *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözülmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*
- BİÇERLİ, M.K., (2004), *Çalışma Paylaşımı İşsizlikle Mücadelede Etkili Bir Politika Mıdır?*
- BİLGE, O., (2009), *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*
- BOZKAYA, G., (2013), TAŞ, S., *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Uygulanan İstihdam Politikaları, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:2 Sayı:1, ss.167*
- BULUT, S., (2010), *Türkiye’ de Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Düzenlenen İşgücü Eğitim Kurslarının İstihdam Açısından Belirleyiciliği*
- CASTELLS, M., Vd. , (2012), *Sonrası Ekonomik Kriz Kültürleri*
- CELASUN, M., (2002), *2001 Krizi , Öncesi Ve Sonrası*
- CİN, S.H., (2013), *Kısa Çalışma Düzenlemeleri ve Uygulamaları*

- COŞKUN, M. N. Vd., (2012), *Türkiye' de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*
- ÇAKMAN, K., Vd, (2004), *Türkiye ' de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası Temel Sorunlar, Tartışma Ve Yorumlar, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Sayı:15, ss. 45-46*
- ÇALIŞKAN, V. Ö. , (2003), *Uluslararası Finansal Krizler*
- ÇELİK, K. M., (2010), *Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Geleneksel ve Yeni Yöntemlerle Öngörüsü, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:17, S:2, ss.130*
- ÇELİK, S., (2007), *Türkiye İşgücü Piyasasının Esnekliği Ve Esnek Çalışma Önündeki Engeller*
- ÇEÇEN, C., (2010), *Bankaların İkinci El Sermaye Piyasasında Aracılık Faaliyetleri: İş bankası Örneği*
- ÇETİNKAYA, K.T., (2014), *Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği*
- ÇİNKO, L., AK, R., (2009), *Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi , Maliye Finans Yazıları Dergisi, Sayı:83, ss.61*
- DANE, K. , GÖKER, Z., (2013), *Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:26, ss.105*
- DEMİR, F. , GERŞİL, G., (2008), *Çalışma Hayatında Esneklik Ve Türk Hukukunda Esnek Çalışma , Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:16, 2008/2, ss.4-5*
- DEYNEKLİ, A., (2009), *Aciz Hali ve İflasın İşçi Alacaklarının Tahsiline Etkisi, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:2, ss.44-45*
- DİNÇER, T. , ERGÜN, Ö.K. , (2011), *Türkiye ' de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri*
- DUMAN, E., (2001), *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi 'nin Karşılaştırılması*
- DURANLAR, S., (2007), *Banka Krizleri ve Özel Sermayeli Ticaret Bankaları: Türkiye Örneği*
- DURMUŞ, S., (2010), *Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:5, ss.38*
- Ekonomi Gazetesi El Kitabı, (2011), *Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği*
- EĞİLMEZ, M., KUMCU, E., (2006), *Ekonomi Politikası, 2006*
- ERDAYI, U.A., (2009), *Dünyada Genç İşsizliğin Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye*

- ERDOĞAN, B., (2006), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*
- ERGENÇ, Y.E., (2009), *Ekonomik Krizlerin Nedenleri ve Çözüm Önerileri*
- ERGİN, G.A., (1998), *Türkiye 'nin Nüfusu*
- EROL, I. S., (2013) , *Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kore, Çin, Türkiye Örnekleri, TÜHİS İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, Cilt:24, Sayı:6, ss.34-36*
- EROL, S., (2011), *Yaşlılık Sigortası ve Emeklilik Yaşı Tartışması*
- FİLİZ, Y., (2011), *Esnek Çalışma Biçimlerinin Kadın İstihdamına Etkisi: Avrupa Birliği İstihdam Politikaları ve Türkiye Karşılaştırması*
- GENÇLER, A., (2001), *2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi*
- GÖRÜCÜ, İ., (2009), *Türk Çalışma Mevzuatında Ücret Garanti Fonu ve Uygulamaları*
- GÜÇLÜ, H., (2003), *Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*
- GÜLOĞLU, T., (2005), *"The Reality of Informal Employment in Turkey"*
- GÜNAL, H., (2008), *Bankacılık Sektörü*
- GÜNER, H., (2010), *İstihdamın Artırılmasında Girişimciliğin Önemi: Girişimciliği Destekleme Modeli Olarak İŞGEM' ler, Çalışma İlişkileri Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss.8-32*
- GÜNDOĞAN, N., BİÇERLİ, M.K., (2004), *Çalışma Ekonomisi*
- GÜNEY, A., (2009), *İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri*
- GÜNŞOY, G., ÖZŞOY, C., (2012), *Türkiye 'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt:49, Sayı:568, ss.25-29*
- HAMAMCI, S., (2014), *Türkiye'nin İstihdam Ve İşsizlik*
- HATİPOĞLU, Z., AYSAN, M., (1994), *Türkiye Ekonomisinde 1994 Bulanımı*
- İŞİK, M., ALTAŞLI, Y., (2017), *Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İstihdam Üzerine Etkileri(1980-2013), SDÜ İİBF Dergisi, ss.571-572*
- İŞIKTAÇ, Ş. M., (2009), *Bankacılığın Tarihçesi*
- İŞİK, S., Vd., (2004), *Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, ss.3-7*
- İŞKUR, (2005), *İstihdam Raporu, ss.10*
- İŞKUR, (2012), *İstihdam Dergisi, ss.94, 95*
- İŞKUR, (2013), *100 Soruda İŞKUR, UMEM ve SGK Prim Teşviki Uygulaması Destekleri, ss.22*

- İŞLER, B.D., (2004), *Türkiye'deki Krizler Ve Çözüm Önerisi Olarak: E-Ticaret Uygulamaları*
- KADERLİ, Y., KÜÇÜKKAYA, H., (2012), *2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:12, ss.86
- KAFKAS, T.E., (2014), *Avrupa Birliği İşsizlikle Mücadele Stratejisi Işığında Türkiye İçin İşsizlik Sorununda Yeni Bir Paradigman: Çalışma Kredisi*
- KAPAR, R., (2005), *Aktif İşgücü Piyasası Politikaları*
- KARABULUT, A., (2001), *Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*
- KARACAN, A.İ., (2000), *Bankacılık ve Kriz*
- KARACAOĞLAN, Ç., (2011), *Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişi*
- KAPOOR, G. P., (2004), *Commercial Banking*
- KAYA, A., (2013), *Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması*
- KAYACI, E., (2007), *Özürümler İçin Verimli Bir İstihdam Politikası Oluşturulması*
- KESKİN, H.U., (2004), *Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler: 2001 Türkiye Ekonomik Krizi*
- KINAYTÜRK, Z., (2006), *1990 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri*
- KOL, E.N., KARAÇOR, Z., (2012), *2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri*, Maliye Dergisi, Sayı:162, ss.388
- KOLDANCA, S., (2009), *Türkiye'nin Ekonomik Kriz Dönemlerinde Türkiye ve IMF İlişkileri*
- KORKMAZ, A., KORKUT, G., (2012), *Türkiye' de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri*, SDÜ İİBF Dergisi, Cilt:17, Sayı:2, ss.42
- KOYUNCU, M., ŞENSES, F., (2004), *Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri*
- KÖROĞLU, E., (2004), *Merkez Bankasına Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Para Kurulu Sistemi, Dünyadaki Uygulamaları ve Türkiye' de Uygulanabilirliği*
- KUTLU, H.A., DEMİRCİ, S.N., (2011), *Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:52 ss.122-123
- KUZU, H. Ö., (2013), *Türk Bankacılık Sektöründeki Yeniden Yapılanmaların Tarihsel Gelişim içerisinde Analitik Olarak İncelenmesi*

- KÜPELİ, O., (2014), *Kısa Çalışma Ödeneği Kapsamında İşyeri Analizi ve Türkiye İş Kurumu İçin Model Önerisi*
- MAHİROĞULLARI, A., (2017), *Türkiye 'de Kayıt-Dışı İstihdam Ve Önleme Yönelik Stratejiler, SDÜ İİBF Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, ss.548*
- METİN, Ş., (2011), *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Durumu: Türkiye'de Ev Eksenli Çalışma*
- Murat Eğitim Yayınları, (2008), *Bankacılık ve Sigortacılık 2. Sınıf*
- MURAT, S., (2007), *Düden Bugüne İstanbul' un İşgücü ve İstihdam Yapısı*
- OKTAR, S., DALYANCI, L., (2010), *Finansal Kriz Teorileri Ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Ekonomik Krizler* , Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:29, Sayı:2, ss.13
- ORHAN, S., (2013), *Türkiye ' de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları(Durum Analizi ve Öneriler)*
- ÖÇAL, T. , ÇOLAK, F.Ö., (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*
- ÖZÇAM, M., (2014), *1923 ve 1980 arasında Türk Bankacılığının Gelişimleri*
- ÖZEN, H.S., (2011), *İSTİHDAM RAPORU, T.C. İPEKYOLU KALKINMA AJANSI TRC1 BÖLGESİ (GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS)*
- ÖZER, S., (2013), *Bankacılıkta Şubeler Cari Sistemi ve Uygulaması*
- ÖZEROL, H., (2013), *Ekonomik Krizi Beklerken*
- ÖZDEMİR, S.C., (2009), *Her Yönüyle Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Uygulaması*
- ÖZGÜN, M., (2013), *5 Nisan 1994 İstikrar Programının Özellikleri ve Stratejileri*
- ÖZGÜN, M., (2012), *Ekonomik Kriz Dönemlerinde İktisat Politikalarının Etkinliği Ve 2008 Mortgage Krizinin Türkiye Açısından Analizi*
- ÖZMEN, M., (2003), *Kasım 2000-Şubat 2001 Ekonomik Krizleri Ve Göller Bölgesi Mermercilik Sektörüne Etkileri*
- ÖZTÜRK, S., GÖVDERE, B., (2010), *Küresel Finansal Kriz Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, SDÜ İİBF Dergisi, Cilt:15, Sayı:1, ss.10-12*
- PARLAKTUNA, İ., (2010), *Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi, Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:15, S:1, ss.382*
- PARLAK Z., ÖZDEMİR S., (2011), *Esneklik Kavramı Ve Emek Piyasalarında Esneklik, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:60, ss.3*
- SARPKAYA, S. S., (2009), *Finansal Krizler ve Finansal Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları*

- SANAL, E. , (2013), *Aktif İstihdam Politikaları*
- SÖZER, Ç., (2013), *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi*
- SUAT, U. (2009), *Kıdem Tazminatında Fon Sistemi*
- SÜRÜCÜ, M., (2014), *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*
- TAN, N. , KARSLIOĞLU, G., (2010), *İşsizlik Sigortası Fonundan Elinizi Çekin*, ss.66
- TAŞOĞLU, J., LİMONCUOĞLU, A.S., (2010), *4857 Sayılı Kanun Kapsamında Esnek Çalışma, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:2*, ss.4
- TATAR, M., (2006), *Türkiye' de İşsizlik İstihdam ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği*
- TATLIOĞLU, E., (2012), *Güvenceli Esneklik Çerçevesinde Esnek Çalışmanın Uygulanabilirliği, Meslek Yüksek Okulları Elektronik Dergisi, Cilt:2, Sayı:2*, ss.72
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2013), *Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması Çözüm Önerileri Komisyon Raporu*
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı., (2006), *Kayıt dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi*
- T.C. Kalkınma Bakanlığı., (2014), *Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*
- TCMB., (2011), *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*
- TCMB., (2013), *Stratejik Plan 2014-2018*
- TCMB., (1970), *TCMB KANUNU*
- TOPRAK, M., DEMİR, O., (2001), *Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar, Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı:2*, ss.13
- TOZLU, E., (2011), *Genel Olarak Esnek Çalışma Sistemleri Ve Tele Çalışma Ve Sıkıştırılmış İş Haftasının Karşılaştırılması, SDÜ Vizyoner Dergisi, Cilt:3, Sayı:4*, ss.100
- TURGUT, A. , (2007), *Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt:20, Sayı:4-5, Kasım 2006 / Şubat 2007*, ss.38-39
- TURHAN, R., (2007), *Mali Krizler Tarihi: Cınnet, Panik ve Çöküş, Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Sayı:16*, ss.240
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, (2008), *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007*, ss.12
- TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ, *4857 Sayılı İş Kanununa göre Kıdem Tazminatı Uygulaması*, ss.15

- TÜSİAD, (2004), *Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*
- URAL, M., (2003), *Finansal Krizler ve Türkiye*, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:18, S:1, ss.12
- UŞEN, Ş., (2007), *Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Türkiye ‘ de Aktif Emek Piyasası Politikaları*
- UYAR, S., (2003), *Bankacılık Krizleri*
- UYGUR, E., (2001), *Krizden Krize Türkiye 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri*
- VARLIK, C., (2002), *İkiz Krizler: Para ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar*
- YAMAN Ö., (2010), *Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri*
- YASEMİN, Y. A., (2011), *Finansal Piyasalar ve Finansal Kurumlar*
- YILDIRIM, S., (2010), *2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 12(18), ss.51-52
- YAY, G.G.,(2012), *Para ve Finans Teori – Politika*
- YAY, T., Vd., (2001), *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*
- YILMAZ, Ö. , Vd., (2005), *İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, Ocak - Haziran 2005, ss.90-91

İnternet Yayınları

- ([http://www.iskur.gov.tr/TabId/189/ArtMID/1139/ArticleID/418/Engelli
%C4%B0stihdam%C4%B1n%C4%B1n-%C3%96n%C3%BCndeki-Engelleri
Kald%C4%B1r%C4%B1yoruz.aspx](http://www.iskur.gov.tr/TabId/189/ArtMID/1139/ArticleID/418/Engelli%C4%B0stihdam%C4%B1n%C4%B1n-%C3%96n%C3%BCndeki-EngelleriKald%C4%B1r%C4%B1yoruz.aspx)) (E.T. 03.05.2016)
- (<http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/yayinlar.aspx#dltop>) (E.T., 07.05.2016)
- (<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/erkankipik/002/>) (E.T. 03.05.2016)
- (<https://www.paraborsa.net/i/turkiyedeki-ekonomik-krizler-ve-nedenleri/>) (E.T. 10.05.2016)
- [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Banka-
Hakkinda/TumBaskanlarimiz/Baskanlarimiz+Hakkinda](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Banka-Hakkinda/TumBaskanlarimiz/Baskanlarimiz+Hakkinda)) (E.T. 26.03.2017)
- (<http://www.tarihnotlari.com/bankaciligin-tarihcesi/>) (E.T. 06.08.2015)
- (http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html) (E.T. 09.08.2015)
- (http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html) (E.T. 11.03.2017)
- (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) (E.T. 17.05.2016)

(http://www.tbb.org.tr/modules/bankabilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=17/8/2015) (E.T. 17.08.2015)

(<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>) (E.T. 20.05.2016)

(<http://www.ufukbasoglu.net/makale/yenibirparasaldenge.pdf>) (E.T. 27.03.2017)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Mehmet Utkan ÇOBANOĞLU

Doğum Yeri ve Yılı: Antalya, 1987

Medeni Hali: Evli

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü (4 yıllık), 2010

Anadolu Üniversitesi: Kamu Yönetimi (4 yıllık) , 2011

Yüksek Lisans Öğrenimi: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü, 2018

Yabancı Dil ve Düzeyi:

1- İngilizce - Orta Seviye

İş Deneyimi:

1- Dünya Sağlık Örgütü - Saha Satış Sorumlusu / 2006

2- HAVAŞ - Temizlik Ve Yükleme Birim Elemanı / 2006-2007

3- Özel Isparta Hastanesi - İdari İşler Sorumlusu / 2009-2010

4- Turkcell Kurumsal Çözüm Merkezi - Satış Ekip Lideri ve Eğitim Uzmanı / 2011-2012

5- Türk Ekonomi Bankası A.Ş. - İşletme Müşteri İlişkileri Yönetimi / 2012-Devam Etmekte